

Διπλωματική εργασία

Θέμα : Η γενεαλογία στο έργο του Φρίντριχ Νίτσε και του Μισέλ Φουκώ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών : «Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία»

Κατεύθυνση : «Κοινωνική Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία»

Όνομα Φοιτητή : Κωνσταντίνος Μπαράκος

Αριθμός Μητρώου : 1117ΜΟ45

Τριμελής Επιτροπή:

Γ. Φουρτούνης (Επιβλέπων)

Γ. Ανανιάδης

Γ. Φαράκλας

Αθήνα, Ιανουάριος 2020

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία ασχολείται με την ιστορικο-φιλοσοφική μέθοδο της γενεαλογίας στο έργο του Φρίντριχ Νίτσε και του Μισέλ Φουκώ. Η κεντρική θέση της διπλωματικής είναι ότι ο Νίτσε αναπτύσσει την γενεαλογική του μέθοδο με την μορφή ιστορικής και φιλοσοφικής κριτικής έρευνας, έτσι ώστε να στοχαστεί τις ιστορικές συνθήκες προέλευσης των ηθικών αξιών και να υπονομεύσει τα υπερβατικά θεμέλια της δυτικής φιλοσοφίας και του Χριστιανισμού, ενώ στον Φουκώ διαφαίνεται ως μια ιστορική διερεύνηση της διαπλοκής των σχέσεων γνώσης/εξουσίας επί του κοινωνικού, την οποία χρησιμοποιεί για να στραφεί εναντίον του Φιλελευθερισμού. Στην θεωρητική περίοδο της δεκαετίας του 1970 στην οποία επικεντρωνόμαστε, ο Φουκώ υιοθετεί την γενεαλογική μέθοδο από τον Νίτσε, επιχειρώντας να αναλύσει τις ιστορικές συνθήκες μετασχηματισμού κανόνων λόγου [discourse] σε συσχέτιση με κοινωνικο-πολιτικές πρακτικές, οι οποίες επιβάλλονται και επενδύονται στα ανθρώπινα σώματα, στα πλαίσια διαφορετικών καθεστώτων γνώσης/αλήθειας/εξουσίας. Όπως θα αποπειραθούμε να καταδείξουμε, ο Φουκώ μέσω των γενεαλογικών του ερευνών αναδεικνύει τις πειθαρχικές, κανονιστικές και παραγωγικές διαστάσεις της σύγχρονης βιο-εξουσίας και διερευνά τον ιστορικό μετασχηματισμό των θεσμικών πρακτικών υποκειμενοποίησης (subjectivation) και αντικειμενοποίησης (objectivation) των υποκειμένων στη νεωτερικότητα.

Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου Σπύρο και Ελένη, την αδερφή μου Ευαγγελία και τη γιαγιά μου Αρχοντούλα, αλλά και τις/ους φίλες/ους μου Γωγώ, Φάνη, Βαγγέλη, Ντίνο, Γιώργο, Θωμά και Ανδρέα για την ειλικρινή τους υποστήριξη σε όλη την περίοδο της εκπόνησης της θεωρητικής μου έρευνας. Ευχαριστώ επίσης θερμά τον επιβλέποντά μου κ. Γιώργο Φουρτούνη, για τις πολύτιμες συμβουλές και τις παροτρύνσεις του κατά την διάρκεια της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς επίσης και τους υπόλοιπους καθηγητές/τριες μου Μανώλη Αγγελίδη, Γιώργο Φαράκλα, Γρηγόρη Ανανιάδη, Βαγγέλη Μπιτσώρη, Νίκο Φούφα, Αλφρέδο Σταϊνχάουερ, Χρυσούλα Μητσοπούλου και Δημήτρη Φούφουλα, για τις γνώσεις τις οποίες μου μεταλαμπάδευσαν στις μεταπτυχιακές μου σπουδές, εισάγοντάς με στον κόσμο της πολιτικής θεωρίας και της φιλοσοφίας. Επιπλέον, θα ήθελα να εκφράσω την αμέτρητη ευγνωμοσύνη μου στον Θανάση Λάγιο για την βοήθειά του. Οφείλω εξίσου ένα μεγάλο ευχαριστώ στους καλούς μου φίλους Γιώργο-Οδυσσέα Προδρόμου και Αντώνη Μπεκιάρη, οι οποίοι με “μύησαν” στον Νίτσε και τον Φουκώ και χωρίς τις υπέροχες συζητήσεις μαζί τους, δεν θα έβρισκα τον τρόπο να διερευνήσω το συγκεκριμένο θεωρητικο-φιλοσοφικό μονοπάτι. Τέλος ευχαριστώ πολύ τις συμφοιτήτριες/ες και τις φίλες/ους μου Όλγα, Μαρία, Ραφαέλα, Βάλια, Αναστασία, Χριστίνα, Νεφέλη, Φένια, Σάββα, Μιχάλη, Σωτήρη, Ομάρ, Δημήτρη, Χάρη, Ανδρέα, Κυριάκο, Σπύρο, Σωκράτη, και Άρη αλλά και όλες τις συντρόφισσες και τους συντρόφους στο Πάντειο, για την δύναμη την οποία μου έδωσαν. Αφιερώνω ειδικότερα την παρακάτω ερευνητική εργασία τόσο στον παππού μου Θεοφάνη Μπιώτη και τα χρόνια εξορίας και φυλακής τα οποία έκανε ως πολιτικός κρατούμενος, όσο και στον παππού μου Κωνσταντίνο Μπαράκο και την γιαγιά μου Ευαγγελία Μπαράκου, στους οποίους δεν πρόλαβα να πω ευχαριστώ για όσα μου έμαθαν διά του βίου τους.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	9
---------------	---

1^ο Κεφάλαιο

1) Α) Η μέθοδος της γενεαλογίας	13
1) Β) Η γενεαλογική μέθοδος του Νίτσε.....	19
1) Β)1) Πέρα από το Καλό και το Κακό (1886).....	20
1) Β)2) Η Γενεαλογία της Ηθικής (1887).....	26
1) Β)3) Η νιτσεϊκή γενεαλογία	38

2^ο Κεφάλαιο

Η γενεαλογική μέθοδος του Φουκώ

2) Α) Η νιτσεϊκή επιρροή του Φουκώ.....	45
2)Α)1) Η μετάβαση από την αρχαιολογία στη νιτσεϊκή γενεαλογία.....	51
2)Α)2) Τα γενεαλογικά στοιχεία του πρώιμου αρχαιολογικού έργου, <i>Η ιστορία της Τρέλας (1961)</i>	56
2)Β) Τα πρώτα γενεαλογικά βήματα, <i>Η τάξη του λόγου (1970)</i>	61
2)Γ) Οι μεθοδολογικές αρχές της φουκωϊκής γενεαλογίας, <i>Ο Νίτσε, η γενεαλογία, η ιστορία (1971)</i>	63
2)Δ) Η γενεαλογία του σωφρονιστικού συστήματος : μια ιστορία του πειθαρχικού φαινομένου, <i>Επιτήρηση και Τιμωρία : Η Γένεση της Φυλακής(1975)</i>	74
2)Ε) Οι άξονες των φουκωϊκών γενεαλογιών, η Ιστορία και η Πολιτική : υποκείμενο, εξουσία, γνώση, δίκαιο, αλήθεια.....	88
2)ΣΤ) Η γενεαλογία του συστήματος της σεξουαλικότητας : μια ιστορία της πολιτικής της αλήθειας, <i>Η Ιστορία της Σεξουαλικότητας : Η βούληση για γνώση (1976)</i>	98
Επίλογος/Συμπεράσματα.....	117
Βιβλιογραφία.....	120

Φρίντριχ Νίτσε : « [γ]ια την ώρα η κωμωδία της ύπαρξης δεν απέκτησε ακόμη συνείδηση του εαυτού της. Για την ώρα συνεχίζουμε να ζούμε στην εποχή της τραγωδίας, στην εποχή των ηθικών συστημάτων και των θρησκειών»¹

Μισέλ Φουκώ : «[ο] Νόμος δεν γεννιέται στη φύση, δίπλα στις πηγές όπου ξαποσταίνουν οι πρώτοι ποιμένες. Ο Νόμος γεννιέται μέσα από μάχες αληθινές, νίκες, σφαγές, κατακτήσεις με συγκεκριμένη ημερομηνία διεξαγωγής και με συγκεκριμένους πρωταγωνιστές ήρωες. Ο Νόμος γεννιέται στις πυρπολημένες πόλεις, στα ρημαγμένα χωράφια. Γεννιέται εκεί που οι περίφημοι αθώοι ψυχομαχούν, την ώρα που ξημερώνει».²

¹ Νίτσε Φ., *Η Χαρούμενη Γνώση*, Μεταφρ. Λίλα Τρουλινού, Εξάντας, Αθήνα, 1996, σ. 46

² Φουκώ Μ., *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας*, Μεταφρ. Τιτίκα Δημητρούλια, Πρόλογος-Στέφανος Ροζάνης, Ψυχογιός, Αθήνα, 2015, σ. 70

Εισαγωγή

Στην ανά χείρας θεωρητική έρευνα ασχολούμαστε με την νιτσεικής προέλευσης μέθοδο της γενεαλογίας, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται αλλά και σε σχέση με ποια θέματα χρησιμοποιείται, αρχικά από τον Νίτσε και εν συνεχεία από τον Φουκώ. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, θα αποπειραθούμε να αναλύσουμε την νιτσεική και την φουκωϊκή γενεαλογική μεθοδολογία, παρουσιάζοντας τις βασικότερες ερμηνείες τους. Και οι δύο φιλόσοφοι μέσω της γενεαλογικής μεθόδου, ασκούν κριτική στα υπερβατικά θεμέλια, τα προϋποτιθέμενα αξιώματα και τις καθολικές αρχές της παραδοσιακής φιλοσοφίας και παράλληλα ιστορικοποιούν κάθε αναλλοίωτη αξία. Μολονότι και στους δύο η γενεαλογία λειτουργεί ως μεθοδολογική έρευνα ιστορικής και φιλοσοφικής κριτικής των οντολογικών σταθερών της σύγχρονης φιλοσοφίας, θα διαπιστώσουμε ότι διαρθρώνουν τις γενεαλογικές τους έρευνες ως προς την εξέταση διαφορετικών θεμάτων.

Η επίδραση του Νίτσε στις γενεαλογικές έρευνες του Φουκώ κρίνεται από εμάς ως προνομιακό πεδίο έρευνας για πολιτικο-θεωρητικούς και επιστημολογικούς λόγους. Βασικοί θεωρητικοί μας στόχοι είναι η πραγμάτευση της γενεαλογίας στο έργο του Νίτσε, όσο και η εκτενής ανάλυση της φουκωϊκής γενεαλογικής μεθόδου, με σκοπό να καταστήσουμε σαφή την σημασία της υιοθέτησής της στο ύστερο έργο του Φουκώ. Θα επιχειρήσουμε κατά συνέπεια να καταδείξουμε σε βασικό επίπεδο, κατά πόσο η γενεαλογία στο έργο του Φουκώ ενέχει ως μέθοδος κοινά αντικείμενα διερεύνησης σε σχέση την γενεαλογική μεθοδολογική έρευνα του Νίτσε, αλλά και σε ποια σημεία διαφέρουν. Ωστόσο, διευκρινίζουμε ότι η εργασία μας δεν συνιστά μια συγκριτική παράθεση της μεθόδου της γενεαλογίας στο έργο του Νίτσε και του Φουκώ, αλλά το μεγαλύτερο μέρος της ανάλυσής μας αφιερώνεται στην πραγμάτευση του φουκωϊκού γενεαλογικού έργου.

Όσον αφορά την πορεία την οποία θα ακολουθήσουμε, θα διαρθρώσουμε την εργασία μας κατά ιστορική σειρά. Στο πρώτο κεφάλαιο, θα εκθέσουμε αρχικά σε μια εισαγωγική παρέκβαση τι είναι η γενεαλογική μέθοδος και σε τι διαφοροποιείται από την παραδοσιακή ιστορία και την καθιερωμένη φιλοσοφία, με θεωρητική βάση αναφοράς την νιτσεική γενεαλογία. Εν συνεχεία, θα παρουσιάσουμε με ποιον τρόπο και ως προς ποια θέματα αναπτύσσεται από τον Νίτσε, στα έργα του: *Πέρα από το*

Καλό και το Κακό (1886), *Η Γενεαλογία της Ηθικής* (1887), *Ίδε ο άνθρωπος* (1889). Με το να παρουσιάσουμε ορισμένα κεφάλαια των παραπάνω έργων του και να παραθέσουμε μια ευρύτερη επισκόπηση της γενεαλογικής του έρευνας, θα διαπιστώσουμε ότι ο Νίτσε διαρθρώνει την γενεαλογική του ανάλυση υπό την μορφή φιλοσοφικής και ιστορικής κριτικής, με στόχο την επαναξιολόγηση των ηθικών αξιών της νεωτερικότητας. Θα αποπειραθούμε συνεπώς να αναδείξουμε ότι μέσω της γενεαλογικής του μεθόδου, ο Νίτσε διερευνά υπό μια διαφορετική οπτική την ιστορική προέλευση των ηθικών αξιών και των πρακτικών, αλλά και την ιστορική τους διαμόρφωση μέσω της μελέτης της ιστορικής διαπλοκής των δυνάμεων του κοσμικού γίνεσθαι, οι οποίες τα σφετερίζονται. Εν τούτοις, η παρουσίαση της γενεαλογίας στο έργο του Φρίντριχ Νίτσε διενεργείται εκ μέρους μας, με σκοπό να καταδείξουμε τις θεωρητικές συγκλίσεις και αποκλίσεις της από το γενεαλογικό έργο του Φουκώ, όσο και την επιρροή της σε αυτό.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τον χαρακτήρα τον οποίο καταλαμβάνει στο έργο του Φουκώ η γενεαλογική μέθοδος και να αναλύσουμε με ποιον τρόπο ο γενεαλόγος Φουκώ είναι νιτσεϊκός. Αν και η επιρροή του Φουκώ από τον Νίτσε, διαφαίνεται κατά πολλούς μελετητές ήδη από τα πρώιμα κείμενά του την δεκαετία του 1950, θα ξεκινήσουμε την θεωρητική μας έρευνα από την χρονική στιγμή κατά την οποία μοιάζει να απομακρύνεται μεθοδολογικά από την αρχαιολογία, υιοθετώντας την μέθοδο της γενεαλογίας. Θα εκκινήσουμε λοιπόν από την *Τάξη του Λόγου* (1970) και το κείμενο *Ο Νίτσε, η Γενεαλογία, η Ιστορία* (1971), όπου διαφαίνεται για εμάς να σχηματοποιεί για πρώτη φορά σαν ερευνητικό του στόχο ένα γενεαλογικό σχέδιο.

Πιο συγκεκριμένα, θα αποπειραθούμε να εκθέσουμε με ποιον τρόπο διαρθρώνει την γενεαλογική του μέθοδο ο Φουκώ και να καταδείξουμε τις σημαντικότερες διαστάσεις της. Θα επιχειρήσουμε με λίγα λόγια να εξετάσουμε σε εκτενή βαθμό, με ποια μορφή αλλά και σε ποια πεδία διαρθρώνει τη γενεαλογική του έρευνα, όσο και για ποιο σκοπό. Θα αποσαφηνίσουμε επίσης τους λόγους για τους οποίους πραγματευόμαστε ορισμένα σημεία της πρώιμης αρχαιολογικής έρευνας του Φουκώ, καταδεικνύοντας τα γενεαλογικά της χαρακτηριστικά στο έργο του *Η ιστορίας της τρέλας στην κλασική εποχή* (1961). Ωστόσο, θα εμμείνουμε στις σημαντικότερες ερμηνείες των φουκωϊκών γενεαλογιών της δεκαετίας του 1970 και θα πραγματευτούμε κυρίως τους άξονες τους οποίους διερευνά στα δύο βασικότερα

γενεαλογικά του έργα : *Επιτήρηση και Τιμωρία: Η Γένεση της Φυλακής* (1975) και *Η ιστορία της σεξουαλικότητας: Η βούληση για γνώση* (1976), προσθέτοντας ορισμένα σημεία από τις παραδόσεις του στο College De France με τίτλο *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας* (1976-77), όσο και από κάποια μικρότερα κείμενά του.

Εστιάζοντας στο πώς αναπτύσσεται η γενεαλογική μεθοδολογία στο φουκωϊκό corpus, σκοπεύουμε να συνθέσουμε μια συνεκτική της απεικόνιση, έτσι ώστε να συμβάλλουμε στην κατανόηση της σημασίας της, τόσο σε ιστορικό και φιλοσοφικό, όσο και σε επιστημολογικό και πολιτικό επίπεδο. Τα ερωτήματα τα οποία τίθενται ως ερευνητικοί μας στόχοι είναι το ποιες προβληματικές πραγματεύεται ο Φουκώ υιοθετώντας την γενεαλογική μέθοδο από τον Νίτσε και ποια συσχέτιση διαφαίνεται να υπάρχει ανάμεσα στην φουκωϊκή γενεαλογική μέθοδο με το αντίστοιχο νιτσεϊκό γενεαλογικό έργο. Εν πολλοίς, θα προσπαθήσουμε αφενός να παραθέσουμε τι προσδοκούσε να αναλύσει ο Φουκώ υιοθετώντας την νιτσεϊκή μεθοδολογία και αφετέρου να αναδείξουμε τους λόγους για τους οποίους στρέφεται θεωρητικά στον Νίτσε.

Μέσω της γενεαλογικής μεθόδου, θα δούμε ότι ο Φουκώ μεταστρέφει την θεωρητική του έρευνα από την μελέτη της εξέλιξης των σχηματισμών του Λόγου ως αυτόνομου στοιχείου, στην διερεύνηση των ιστορικών συνθηκών κάτω από τις οποίες πρακτικές λόγου μετασχηματίζονται σε συνδυασμό με πρακτικές της εξουσίας. Η γενεαλογία στον Φουκώ, συνιστά με άλλα λόγια μια μέθοδο διερεύνησης των ιστορικών συνθηκών προέλευσης των διαφορετικών συστημάτων Λόγου, τα οποία μετασχηματίζονται ιστορικά μέσω της διαπλοκής τους με θεσμικές πρακτικές. Πέραν των προβληματοποιήσεων τις οποίες αναδεικνύει ο Φουκώ, μέσω της γενεαλογικής συσχέτισης των εννοιών της γνώσης και της εξουσίας και την οποία θα επιχειρήσουμε να εκθέσουμε, θα αποπειραθούμε επίσης να παραθέσουμε ότι λόγω του ιστορικιστικού χαρακτήρα τον οποίο καταλαμβάνει η γενεαλογική του μέθοδος, του ασκείται κριτική ότι εκπίπτει σε έναν ιστορισμό, ενώ κατ' εμάς αναδύονται στην θεωρία του ένα πολιτικό πρόβλημα και ταυτόχρονα μια πολιτική δυνατότητα, τα οποία θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε.

Σύμφωνα με τον Michael Mahon, οι τρεις βασικοί θεωρητικοί άξονες οι οποίοι μελετώνται μέσω της γενεαλογίας από τον Φουκώ είναι, α) η *Αλήθεια / Γνώση* β) το *Υποκείμενο* και γ) η *Εξουσία*. Ακολουθώντας την παραπάνω κατανόηση του

φουκωϊκού γενεαλογικού έργου, θα διερευνήσουμε την φουκωϊκή γενεαλογία σε σχέση με τις συγκεκριμένες θεματικές. Το να βασιστούμε εξίσου ως ένα βαθμό στην ντελεζιανή ερμηνεία των γενεαλογικών ερευνών του Νίτσε και του Φουκώ, θεωρούμε ότι θα μας επιτρέψει να αναδείξουμε τόσο την μορφή την οποία καταλαμβάνουν, όσο και τις προβληματικές τις οποίες θίγουν. Ως εκ τούτου, σκοπεύουμε αφενός να συμβάλλουμε στην ευρύτερη συζήτηση, η οποία περιλαμβάνει την πραγμάτευση της νιτσεϊκής επιρροής του Φουκώ και αφετέρου να αναδείξουμε τις θεωρητικές συνέπειες τις οποίες ενέχει η υιοθέτηση εκ μέρους του της νιτσεϊκής γενεαλογικής μεθόδου, σε επίπεδο ιστορικής και φιλοσοφικής έρευνας..

Εν πολλοίς θα αποπειραθούμε να εκθέσουμε ότι ο Νίτσε αναπτύσσει την μέθοδο της γενεαλογίας ως μια ιστορική κριτική με στόχο να υπονομεύσει τα υπερβατικά και μεταφυσικά θεμέλια των αξιών κάθε ηθικού, φιλοσοφικού, θρησκευτικού, και επιστημονικού δόγματος, δείχνοντας ότι πίσω από τα πράγματα δεν υπάρχει βαθύτερη ουσία και νόημα, αλλά τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ιστορικά κατασκευασμένα και επιβεβλημένα στα πράγματα, ως η κυρίαρχη ερμηνεία τους από εξωτερικές δυνάμεις, διαφορετικής φύσεως από αυτά. Μάλιστα όπως θα διαπιστώσουμε, για τον γενεαλόγο Νίτσε η ίδια η ιστορία είναι η *βούληση για δύναμη* και η προσπάθεια επιβολής ερμηνείας εκ μέρους των ενεργών και αντενεργών δυνάμεων, οι οποίες διαμάχονται για την κυριαρχία τους στα πράγματα, τα οποία προσφέρονται προς καθυπόταξη και οικειοποίηση. Από την άλλη, θα επιχειρήσουμε να δείξουμε ότι ο Φουκώ μέσω της γενεαλογίας, στρέφει το ερευνητικό του ενδιαφέρον κατά κύριο λόγο σε μια αναλυτική των σχέσεων εξουσίας. Κεντρική θεματική της ανάλυσης μας αποτελεί κατά συνέπεια η ανάδειξη του πως ο γενεαλόγος Φουκώ διερευνά την παραγωγική διαπλοκή *γνώσης-εξουσίας*, με λίγα λόγια το πως επιστημονικές γνώσεις, κανόνες και πρακτικές Λόγου [Discourse] μετασχηματίζονται ιστορικά στα πλαίσια σχέσεων εξουσίας σε συνδυασμό με θεσμικές πρακτικές, συγκροτώντας στρατηγικές αλλά και μικρο-φυσικές πολιτικές τεχνολογίες της εξουσίας.

1^ο Κεφάλαιο

1)Α) Η μέθοδος της γενεαλογίας

Προβαίνουμε αρχικά σε μια εισαγωγική παρουσίαση του τι είναι η μέθοδος της γενεαλογίας, κάτι το οποίο θεωρούμε ότι θα μας επιτρέψει να αναλύσουμε στα επόμενα μέρη της εργασίας μας με ποια μορφή διαφαίνεται, με τι σχετίζεται και ως προς τι χρησιμοποιείται από τους δύο στοχαστές.

Κατά μια πολύ γενική έννοια, θα λέγαμε ότι η γενεαλογική μέθοδος συνθέτει μια εναλλακτική δυνατότητα προσέγγισης της ιστορίας. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί μια μέθοδο ‘‘ιστορικής κριτικής’’, η οποία έχει ως στόχο να αναλύσει τις συνθήκες ιστορικής ‘‘προέλευσης’’ και ‘‘εμφάνισης’’ των αξιών και των πρακτικών στο κοσμικό γίνεσθαι. Στοχεύει με λίγα λόγια να αναδείξει την ιστορικότητα και την πολλαπλότητα της προέλευσης της ουσίας και της αξίας όλων όσων θεωρούμε αμετάβλητα και μας έχουν συγκροτήσει κατά τον τρόπο τον οποίο υπάρχουμε σήμερα. Καταλαμβάνει έτσι την μορφή μιας ιστορικής ανασυγκρότησης της διασποράς των συμβάντων του παρελθόντος, με σκοπό την ανασύνθεση ενός κριτικού εγχειρήματος των συνθηκών του παρόντος. Υπ’ αυτήν την έννοια σύμφωνα με πολλούς μελετητές, η γενεαλογία αποτελεί μια μεθοδολογία κριτικής προβληματοποίησης του παρόντος, η οποία επιχειρεί να αποκρυπτογραφήσει τα «ιερογλυφικά» της ανθρώπινης ιστορίας μέσω της ανάδειξης της περιπλοκότητας των ιστορικών συνθηκών εμφάνισης των αξιών και των κοινωνικο-πολιτικών πρακτικών, οι οποίες λειτουργούν με συγκεκριμένο τρόπο στο σήμερα. Όπως μάλιστα σημειώνει ο Michael Mahon, «[ο] γενεαλόγος αναζητά τις καταγωγές των αντιλήψεων και των αξιών στις πολιτιστικές πρακτικές και τις συνθήκες από τις οποίες αναδύονται. Ο γενεαλόγος πραγματεύεται την ιστορία του παρόντος με σκοπό να υπονομεύσει τα αυταπόδεικτα του παρόντος»³.

Από την άλλη, ο Colin Koopman πραγματευόμενος την γενεαλογία, παρατηρούμε ότι την διακρίνει ως μέθοδο στο φουκωϊκό και στο νιτσεϊκό έργο και αναδεικνύει ταυτόχρονα την κριτική της διάσταση ως ιστορικό-φιλοσοφική μέθοδο, υποστηρίζοντας ότι η γενεαλογία ως μεθοδολογική έρευνα διαφοροποιείται από την παραδοσιακή ιστορία και την καθιερωμένη φιλοσοφία. Όπως υποστηρίζει « η

³Mahon M., *Foucault’s Nietzschean Genealogy : Truth, Power and the Subject*, State University of New York Press, Albany, 1992, σ. 85

γενεαλογία στα καλύτερά της περιλαμβάνει μια πρακτική κριτικής στην μορφή ιστορικής προβληματοποίησης του παρόντος»⁴. Κατά τον Martin Saar μάλιστα, όπως βλέπουμε να ισχυρίζεται, «[η] γενεαλογία[.....] δεν είναι ούτε μια απλή ιστοριογραφία, ούτε μια φιλοσοφία της ιστορίας ή μια ιστορική φιλοσοφία, αλλά ένας νέος τρόπος συσχετισμού του ιστορικού και του φιλοσοφικού»⁵.

Σχετικά με την διαφοροποίησή της σε σχέση με τις καθιερωμένες ιστορικές και φιλοσοφικές έρευνες, αναφέρουμε εδώ ότι η γενεαλογική μέθοδος αντιτίθεται σε οποιαδήποτε μεταφυσική, αιτιοκρατική, τελεολογική, και προοδευτική αντίληψη της ιστορίας. Αρχικά ως ιστορική μέθοδος, η γενεαλογία διακρίνεται από την μεταφυσική αναπαράσταση της ιστορίας από την θρησκεία, ως το πεδίο εκπλήρωσης της βούλησης μιας ανώτερης αυθεντίας. Ο γενεαλόγος θα λέγαμε ότι δεν αντιλαμβάνεται την ιστορία ως το πλαίσιο εκτύλιξης ενός ανώτερου και εσχατολογικού σκοπού, αλλά ως το πεδίο διαμάχης μεταξύ πραγματικών δυνάμεων του εμπειρικού κόσμου. Ως εκ τούτου, για έναν γενεαλόγο η ιστορία δεν διέπεται από κάποιο υπερβατικό νόημα ή μεταφυσικό σκοπό, αλλά παραφράζοντας μια φράση του Ζιλ Ντελέζ, θα λέγαμε ότι «*η ίδια η ιστορία, έχει μια ιστορία*» και η ίδια η ανθρώπινη ζωή έχει ένα ιστορικό υπόβαθρο.

Με το να προϋποθέτει ότι η ιστορία δεν έχει μια συγκεκριμένη αρχή, ούτε ένα προσδοκώμενο τέλος, αλλά ότι συντίθενται από μη αναμενόμενα γεγονότα, τα οποία απορρέουν από έναν τυχαία εκτυλισσόμενο συσχετισμό δυνάμεων, υποστηρίζουμε ότι η γενεαλογική έρευνα αποτελεί μια εναλλακτική προοπτική αφήγησης της ιστορίας, σε αντίθεση προς τις καθιερωμένες τελεολογικές και ντετερμινιστικές θεωρήσεις της. Με λίγα λόγια, θα λέγαμε ότι η γενεαλογία ως μια διακριτή ιστορική προσέγγιση καταδεικνύει ότι το ιστορικό μας παρελθόν είναι κάτι το περίπλοκο, ενώ η ιστορική εξέλιξη συνιστά κάτι το μη προκαθορισμένο κατά αναγκαίο τρόπο. Κατά συνέπεια συγκροτεί μια αντι-τελεολογική ιστορική αφήγηση, η οποία επιχειρεί να αμφισβητήσει τον ιστορικό ντετερμινισμό, προς υπεράσπιση μιας απρόβλεπτης και ακαθόριστης κίνησης της ιστορίας.

Επιπλέον ως ιστορική μεθοδολογία, η γενεαλογία τίθεται εναντίον της αντίληψης της ιστορίας ως προόδου. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η γενεαλογική

⁴ Koopman C, *Genealogy as Critique, Foucault and the problems of modernity*, Indiana University Press, Bloomington, 2013, σ. 2

⁵ Saar M., *Understanding Genealogy: History, Power, and the Self*, Journal of the Philosophy of History 2 (2008) 295–314, σ. 298

έρευνα τίθεται άκριτα εναντίον της προόδου της ιστορίας, αλλά ότι ο γενεαλόγος προσπαθώντας να ανασύρει την διάχυση του νοήματος και τον διασκορπισμό της ερμηνείας των ιστορικών συμβάντων, προσδοκά να καταδείξει ότι στην ‘‘φύση’’ της ιστορίας δεν υφίσταται μια προοδευτική συνέχεια, αλλά μια ενδεχομενική ασυνέχεια. Οι ιστορικές μεταβάσεις από την μια ιστορική εποχή στην άλλη, δεν επέρχονται κατά αναγκαία προοδευτικό τρόπο, αλλά προκύπτουν από αστάθμητα συμβάντα, τα οποία συνθέτουν τις ασυνέχειες, τις ρήξεις και τις τομές της ιστορίας. Με λίγα λόγια για έναν γενεαλόγο, η ιστορία δεν συνιστά την προδιαγεγραμμένη πορεία ενός *είναι* ή μιας ενότητας προς μια ολοκλήρωση ή ένα τέλος, αλλά αποτελεί ένα συνεχώς εξελισσόμενο *γίνεσθαι*, το οποίο συντίθεται τυχαία μέσω της διαμάχης μεταξύ αλληλοσυγκρουόμενων δυνάμεων και μιας διαρκούς μεταβολής σε όλα τα επίπεδα. Η γενεαλογία, προτάσσει λοιπόν στο πεδίο της ιστορίας το εξελισσόμενο *γίνεσθαι* έναντι του αμετάβλητου *είναι*, αλλά και την ενδεχομενικότητα έναντι της νομοτελειακής αναγκαιότητας. Κατά τον Michael Mahon μάλιστα, «[α]ντί να ενοποιεί με όρους συνέχειας και εξέλιξης, η γενεαλογία διατηρεί τα συμβάντα στην διασπορά τους»⁶.

Με βάση τα παραπάνω, εκθέτουμε ότι ως ένας διαφορετικός τύπος ιστορίας, η γενεαλογία δεν προσφέρει ούτε ένα ολιστικό σχέδιο προσέγγισης, ούτε ένα διαλεκτικό σχήμα αντίληψης της ιστορίας ως σύνθεση των αντιθέσεων ενός *είναι* προς μια τελείωση όπως ο εγγελισμός και ο μαρξισμός, αλλά αντίθετα διαφαίνεται ότι ερμηνεύει τις ιστορικές διαδικασίες και τα ιστορικά συμβάντα υπό μια απολύτως ειδική οπτική. Όπως παρατηρούμε να αναφέρει η Λίλα Τρουλινού, αναλύοντας την νιτσεϊκή γενεαλογική μέθοδο, «η γενεαλογία *είναι* η σύσταση της ιστορίας ενός αντικειμένου ιδωμένη από συγκεκριμένη σκοπιά. Επομένως πρόκειται για ερμηνευτικό εγχείρημα. Διαφορετικές οπτικές γωνίες συνθέτουν διαφορετικές γενεαλογίες»⁷. Συνεπώς, θα λέγαμε ότι υπάρχουν διαφορετικές γενεαλογίες οι οποίες πραγματεύονται διαφορετικά αντικείμενα και όχι μια καθολική γενεαλογική έρευνα της Ιστορίας.

Επιπροσθέτως η γενεαλογία ως ιστορική μέθοδος διαφέρει από την παραδοσιακή ιστορική έρευνα των ιστορικών, η οποία αξιώνει τον εαυτό της σε αντικειμενική ‘‘Αλήθεια’’. Πιο συγκεκριμένα, η γενεαλογία ως «*εμπράγματα ιστορία*»

⁶ Mahon M., *Foucault's Nietzschean Genealogy: Truth, Power and the Subject*, State University of New York Press, Albany, 1992, σ. 110

⁷ Νίτσε Φ., *Η Γενεαλογία της Ηθικής*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Εισαγωγή Λίλα Τρουλινού, Εκδοτική Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 7-8

κατά τον Νίτσε, αντιτίθεται στην αναπαράσταση της ιστορίας εκ μέρους της κλασσικής ιστοριογραφίας, ως αποτύπωση της αντικειμενικής αλήθειας. Η γενεαλογική έρευνα τοποθετείται έτσι εναντίον οποιασδήποτε προσπάθειας αναγωγής ή αξίωσης της ιστορικής αφήγησης σε επιστημονική αλήθεια. Για έναν γενεαλόγο, η ιδέα ότι υπάρχει μια Αλήθεια την οποία οι άνθρωποι επιχειρούν να ανακαλύψουν μέσω της αναζήτησης της απαρχής ή μιας πρωταρχικής καταγωγής του κόσμου, έτσι ώστε να αντιληφθούν το νόημα της ίδιας της ιστορίας, αποτελεί μεταφυσική αναζήτηση. Εκείνος, αντιτιθέμενος σε οποιοδήποτε υπερβατικό χαρακτήρα της ιστορίας, θα αποπειραθεί να καταδείξει ότι η ιστορία δεν αποτελεί το πλαίσιο εξέλιξης μιας ανώτερης πραγματικότητας, αλλά το πεδίο ρήξεων μεταξύ αντιτιθέμενων δυνάμεων, οι οποίες αντιμάχονται βίαια η μία την άλλη, όσον αφορά την κυριαρχία τους επί της ίδιας της πραγματικότητας.

Μάλιστα, το βασικότερο σημείο διαφοροποίησης της γενεαλογίας από την κλασσική ιστοριογραφία, είναι ότι δεν διερευνά την “καταγωγή” [origin] αλλά την ιστορική “προέλευση”, “ανάδυση” και “εμφάνιση” των διαφορετικών κοινωνικών θεσμών και πρακτικών, οι οποίες συνθέτουν το γίνεσθαι της ιστορικής πραγματικότητας. Παρ’ όλες τις παρανοήσεις, οι οποίες συγχέουν την μέθοδο της γενεαλογίας με την μελέτη της “καταγωγής” ενός πράγματος πχ. ενός ατόμου, μιας οικογένειας ή μιας φυλής, η γενεαλογία ως “*εμπράγματα ή πραγματική ιστορία*” [wirkliche Historie], όπως την κατονομάζει για τον Φουκώ ο Νίτσε ήδη από τον *Δεύτερο Παράκαιρο Στοχασμό* (1874) διακρίνοντας την από την καθιερωμένη ιστορική προσέγγιση των ιστορικών, δεν ενδιαφέρεται για την μελέτη της “καταγωγής” μιας απαρχής στα πράγματα, από την οποία αφενός να απορρέει η ουσία και το νόημά τους και αφετέρου να εξηγείται ο σκοπός και η λειτουργία τους κατά έναν υπερ-ιστορικό τρόπο.

Για την νέα αυτή προοπτική πραγμάτευση της ιστορίας, την οποία όπως θα δούμε ο Νίτσε επιχειρεί να εγκαινιάσει μέσω της γενεαλογικής του έρευνας στο βιβλίο του *Η Γενεαλογία της Ηθικής*, δεν υπάρχει μια αρχική ιστορική καταγωγή όπου τα πράγματα και οι αξίες υπάρχουν σε μια πρωταρχική ταυτότητα η οποία υποδηλώνει την ουσία τους. Η γενεαλογία αντίθετα διερευνά το πώς συγκροτήθηκε ιστορικά η ουσία των πραγμάτων, μέσα από την μελέτη των ιστορικών όρων του μετασχηματισμού τους. Για έναν γενεαλόγο οι κοινωνικές πρακτικές, οι αξίες και οι θεσμοί μιας κοινωνίας οι οποίες εμφανίστηκαν κατά την ιστορία, είναι προϊόντα των συγκεκριμένων ιστορικών πολιτισμικών πλαισίων και συνθηκών, μέσα στα οποία

αναδύθηκαν. Θεωρεί ότι αντιμαχόμενες δυνάμεις τα έθεσαν υπό την λειτουργία τους, προσδίδοντας τους κάθε φορά διαφορετική ουσία, νόημα και σκοπό. Κατά συνέπεια για τον γενεαλόγο Νίτσε, ο οποίος όπως θα δούμε επιτελεί στο παραπάνω έργο μια φαλκίδευση των παραδοσιακών αξιών και αξιολογήσεων, το νόημα, η ουσία, ο σκοπός και η αξία των πραγμάτων δεν υπάρχουν *καθαυτά*, αλλά θεωρεί ότι έχουν κατασκευαστεί ιστορικά από εξωτερικές προς αυτά δυνάμεις. Δυνάμεις όχι υπερβατικές ή εξωτερικές ως προς την πραγματικότητα, αλλά πραγματικές και ουσιαστικά εμπλεκόμενες στο ιστορικό γίνεσθαι.

Ως εκ τούτου η γενεαλογία ως μέθοδος πραγμάτευσης της ιστορίας, μέσω της εξέτασης των ιστορικών συμβάντων και των ιστορικών ασυνεχειών, μελετά τις σχέσεις δύναμης οι οποίες διαφαίνονται στην εμφάνιση συγκεκριμένων αξιών και πρακτικών κατά την ιστορική τους διαμόρφωση. Με άλλα λόγια, η γενεαλογία διερευνά την ιστορική προέλευση και ανάδυση των αξιών και των πρακτικών του κοσμικού γίνεσθαι, μέσω της διερεύνησης της ποικιλίας των ρόλων τους οποίους επιτέλεσαν κατά την ιστορική τους εξέλιξη, οι οποίοι τους επιβλήθηκαν από τις δυνάμεις οι οποίες τα καθυπόταξαν. Κατά τον Mark Bevir μάλιστα, *«μια γενεαλογία είναι μια ιστορική αφήγηση η οποία εξηγεί έναν παράγοντα της ανθρώπινης ζωής με το να δείχνει πως γεννήθηκε»*⁸. Κατά συνέπεια, θα λέγαμε ότι ίδια η ιστορία ιδωμένη από γενεαλογική σκοπιά, αποτελεί το πλαίσιο στο οποίο λαμβάνει χώρα η διαμάχη των διαφορετικών δυνάμεων του κοσμικού γίνεσθαι.

Εκ των ανωτέρω, συνάγεται για εμάς ότι η γενεαλογία ως ιστορική μέθοδος, δεν αναζητάει την ουσία, το νόημα και την αξία των πραγμάτων, ούτε σε ένα σκοτεινό βάθος, ούτε σε μεταφυσικούς μύθους καταγωγής της ανθρώπινης ιστορίας, αλλά επιδιώκει να καταδείξει στην επιφάνεια την ιστορική μεταβολή του χαρακτήρα τους. Συνεπώς, η γενεαλογική μέθοδος συνιστά την ιστορία ενός πράγματος μέσα από την μελέτη των ιστορικών συνθηκών της προέλευσης και την διερεύνηση του πολύπλοκου της εμφάνισής του. Όπως βλέπουμε μάλιστα να παραθέτει η Λίλα Τρουλινού, *«η γενεαλογία δεν αναζητά το αρχικό νόημα την αρχική αξία μιας πρακτικής για να εξηγήσει στη συνέχεια τη φύση της, αλλά μελετά τη διαπλοκή των μορφών και των σημασιών που παίρνει μέσα στην ιστορία, διαπλοκή που συνδέει το*

⁸ Bevir M., *What is Genealogy*, Journal of the Philosophy of History 2 (2008) 263–275, σ. 263

νόημα με ειδικά συμφέροντα και ανθρώπινες αξιολογήσεις και εξαλείφει τον αμετάβλητο και αν-ιστορικό χαρακτήρα του»⁹.

Η γενεαλογία ως μεθοδολογία ιστορικής κριτικής, αναδεικνύει κατά συνέπεια την ετερογένεια της προέλευσης και την πολλαπλότητα των ερμηνειών των ιστορικών συμβάντων, τα οποία συγκροτούν τις αξίες και τις κοινωνικές πρακτικές. Με ντελεζιανούς όρους θα λέγαμε ότι η γενεαλογία ως μια ιδιότυπη ιστορική και φιλοσοφική μέθοδος, ενδιαφέρεται να παρουσιάσει την *διαφορά* ως το σημαντικότερο στοιχείο “προέλευσης” της ιστορίας, έναντι μιας μεταφυσικής πρωταρχικής *ενότητάς* της “καταγωγής” της.

Όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια, η γενεαλογία ως φιλοσοφική και ιστορική μεθοδολογία, λαμβάνει στο έργο του Νίτσε την μορφή φιλοσοφικής κριτικής των αυθεντιών και των θεμελίων κάθε μορφής, καθώς και ιστορικής διερεύνησης των συνθηκών προέλευσης των αξιών της σύγχρονης ηθικής. Όπως θα δούμε, ο Νίτσε μέσω της γενεαλογικής του μεθόδου πραγματεύεται την ιστορία ως μια διαμάχη «*βουλήσεων για δύναμη*», μια αλληλοδιαδοχή των ενεργών και αντενεργών δυνάμεων στο κοσμικό *γίνεσθαι* και αρνείται την αναγωγή οποιασδήποτε πρωταρχικής καταγωγής ως απαρχής της ιστορικής πραγματικότητας. Από την άλλη, θα διαπιστώσουμε ότι στον Φουκώ η γενεαλογία καταλαμβάνει την μορφή ιστορικής κριτικής και προβληματοποίησης των ιστορικών συνθηκών μετασχηματισμού των κανόνων Λόγου και των επιστημονικών γνώσεων, σε συσχέτιση με θεσμικές πρακτικές, η οποία παράγει πολιτικά αποτελέσματα αλήθειας μέσα στα πλαίσια σχέσεων εξουσίας και ιστορικά καθορισμένων καθεστώτων γνώσης/εξουσίας.

^{9 9} Νίτσε Φ., *Η Γενεαλογία της Ηθικής*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Εισαγωγή Λίλα Τρουλινού, Εκδοτική Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 10

1) Β) Η γενεαλογική μέθοδος του Νίτσε

Μέσω της προσπάθειάς μας να παραθέσουμε τι συνιστά, όσο και με τι σχετίζεται η γενεαλογική μέθοδος στον Νίτσε, σκοπεύουμε να αναδείξουμε ορισμένες συσχετίσεις αλλά και να εκθέσουμε ορισμένα σημεία αντίθεσης της νιτσεϊκής γενεαλογίας, σε σχέση με το μετέπειτα γενεαλογικό έργο του Μισέλ Φουκώ.

Με στόχο να διερευνήσουμε την μέθοδο της γενεαλογίας στο έργο του Νίτσε, θα παρουσιάσουμε ορισμένα σημεία από τα έργα του *Πέρα από το Καλό και το Κακό* και *Η Γενεαλογία της Ηθικής*, στα οποία θεωρούμε ότι την διαρθρώνει ως μια μορφή φιλοσοφικής κριτικής ανάλυσης. Παρόλο που όπως οι Alan Rosenberg και Joseph Westfall παρατηρούν, ο Νίτσε «ποτέ δεν περιγράφει την φιλοσοφική του μέθοδο ως γενεαλογία»¹⁰ και δεν ορίζει πουθενά την μεθοδολογία του ως γενεαλογία, θα επιχειρήσουμε να πραγματευτούμε τον χαρακτήρα τον οποίο προσδίδει ο Νίτσε στην γενεαλογική του ανάλυση, με το να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο διαρθρώνεται εντός της φιλοσοφικής του σκέψης. Ο Ζιλ Ντελέζ αντιθέτως, υποστηρίζει ότι στη *Γενεαλογία της Ηθικής* «[ο] Νίτσε σχηματίζει την νέα έννοια της γενεαλογίας»¹¹, ενώ θεωρεί ότι στο νιτσεϊκό έργο η γενεαλογία αποτελεί μια μέθοδο κριτικής επαναξιολόγησης των απόλυτων εννοιών της αξίας και του νοήματος, τις οποίες ο Νίτσε αφενός επιχειρεί να υπονομεύσει και αφετέρου να εισάγει εκ νέου στην φιλοσοφία. Όπως παρατηρούμε μάλιστα να σημειώνει, όσον αφορά τον χαρακτήρα του νιτσεϊκού γενεαλογικού έργου, «[η] γενεαλογία δεν ερμηνεύει μόνο αλλά και αξιολογεί»¹². Στα ύστερα κείμενα της δεκαετίας του 1880 με τα οποία θα ασχοληθούμε εν συνεχεία, ο Νίτσε αναπτύσσει τη γενεαλογική του μέθοδο, με στόχο την επαναξιολόγηση των αξιών της σύγχρονης ευρωπαϊκής ηθικής, ενώ διαφαίνεται ότι αντιπαράκειται θεωρητικά στις υπερβατικές και μεταφυσικές αρχές αλλά και τα αφηρημένα θεμέλια των αξιών της δυτικής φιλοσοφίας και της χριστιανικής θρησκείας.

¹⁰ Westfall J. - Rosenberg A., , *Foucault and Nietzsche : A critical Encounter*, Bloomsbury, New York 2018, σ. 8

¹¹ Ντελέζ Ζ., *Ο Νίτσε και η Φιλοσοφία*, Μεταφρ. Γιώργος Σπανός, Πλέθρον, Αθήνα, 2018, σ. 13

¹² Αυτ., σ. 19

1) Β) 1) Πέρα από το Καλό και το Κακό (1886)

Το βιβλίο του Νίτσε *Πέρα από το Καλό και το Κακό* (1886), είναι χωρισμένο σε εννέα μέρη, ενώ το ύφος της γραφής του ποικίλει και αλλάζει. Ο τίτλος του μαρτυρά την προτροπή του φιλοσόφου για την ανάγκη ξεπεράσματος της επικρατούσας ηθικής μέσω της “επινόησης” ενός νέου ηθικού συστήματος απομακρυσμένου από τις καθιερωμένες ηθικές αξίες του Καλού και του Κακού. Για τον γενεαλόγο Νίτσε, οι ηθικές εκτιμήσεις Καλό και Κακό φέρουν μια απολύτως σχετική αξία, ενώ υποστηρίζει ότι ιστορικά μεταβλήθηκαν ως αξιολογήσεις και κρίσεις. Θεωρεί ότι τίποτα δεν είναι *καθεαυτό* καλό ή κακό, αλλά η αξία του είναι κάτι το οποίο του προσδίδεται ιστορικά από εξωτερικές προς αυτό δυνάμεις. Κατά συνέπεια, θα ήταν εύλογο να σκεφτούμε ότι στην σκέψη του Νίτσε σε αντίθεση με τον Καντ, τα εκάστοτε αξιολογικά κριτήρια τα οποία καθορίζουν τις αξίες σε κάθε εποχή, είναι και αυτά αποτελέσματα του συσχετισμού των δυνάμεων των ιστορικών συγκειμένων και των συνθηκών εντός των οποίων εμφανίζονται και όχι υπερ-ιστορικά και καθολικά.

Στο πρώτο μέρος, παρατηρούμε ότι ο Νίτσε ασκεί κριτική στις προκαταλήψεις και τον δογματισμό των φιλοσόφων, ενώ όπως υποστηρίζει ο Michael Mahon, επιτελεί σε αυτό το μέρος του βιβλίου μια «*γενεαλογία της φιλοσοφίας*»¹³. Υπονομεύει τις αφηρημένες αξιώσεις των φιλοσόφων, όσον αφορά το αυταπόδεικτο της ηθικής και της αλήθειας, τις οποίες διαβλέπει ως αναγωγή των υποκειμενικών και μερικών τους κρίσεων σε κάτι το “αντικειμενικό”, στο οποίο προσδίδουν το χαρακτήρα ιστορικά αμετάβλητου και καθολικά αντικειμενικού στοιχείου. Με το να εκλαμβάνουν τα αξιώματα και τις θεμελιακές προϋποθέσεις στις οποίες βασίζουν τα φιλοσοφικά τους συστήματα ως κάτι το *a priori*, κατά τον Νίτσε οι φιλόσοφοι αυταπατώνται ότι μπορούν να εξηγήσουν απόλυτα τον κόσμο. Το μόνο όμως το οποίο θεωρεί ότι κατορθώνουν, είναι να τον ερμηνεύουν.

Ο Νίτσε θεωρεί ότι οι φιλόσοφοι προσδίδουν μεταφυσικά θεμέλια στην πραγματικότητα, μετασχηματίζοντας τις εξωτερικές συνθήκες κατά το συμφέρον τους. Ως εκ τούτου, υποστηρίζει ότι η πραγματικότητα ως κάτι το ερμηνεύσιμο, δεν ενέχει κάποιο ανώτερο ή αληθινό νόημα, αλλά πολλαπλά νοήματα τα οποία συντίθενται από τις διαφορετικές ερμηνείες οι οποίες επιχειρούν να την εξηγήσουν. Όπως διαφαίνεται ευρύτερα στο έργο του, κάθε ερμηνεία εκ μέρους της φιλοσοφίας

¹³ Mahon M., *Foucault's Nietzschean Genealogy : Truth, Power and the Subject*, State University of New York Press, Albany, 1992, σ. 84

είναι η έκφραση μιας *βούλησης για δύναμη* και επιβολή της πάνω σε άλλες ερμηνείες, η οποία επιθυμεί να προάγει τον εαυτό της σε αλήθεια και να προσδώσει το δικό της νόημα στον κόσμο. Κατά συνέπεια, ο γενεαλόγος Νίτσε υποστηρίζει ότι ο κόσμος ερμηνεύεται διαφορετικά από τις εκάστοτε δυνάμεις ιστορικά, ενώ το ίδιο το νόημα και η αξία των πραγμάτων μεταβάλλονται και τίθενται στην υπηρεσία διαφορετικών σκοπών ανάλογα με το ποιες δυνάμεις τα οικειοποιούνται, κάτι το οποίο αναδεικνύει για εμάς ότι στην νιτσεϊκή σκέψη οι έννοιες του νοήματος και της αξίας είναι ιστορικά ευμετάβλητες και όχι σταθερές και α-πριωρικές.

Θεωρούμε ότι σκοπός της γενεαλογικής του προσέγγισης, είναι να καταδείξει ότι δεν υπάρχουν καθολικές και αναμφισβήτητες αλήθειες εκ μέρους της φιλοσοφίας και της επιστήμης, όσον αφορά την εξήγηση μιας υποτιθέμενα ‘‘αντικειμενικά’’ αληθούς πραγματικότητας, παρά μόνο ερμηνείες οι οποίες επιβάλλονται βίαια ως αληθείς. Κατά τον Νίτσε, οι φιλόσοφοι προβάλλουν την πίστη τους στην αλήθεια, το νόημα και το σκοπό των πραγμάτων σε ένα μεταφυσικό *επέκεινα*, έτσι ώστε να νομιμοποιούν τις κρίσεις και τις πράξεις τους. Αδιαφορούν έτσι για την ιστορική προέλευση της ίδιας της αλήθειας την οποία δεν υποβάλλουν σε καμία κριτική, θεωρώντας την αυτονόητη και επί της ουσίας την υπερβατικοποιούν. Για τον Νίτσε με λίγα λόγια, η πίστη των φιλοσόφων και των επιστημόνων στην αλήθεια αποτελεί μια έρευνα ασκητικού και μεταφυσικού χαρακτήρα.

Στην σκέψη του η αλήθεια, δεν είναι κάτι που ενυπάρχει αυτούσιο σε ένα *εντεύθεν* και εναπόκειται σε εμάς η ανακάλυψη της, αλλά αποτελεί κατασκευάσμα του ανθρώπινου νου που αποζητά την κυριαρχία και την εξουσία. Μέσω της γενεαλογικής του ανάλυσης, ο Νίτσε θέτει έτσι σε διερώτηση το απροϋπόθετο της αλήθειας και της γνώσης και τις συσχετίζει με την κυριαρχία και την εξουσία, Όπως παρατηρούμε μάλιστα να σημειώνει σε επόμενο μέρος του βιβλίου, «σε κάθε επιθυμία μας για γνώση υπάρχει ήδη μια σταγόνα σκληρότητας»¹⁴. Η νιτσεϊκή γενεαλογική ανάλυση, αγγίζει συνεπώς επιστημολογικά ζητήματα και όπως θα δούμε επηρέασε τον γενεαλόγο Φουκώ, όχι μόνο να συνθέσει την προβληματική της ‘‘πολιτικής της αλήθειας’’ αλλά και να διερευνήσει τα πολιτικά αποτελέσματα αλήθειας τα οποία εγκαθιδρύει επί του κοινωνικού ο συσχετισμός διαφορετικών τομέων επιστημονικής γνώσης με εξουσιαστικές πρακτικές και θεσμούς, αποκλεισμού και εγκλεισμού

¹⁴Νίτσε Φ., *Πέρα από το Καλό και το Κακό, Πρελούδιο σε μια φιλοσοφία του μέλλοντος*, Μεταφρ Ζήσης Σαρίκας, Νησίδες, Αθήνα, 2004, σ. 126

[τρέλα], πειθαρχίας, και επιτήρησης[φυλακή] αλλά και ελέγχου και κανονικοποίησης [σεξουαλικότητα] των υποκειμένων.

Στην σκέψη του Νίτσε, η ανθρώπινη γνώση ειδικότερα προκύπτει ως μια επανερμηνεία των ήδη υπαρκτών γνώσεων για τα πράγματα και τον κόσμο από νέες δυνάμεις, η οποία επιτρέπει στους ανθρώπους να δικαιολογούν τον τρόπο με τον οποίο υπάρχουν. Η αναγκαιότητα της πίστης των ανθρώπων σε καθιερωμένες γνώσεις και σε μια αρχή (πχ. την αλήθεια), δεν προκύπτει ως επιθυμία τους να εξελίσσουν την ίδια την γνώση, αλλά για τον Νίτσε η ίδια η γνώση διαφαίνεται ως μια διαδικασία εκ νέου οικειοποίησης των πραγμάτων από διαφορετικές δυνάμεις με σκοπό την κυριαρχία τους στον τρόπο επανανοηματοδότησης του κόσμου. Η γνώση και η αλήθεια εντάσσονται κατά συνέπεια στην νιτσεϊκή φιλοσοφία σε ένα συγκρουσιακό σχήμα δυνάμεων. Ακόμη και οι λέξεις για τον Νίτσε αποδίδονται ιστορικά στα πράγματα ως οι κυρίαρχες ερμηνείες τους και δεν προϋπάρχουν ως γλωσσικά σημεία *καθαυτά*. Με λίγα λόγια για τον γενεαλόγο Νίτσε, κάθε τι το οποίο υφίσταται αποτελεί κάτι το επανερμηνεύσιμο και το επαναχρησιμοποιούμενο.

Μέσω της γενεαλογικής του κριτικής, ο Νίτσε αποπειράται επιπλέον να αντικαταστήσει το καντιανό ερώτημα τις πίστης σε *a priori* συνθετικές κρίσεις, με το ερώτημα του *«γιατί είναι απαραίτητη η πίστη σε τέτοιες κρίσεις»*¹⁵. Μέσω αυτού, θεωρούμε ότι ασκεί κριτική στον Καντ και ειδικότερα στις πεποιθήσεις του περί ενός κυρίαρχου υποκειμένου, *a priori* κατηγοριών και ορίων της σκέψης και του Λόγου. Υπονομεύει κατ' αυτόν τον τρόπο την προϋποτιθέμενη αυτοσυνειδησία του υποκειμένου, η οποία εκλαμβάνεται ως δεδομένη από την δυτική σκέψη του Διαφωτισμού. Όπως βλέπουμε να εκθέτει, *«είναι μια παραποίηση των γεγονότων να λέμε : το υποκείμενο εγώ είναι η συνθήκη του κατηγορήματος σκέπτομαι. Αυτό σκέπτεται : αλλά το ότι αυτό το αυτό είναι εκείνο το παλιό περίφημο εγώ, είναι για να μιλήσουμε ήπια, μόνο μια παραδοχή, ένας ισχυρισμός και προπαντός όχι μια άμεση βεβαιότητα»*¹⁶.

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι ο Νίτσε δεν αντιλαμβάνεται το υποκείμενο ως κάτι το μεταφυσικά δοσμένο και ιστορικά αμετάβλητο, καθώς θεωρεί ότι η υποκειμενική βούληση, η σκέψη και η λογική αποτελούν δραστηριότητες των οποίων οι συνθήκες συγκρότησης απορρέουν από μια πολλαπλότητα βουλήσεων δύναμης. Με το να

¹⁵ Αυτ., σ. 23

¹⁶ Αυτ., σ. 27

υποστηρίζει ότι η βούληση είναι κάτι «πολύπλοκο»¹⁷ και ότι δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την πράξη, ο Νίτσε αμφισβητεί ως εκ τούτου για εμάς την αξίωση της ελεύθερης βούλησης του υποκειμένου ως κεντρικού σημείου αναφοράς της δυτικής καρτεσιανής και καντιανής φιλοσοφίας. Κατά τον Νίτσε, η τάση για απόδειξη όσο και η απροϋπόθετη αξίωση της ελευθερίας της βούλησης του υποκειμένου από το μεγαλύτερο μέρος της δυτικής φιλοσοφίας, κάτι το οποίο διαβλέπει και στον Σοπενχάουερ, συνδέεται με την επιθυμία του νεωτερικού ανθρώπου να καταστεί ‘‘ η μοναδική αιτία του εαυτού του’’ [*causa suis*]. Αντίθετα, υποστηρίζει ότι «[σ]ε κάθε θέλαιν έχουμε να κάνουμε απολύτως με ένα ζήτημα διατάζειν και υπακούειν»¹⁸. Με άλλα λόγια, το υποκείμενο για τον Νίτσε δεν προϋπάρχει ως ένα ιστορικά σταθερό κέντρο και μια απροϋπόθετη αναφορά, αλλά ‘‘συντίθεται’’ ως υπόσταση από τον πολύπλοκο συσχετισμό αντιτιθέμενων δυνάμεων του ιστορικού γίνεσθαι, κάτι το οποίο θα δούμε ότι επηρέασε ως ιδέα τον Φουκώ και τον ώθησε να διερευνήσει τις ιστορικές συνθήκες συγκρότησης των υποκειμένων, ως αποτελέσματα της ιστορικής διαπλοκής γνώσεων και εξουσιαστικών πρακτικών.

Παράλληλα, ο γενεαλόγος Νίτσε αναδεικνύει ότι οι έννοιες της ‘‘αιτίας’’ και της ‘‘αναγκαιότητας’’ δεν τίθενται επίσης σε κανέναν προβληματισμό και καμία αμφισβήτηση από τους φιλοσόφους. Τίθεται κατά συνέπεια εναντίον μιας ντετερμινιστικής και αιτιοκρατικής θεώρησης της ιστορίας, προτρέποντάς μας να μην είμαστε βέβαιοι για την αρχή της αιτιότητας αλλά και να μην συγχέουμε απόλυτα την αιτία και το σκοπό ενός πράγματος, υποστηρίζοντας ότι «[ε]μείς είμαστε αυτοί που έχουμε κατασκευάσει μόνοι μας αιτίες, διαδοχή, αμοιβαιότητα, εξαναγκασμό, αριθμό, νόμο, ελευθερία, κίνητρο, σκοπό»¹⁹.

Στο πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου με τίτλο, ‘‘Για την φυσική ιστορία της Ηθικής’’, ο Νίτσε παρουσιάζει ένα σχέδιο ιστορικής διερεύνησης της προέλευσης των ηθικών αξιών, το οποίο προηγείται της *Γενεαλογίας της Ηθικής*. Εκεί καταδεικνύει την αφέλεια των φιλοσόφων, οι οποίοι επιχειρούν να ανάγουν την ηθική σε επιστήμη, αποστρεφόμενος έτσι τις φιλοσοφικές θεωρήσεις, οι οποίες επιχειρούν να αξιώσουν την ηθική σε αυτοτελή επιστήμη. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι ο Νίτσε διερωτάται για την ιστορική προέλευση της ηθικής, αναδεικνύοντας την ιστορικότητα των διαφορετικών ηθικών συστημάτων, επιχειρώντας κατά αυτόν τον

¹⁷ Αυτ., σ. 28

¹⁸ Αυτ., σ. 29

¹⁹ Αυτ., σ. 31

τρόπο να αναδείξει ως λαθεμένη την αξίωση της σύγχρονης φιλοσοφίας για την ηθική ως κάτι το φυσικά δοσμένο, καθώς όπως διακρίνουμε να σημειώνει : *«οι ηθικές είναι μόνο μια σημειακή γλώσσα των αισθημάτων»*²⁰. Είναι αυτή η αυθαίρετη παραδοχή της δεδομενικότητας της ηθικής εκ μέρους των φιλοσόφων και η μη προβληματοποίηση του “αναλλοίωτου” χαρακτήρα της, τα οποία ο γενεαλόγος Νίτσε επιχειρεί κατ’ εμάς να καταδείξει κατά νατουραλιστικό τρόπο μέσω της γενεαλογικής του έρευνας.

Ο Νίτσε ισχυρίζεται ότι δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε την ύπαρξη μιας υπερ-ιστορικής Ηθικής, καθότι ισχυρίζεται ότι ιστορικά υπήρξαν διαφορετικά συστήματα ηθικής, επιχειρώντας να αναδείξει την ιστορικότητα και την πληθώρα των σκοπών τους. Με άλλα λόγια, ο Νίτσε υποστηρίζει ότι η ηθική δεν είναι κάτι το αμετάβλητο, καθώς ιστορικά μεταβάλλεται, λαμβάνοντας διαφορετικές μορφές. Η ηθική βλέπουμε μάλιστα να περιγράφεται από τον στοχαστή ως μια μορφή “εσωτερικευμένης προσταγής” του ανθρώπου, επισημαίνοντας ότι *«[τ]ο ουσιαστικό και ανεκτίμητο στοιχείο σε κάθε ηθική είναι ότι είναι ένας παρατεταμένος καταναγκασμός»*²¹.

Με τον “θάνατο του θεού” κατά τον Νίτσε, ο νεωτερικός άνθρωπος αδυνατώντας να αποδώσει το απόλυτο της ηθικής σε κάτι το υπερβατικό ή το μεταφυσικό, χρίζει πλέον τον εαυτό του ως ανώτερο ηθικό κριτή, εσωτερικεύοντας πλήρως τις ηθικές προσταγές σε μια «κατηγορική προσταγή». Η νεωτερική ηθική, δεν απώλεσε συνεπώς για τον Νίτσε τα μεταφυσικά θεμέλια των χριστιανικών της καταβολών, αλλά ενέχει ακόμη αυθαίρετους καταναγκασμούς βάνανσης καταπίεσης. Με λίγα λόγια, ο Νίτσε θεωρεί ότι ο ορθολογισμός του Διαφωτισμού, μετουσιώνοντας τις απαιτήσεις της χριστιανικής ηθικής σε εσωτερικευμένες ηθικές προσταγές της υποκειμενικής συνείδησης, καταπίεσε τα πιο ανθρώπινα ένστικτα. Στο ίδιο κεφάλαιο, βλέπουμε επίσης ότι ο Νίτσε αντιτάσσεται στην προνομιακή αξιολογική δυνατότητα εκ μέρους της σύγχρονης δυτικής ευρωπαϊκής ηθικής, την οποία κατονομάζει ως ηθική του οίκτου, αλλά και την υποτιθέμενη “πρωτοκαθεδρία” της έναντι των άλλων ηθικών συστημάτων. Την κατηγορεί ότι αξιώνει τον εαυτό της σε κάτι το αξεπέραστο, επισημαίνοντας ότι κυριαρχεί σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Εν ολίγοις, ο Νίτσε θεωρεί ότι ο μεταφυσικός χαρακτήρας της ηθικής αποτελεί τροχοπέδη στην ανθρώπινη “πρόοδο” και η προσκόλληση στην έννοια της

²⁰ Αυτ., σ. 82

²¹ Αυτ., σ. 82

αλήθειας συνιστά εμπόδιο στην εξέλιξη της ίδιας της επιστήμης. Η ανάλυση του Νίτσε στοχεύει κατά συνέπεια για εμάς να καταδείξει την παρακμή στην οποία βυθίζεται η σύγχρονη συνείδηση και μαζί της η ανθρωπότητα εξαιτίας της φιλαλήθειας των επιστημόνων, και της υπερβατικοποίησης της ηθικής από την κυρίαρχη πολιτική και θρησκευτική εξουσία. Επιπροσθέτως, υποστηρίζει ότι τα ουμανιστικά ιδεώδη του 19^{ου} αιώνα αποτελούν σύγχρονες μορφές της παραδοσιακής θρησκευτικότητας, καθώς οι άνθρωποι συνεχίζουν να παραμένουν υποταγμένοι σε νομοτέλειες και αυθεντίες. Παρόλα αυτά αναγνωρίζει το ιστορικό συγκείμενο της γέννησης του Χριστιανισμού, ως την «*εξέγερση των δούλων στην ηθική*»²², κάτι το οποίο όπως θα αναλύσουμε παρακάτω επεκτείνει ως ιδέα στη *Γενεαλογία της Ηθικής*, αντιλαμβάνοντάς το ως την πρώτη προσπάθεια αντιστροφής των αξιών του Καλού και του Κακού στην ιστορία.

Τέλος, στο έκτο μέρος του βιβλίου, βλέπουμε ότι η κριτική του διάθεση στην σύγχρονη φιλοσοφία, συνοδεύεται από μια προτροπή του για την ανάγκη ενός νέου είδους φιλοσοφίας. Παρομοιάζοντας τον νέο τρόπο του φιλοσοφείν με την καλλιτεχνική δημιουργία, ο Νίτσε αντιλαμβάνεται ότι καθήκον της φιλοσοφίας του μέλλοντος, είναι «*να δημιουργεί αξίες*»²³ εκεί όπου άλλοι αντιλαμβάνονται μόνο την αντίθεση και την διάκριση των αξιών. Θεωρούμε μάλιστα ότι οι ιδέες του Νίτσε για την φιλοσοφία και την ζωή ως συνεχή κατάφαση και δημιουργία αξιών, επηρέασαν τον γενεαλόγο Φουκώ να συγκροτήσει στα ύστερα κείμενα της ιστορίας της σεξουαλικότητας, στις αρχές της δεκαετίας του 1980, την γενεαλογική θεωρητική έρευνα μιας *αισθητικής της ύπαρξης*.

²² Αυτ., σ. 89

²³ Αυτ., σ. 109

1) Β) 2) Η Γενεαλογία της Ηθικής (1887)

«Πόσο αίμα και φρίκη βρίσκεται στο βάθος όλων των καλών πραγμάτων»²⁴

Στη *Γενεαλογία της Ηθικής* (1887), ο Νίτσε συνθέτει μια πολεμική όπως προμηνύει ο υπότιτλος του βιβλίου και εισάγει την μέθοδο της γενεαλογίας, μέσω της οποίας επιδιώκει να υποσκάψει τα υπερβατικά και μεταφυσικά θεμέλια των ηθικών αξιών. Διαρθρώνει το έργο σε τρεις πραγματείες, ενώ πέραν της απόδοσης του όρου “γενεαλογία” στον τίτλο, μέσω του οποίου ανακοινώνει για εμάς την μεθόδό του, παρατηρούμε ότι αναπτύσσει την γενεαλογική του έρευνα στο πεδίο της ηθικής. Η ολική κριτική και η επαναξιολόγηση των αξιών της νεωτερικής ηθικής, τίθενται από τον γενεαλόγο Νίτσε ως επιτακτική ανάγκη της φιλοσοφίας, προκειμένου οι άνθρωποι να αποδεσμευτούν από τις μεταφυσικές αναπαραστάσεις του κόσμου και τις ηθικές επιταγές του χριστιανισμού, οι οποίες θεωρεί ότι αποτελούν “πρόγονο” της σύγχρονης δυτικής ηθικής. Ασκεί για εμάς συνεπώς άμεσα μια σφοδρή κριτική στο ηθικό και αξιακό σύστημα του Χριστιανισμού. Όπως μάλιστα αναφέρει, αυτό το οποίο κατά κύριο λόγο τον απασχολεί, είναι «η αξία της ηθικής»²⁵, ενώ θεωρούμε ότι το ερώτημα του προσιδιάζει στο : *ποιά είναι η αξία των ίδιων των αξιών*.

Μέσω της γενεαλογικής του ανάλυσης, ο Νίτσε διερευνά τις “συνθήκες κάτω από τις οποίες” οι άνθρωποι συγκροτούν τις ηθικές αξίες, ενώ με το να τις ιστοριοποιεί, θέτει υπό αίρεση τον απόλυτο και δεοντολογικό τους χαρακτήρα. Επιχειρεί με άλλα λόγια να πραγματευτεί το πώς συγκροτήθηκαν οι ηθικές αξίες ιστορικά υπάρχοντας μέχρι σήμερα με παρόμοιο τρόπο, αλλά και να διερευνήσει μέσω μιας γενεαλογικής ερμηνείας της γλώσσας, τις συνθήκες του ιστορικού τους μετασχηματισμού. Διερωτάται κατά συνέπεια για τον τρόπο με τον οποίο σηματοδοτούνται όσο και τι αντικατοπτρίζουν οι ηθικές αξίες, θέλοντας παράλληλα να προβεί σε μια «μεταστοιχείωση» των νεωτερικών δυτικών ηθικών αξιών.

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ισχυριζόμαστε ότι ο γενεαλόγος Νίτσε επιλέγει την έννοια της ηθικής για να απαντήσει στον Καντ, αντιστρέφοντας πλήρως το σχήμα του. Ο Καντ ξεκινάει από την εμπειρία για να συγκροτήσει το υπερβατολογικό επίπεδο, διακρίνοντας ένα άπειρο/ιδεατό αντικείμενο και ένα πεπερασμένο/υλικό

²⁴ Νίτσε Φ., *Η Γενεαλογία της Ηθικής*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας - Εισαγωγή Λίλα Τρουλινού, Εκδοτική Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 114

²⁵ Αυτ., σ.53

αντικείμενο. Θέτει για παράδειγμα την ερώτηση τι είναι καθήκον από ηθική σκοπιά, για να συγκροτήσει μια υπερβατολογική έννοια του καθήκοντος την οποία θέλει να καταστήσει υπερ-ιστορική και κανονιστική. Ο Νίτσε κινείται ανάποδα και αντί να εκκινήσει από την εμπειρία την οποία θα ανάγει σε υπερβατική συνθήκη, ξεκινάει από το υπερβατολογικό και έπειτα εισέρχεται στο εμπειρικό. Συνεπώς, η γενεαλογική του ιστορική προοπτική αφορά με λίγα λόγια το πώς συγκροτείται η ηθική ιστορικά ως κάτι το υπερβατολογικό. Στη βάση του ότι αναζητά τις ιστορικές προϋποθέσεις των καντιανών υπερβατολογικών προϋποθέσεων του Λόγου και της γνώσης, θεωρούμε λοιπόν ότι απαντάει στον Καντ. Η γενεαλογία του Νίτσε αποτελεί για εμάς μια ιστορικοποίηση του καντιανού υπερβατολογικού, των αφηρημένων ρυθμιστών της γνώσης και της εμπειρίας, οι οποίες προϋποθέτουν *a priori* όλες τις δυνατές σχέσεις. Για τον Νίτσε αντίθετα, οι δυνάμεις του κοσμικού γίνεσθαι συγκροτούν κατά ιστορικό τρόπο την ηθική εμπειρικά, η οποία στη συνέχεια ανάγεται σε κάτι το υπερβατολογικό. Στην σκέψη του Νίτσε κατά συνέπεια, οι δυνάμεις του γίνεσθαι τίθενται ως η προϋπόθεση ή η αρχή η οποία συγκροτεί το υπερβατολογικό και όχι το υπερβατολογικό τις δυνάμεις.

Σκοπός της γενεαλογικής του έρευνας, είναι να καταδείξει ότι οι νεωτερικές ηθικές αξίες προέρχονται από μη ηθικά αισθήματα τα οποία σχετίζονταν τόσο με κοινωνικά συστήματα ιεραρχίας και καταγωγής όσο και με συσχετισμούς δύναμης και πολιτικής κυριαρχίας, οι οποίες κατά την ιστορική εξέλιξη μετασχηματίστηκαν, λαμβάνοντας την μορφή καθαρά ηθικών αξιών. Προσπαθεί έτσι για εμάς να συνθέσει μια νατουραλιστική προσέγγιση όσον αφορά την προέλευση της ηθικής, καθώς όπως βλέπουμε να επισημαίνει η Maudemarie Clark, ο Νίτσε *«[α]ντιμετωπίζει την ηθική ως φαινόμενο της ζωής, ως ένα καθαρά φυσικό φαινόμενο, του οποίου η ύπαρξη πρέπει να εξηγηθεί χωρίς καμία αναφορά σε έναν κόσμο πέρα από τη φύση, έναν υπερφυσικό ή μεταφυσικό κόσμο»*²⁶.

Ο γενεαλόγος Νίτσε αναπτύσσει την γενεαλογική του μέθοδο, έτσι ώστε να θέσει υπό αίρεση την υπερβατική αξία των αξιών της ηθικής και των αξιολογικών κρίσεων της συνείδησης, αναδεικνύοντας ότι οι αξίες προϋποθέτουν ορισμένες αξιολογήσεις και οι αξιολογήσεις με την σειρά τους προϋποθέτουν κάποιες αξίες. Επαναφέρει συνεπώς το ερώτημα του *ποιος* κρίνει, για *ποιο* σκοπό, υπό *ποια* οπτική

²⁶ Nietzsche F., *On the genealogy of morality*, Translation - Maudemarie Clark - Alan Swensen, Introduction by Maudemarie Clark, Hackett, Indianapolis, 1998, σ. 23

αλλά και με ποιο συμφέρον. Με λίγα λόγια, ο Νίτσε επανατοποθετεί το ερώτημα του τι αποζητά η κάθε βούληση η οποία ερμηνεύει και αξιολογεί κατά τον τάδε ή τον δείνα τρόπο, επιθυμώντας να επιβάλλει την αξιολογική της ερμηνεία ως αλήθεια. Η Sarah Kofman μάλιστα σημειώνει σχετικά ότι « [τ]ο ερώτημα που θέτει ο Νίτσε δεν είναι ποια είναι η ουσία των αξιών αλλά τι θέλει η θέληση, η οποία θέλει την αλήθεια»²⁷. Στην θεώρηση του Νίτσε, δεν υπάρχει λοιπόν καμία αξιολόγηση η οποία να συνάγεται από κάποια ‘αντικειμενική’ ή εξωτερική θέση επί του πραγματικού, αλλά αντίθετα θεωρεί ότι κάθε αξιολόγηση ενέχει το συμφέρον αυτού που αξιολογεί μέσα σε έναν ευρύτερο συσχετισμό δυνάμεων. Σε γενικότερο επίπεδο θα παρατηρούσαμε ότι στην νίτσεϊκή φιλοσοφική θεώρηση η αλήθεια, η γνώση και η ηθική αποτελούν αποτελέσματα αντιμαχόμενων βουλήσεων δύναμης και συνδέονται με την εξουσία και την πολιτική κυριαρχία, κάτι το οποίο επηρέασε όπως θα δούμε τον γενεαλόγο Φουκώ να πραγματευτεί την ιστορική διαπλοκή μεταξύ γνώσης, αλήθειας, δικαίου και εξουσίας υπό το πρίσμα σχέσεων εξουσίας και στρατηγικών δύναμης.

Αν και όπως προαναφέραμε για πολλούς μελετητές η γενεαλογία δεν εξηγείται επακριβώς από τον Νίτσε ως μέθοδος, ούτε παρατίθεται κάπου αναλυτικά ο ορισμός της, διαφαίνεται σε μας ότι ο Νίτσε αναπτύσσει την γενεαλογική του ανάλυση, ώστε να προβεί σε μια ιστορική πραγμάτευση της προέλευσης των ηθικών αξιών του δυτικού πολιτισμού, τις οποίες διαβλέπει ως συνέχεια της χριστιανικής ηθικής, ενώ με το να πραγματεύεται τις συνθήκες της ιστορικής τους εμφάνισης, επιθυμεί να αναδείξει την ιστορικότητα όσων εκείνων θεωρούνται ιστορικά αμετάβλητα. Με το να διαρθρώνει την γενεαλογική του ανάλυση στο πεδίο της ηθικής, ο Νίτσε επιχειρεί εν πολλοίς για εμάς να καταργήσει τον αναλλοίωτο και α-ιστορικό χαρακτήρα τον οποίο προσέδιδαν η θρησκεία και η φιλοσοφία στις ηθικές αξίες. Ως αντι-μεταφυσικός και αντι-ουσιοκρατικός στοχαστής, ο Νίτσε ενδιαφέρεται περισσότερο να διερωτηθεί για την πραγματική ανθρώπινη εμπειρία, για το ποιοι πραγματικά είμαστε, κάτι το οποίο αποπειράται να πραγματευτεί μέσω της συνεχούς ιστορικής διερώτησης τόσο του υπερβατικού και αναμφισβήτητου χαρακτήρα, όσο και της απροϋπόθετης αξίας των αξιών κάθε καθολικού συστήματος. Όπως υποστηρίζει μάλιστα η Lawrence Hatab, στο έργο του Νίτσε «[η] γενεαλογία δείχνει

²⁷ Κοφμάν Σ., *Ο Νίτσε και η μεταφορά*, Μεταφρ. Δημήτρης Γκινσοάτης, Σμίλη, Αθήνα, 2010, σ. 209

ότι τα σεβαστά δόγματα δεν είναι σταθερά ή αιώνια: έχουν ιστορία και προέκυψαν ως ο ανταγωνισμός με υπάρχουσες αντιτιθέμενες δυνάμεις»²⁸.

Στην πρώτη πραγματεία του βιβλίου, παρατηρούμε ότι ο Νίτσε ασκεί κριτική στους Άγγλους ψυχολόγους και γενεαλόγους της ηθικής, όσον αφορά την κοινωνιο-βιολογική ιστορική τους προσέγγιση²⁹ και την φυσιοκρατική τους αντίληψη για την ηθική, ως αναπόσπαστο στοιχείο της ανθρώπινης φύσης, κάτι το οποίο υποδηλώνει για εκείνον ότι έχουν έλλειψη “ιστορικού πνεύματος”. Μέσω της γενεαλογικής διερεύνησης των ηθικών αξιών, ο Νίτσε επιτίθεται επίσης σε ωφελμιστές όπως ο John Stuart Mill και αντιτίθεται στην ορθολογικότητα και την ωφελιμότητα την οποία επιχειρούν να προσδώσουν στην ηθική. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι προϋποθέτουν αυθαίρετα ότι η ηθική αποτελεί μια εγγενή διάσταση της ανθρώπινης φύσης, αποδίδοντάς της κατά αφηρημένο τρόπο αναλλοίωτο περιεχόμενο και υπερ-ιστορικό χαρακτήρα, ενώ την ταυτίζουν εσφαλμένα με την ατομική ωφέλεια, κάτι το οποίο θεωρεί εγωιστικό και αν-ιστορικό. Με το να αντιλαμβάνονται μάλιστα την ηθική αποκλειστικά κατά ωφελμιστικό τρόπο, κατά τον Νίτσε οι ωφελμιστές υπερασπίζονται λαθεμένα την υπόθεση του ωφελμιστικού ατομισμού ως ζήτημα συλλογικής ευημερίας.

Ο Νίτσε, διακρίνουμε ότι επεκτείνει την ιδέα του έργου του *Πέρα από το Καλό και το Κακό* για ένα ξεπέρασμα των αξιών της επικρατούσας ηθικής και διερευνά τις ιστορικές συνθήκες ανάδυσης των ηθικών αξιών του καλού και του κακού. Θεωρεί ότι πρέπει να ξεθάψουμε το νόημα των λέξεων με σκοπό να καταδείξουμε τον ιστορικό μετασχηματισμό της σημασίας τους. Διερευνά κατά

²⁸ Hatab J. L., *Nietzsche's On the Genealogy of Morality An Introduction*, Cambridge University Press, New York, 2008, σ. 29

²⁹ Το ζήτημα της “καταγωγής” [origin] κυριάρχησε στην φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη του 19^{ου} αιώνα. Ο Δαρβίνος εξέδωσε το βιβλίο *Για την καταγωγή των ειδών* το 1859, κάτι το οποίο θεωρούμε ότι επηρέασε ευρύτατα τον χώρο της φιλοσοφίας και της κοινωνιολογικής θεωρίας (βλ. Φρ. Ένγκελς, *Για την καταγωγή της οικογένειας και της ατομικής ιδιοκτησίας 1884*). Το “ιστορικο-φιλοσοφικό” πρόβλημα της καταγωγής [origin] μοιραία προσέλαβε κατά συνέπεια τον χαρακτήρα ευρύτατης φιλοσοφικής διένεξης. Ο Νίτσε στο βιβλίο του *Η Γενεαλογία της Ηθικής* (1887), με κριτική διάθεση στην έννοια της καταγωγής, εγκαινιάζει την γενεαλογία ως μια εναλλακτική μέθοδο προσέγγισης της ιστορίας μέσω της διερεύνησης των ιστορικών συνθηκών “προέλευσης” και “ανάδυσης” των αξιών και των πρακτικών της ανθρώπινης ιστορίας. Μέσω αυτού θα λέγαμε ότι ο Νίτσε τοποθετείται εναντίον του θεωρητικού ρεύματος του κοινωνικού και ιστορικού εξελικτισμού των άγγλων γενεαλόγων ψυχολόγων και ιστορικών του 19^{ου} αιώνα (Herbert Spencer κ. α). Μάλιστα χαρακτηριστικό παράδειγμα γενεαλόγου με την ιστορική προσέγγιση του οποίου διαφωνούσε απόλυτα είναι ο Pawl Ree, στον οποίο ο Νίτσε απευθύνεται άμεσα στον πρόλογο του βιβλίου του, εκθέτοντας ότι μια από τις αφορμές της συγγραφής του, ήταν η επιθυμία του να απαντήσει στο έργο του, *Για την καταγωγή των ηθικών αισθημάτων, The Origin of Moral Sentiments* (1877).

συνέπεια την ετυμολογική προέλευση των λέξεων *καλός* και *κακός* σε ορισμένες ευρωπαϊκές γλώσσες και στα αρχαία ελληνικά, ως έννοιες ανώτερης/αριστοκρατικής ή ταπεινής/χαμερπής καταγωγής, θέλοντας να καταδείξει ότι το νόημα τους δεν παρέμεινε αναλλοίωτο, αλλά μεταβλήθηκε ιστορικά. Η γενεαλογική του ανάλυση αναδεικνύει ότι οι συγκεκριμένες λέξεις ως αξιολογικές εκτιμήσεις, είχαν αρχικά ένα μη ηθικό νόημα, με περισσότερο πολιτική σημασία και διαστάσεις κοινωνικού διαχωρισμού. Στα αρχαία ελληνικά παρατηρεί ότι η λέξη *καλός-αγαθός*, σήμαινε *δυνατός*, *θαρραλέος* και *πλούσιος*, ενώ η λέξη *κακός* είχε την σημασία του *άσχημου* και του *αδύναμου* και όχι του εγωιστή και του σκληρού. Στα γερμανικά μάλιστα παρατηρεί ότι η λέξη [Schlecht] *κακός* είναι ταυτόσημη και ομόηχη με την λέξη [Schlicht], η οποία σημαίνει *απλός*.

Ο Νίτσε διακρίνει συνεπώς δύο ηθικά συστήματα τα οποία εκπροσωπούν τις αντιτιθέμενες δυνάμεις της ιστορίας : την ηθική των κυρίων και την ηθική των δούλων. Η βασική του ιδέα είναι πως μεταξύ των δύο ηθικών συστημάτων διενεργείται ιστορικά σύγκρουση, ενώ η διάκρισή τους συνίσταται στην διαφορά ποιότητας και ποσότητας βουλήσεως για δύναμη, στην αξιολόγηση του καλού και του κακού και στην δυνατότητα δημιουργίας αξιών. Όπως σημειώνει η Lawrence Hatab «....., η ηθική των κύριων και η ηθική των δούλων είναι που διακρίνονται από τον Nietzsche σύμφωνα με δύο σύνολα εκτίμησης: *καλός και άσχημος (bad)* στην ηθική των κυρίων, και *καλός και Κακός (evil)* στην ηθική των δούλων»³⁰.

Ο Νίτσε μέσω της γενεαλογικής ετυμολογικής του έρευνας, επιχειρεί να παράσχει αποδείξεις για το πως κατά την ιστορική εξέλιξη του συσχετισμού των δυνάμεων των δυο ηθικών συστημάτων επήλθε μια αλλαγή στην σημασία των λέξεων *καλός* και *κακός*. Εντοπίζει την αντιστροφή το νοήματος των λέξεων στην ηθική εξέγερση των εβραίων και στην γένεση του Χριστιανισμού, η οποία επιχείρησε να αντιστρέψει την κυριαρχία των παλαιών αριστοκρατικών αξιολογήσεων του καλού και του κακού και να τις υπερβεί. Για τον Νίτσε, οι εβραίοι ήταν οι πρώτοι οι οποίοι αντέστρεψαν τις έννοιες του καλού και του κακού, για να αξιώσουν ότι *καλός* δεν είναι πλέον ο ευγενής και ο δυνατός, αλλά ο ταπεινός και ο αδύναμος, ο άνθρωπος της μνησικακίας. Όπως εκθέτει, « [η] εξέγερση των σκλάβων στον τομέα της ηθικής

³⁰ Hatab J. L , *Nietzsche's On the Genealogy of Morality An Introduction*, Cambridge University Press, New York, 2008, σ. 43

αρχίζει από τη στιγμή που η ίδια η μνησικακία γίνεται δημιουργική και γεννά αξίες»³¹, ενώ θεωρούμε ότι σε ολόκληρη την πρώτη πραγματεία πραγματεύεται την ιστορική προέλευση του χριστιανικού αισθήματος της μνησικακίας. Όπως βλέπουμε να αναφέρει στο αυτοβιογραφικό του έργο *Ιδε ο άνθρωπος* : «[η] αλήθεια του πρώτου δοκιμίου είναι η ψυχολογία του Χριστιανισμού : Η γέννηση του Χριστιανισμού από το πνεύμα της μνησικακίας και όχι όπως πολλοί πιστεύουν από το πνεύμα-ουσιαστικά ένα αντι-κίνημα μια μεγάλη επανάσταση ενάντια στην κυριαρχία ευγενών αξιών»³².

Κατά την γενεαλογική ιστορική θεώρηση του Νίτσε, η κάστα των ιερέων χρησιμοποίησε την μνησικακία και το μίσος της εκδίκησης για να μπορέσει να αντιστρέψει τις αξίες του Καλού και του Κακού, τις οποίες είχε θεσπίσει η κάστα των αριστοκρατών. Οι άρχοντες - ιερείς της θρησκευτικής εξουσίας, έχοντας την ανάγκη νομιμοποίησης ενός άλλου είδους εξουσίας, χρησιμοποίησαν τις ιδέες της καλοσύνης της αφοσίωσης και του πόνου, για να στρέψουν τις μάζες ενάντια στην πολιτική κυριαρχία των κυρίων-πολεμιστών, μέσω της αντιστροφής των αξιών του ηθικού τους συστήματος και της επιβολής της δικής του ηθικής και αξιακής ιεραρχίας. Όπως παρατηρούμε μάλιστα να σημειώνει ο Tracy B. Strong, ο Νίτσε «..υποστηρίζει ότι τα ηθικά συστήματα θεμελιώνονται και πηγάζουν από τις σχέσεις εξουσίας, από την πολιτική»³³.

Η μνησικακία ως αίσθημα του ηθικού συστήματος των δούλων, διαφαίνεται στην σκέψη του ως η αντιστροφή μιας βούλησης για δύναμη προς τον ίδιο της τον εαυτό, η οποία έχει αποσπαστεί από αυτό το οποίο δύναται και έχει καταστεί ετεροπροσδιοριζόμενη από την ύπαρξη των κυρίων/«ενεργών δυνάμεων. Η νιτσεϊκή γενεαλογική ανάλυση αναδεικνύει ότι οι δούλοι, οι άνθρωποι της μνησικακίας, σε αντίθεση με τους κυρίους, οι οποίοι αυτό-προσδιορίζονται μέσω της διαφοράς τους από κάτι αντίθετο και κατώτερο, αυτό-καταφάσκοντας στον εαυτό τους μέσω της υπεροχής τους έναντι αυτού, χρειάζονται πάντοτε έναν εξωτερικό εχθρό στον οποίο αντιδρούν και αρνούνται πρωτογενώς, ώστε να κατορθώσουν σε δεύτερο χρόνο να προσδιοριστούν. Ο Νίτσε ισχυρίζεται ότι για τον κύριο ο τρόπος αξιολόγησης του καλού εκπορεύεται από την βούληση της δύναμής του και με βάση αυτό το οποίο τον

³¹ Νίτσε Φ., *Η Γενεαλογία της Ηθικής*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Εισαγωγή Λίλα Τρουλινού, Εκδοτική Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 81

³² Νίτσε Φ., *Ιδε ο άνθρωπος*, Μεταφρ. Κώστας Σαρόπουλος, Γκοβόστη, Αθήνα, 1993, σ. 136

³³ Magnus B.- M. Higgins K., *The Cambridge Companion to Nietzsche*, Cambridge University Press, New York, 1996, σ.122

συμφέρει, ενώ το κακό είναι ότι τον υπονομεύει. Σε αντίθεση, για τον δούλο το καλό σχετίζεται με την συμπόνια και τον οίκτο προς τους αδύναμους και το κακό με τον εγωισμό και την δύναμη, τα οποία διαβλέπει ως χαρακτηριστικά των κυρίων και τα αποστρέφεται, αναγνωρίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον εαυτό του ως καλό. Όπως βλέπουμε μάλιστα να υποστηρίζει ο Bernd Magnus, στο νιτσεικό έργο οι δούλοι «[αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως "καλούς" μόνο δευτερογενώς. Κρίνοντας τους κυρίους τους ως Κακούς (evil), συμπεραίνουν ότι είναι καλοί, με την αρνητική έννοια ότι τους λείπει το χαρακτηριστικό γνώρισμα της κακίας του κυρίου]»³⁴.

Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρούμε ότι η ντελεζιανή ανάλυση της ιστορικής διαμάχης μεταξύ ενεργών και αντενεργών δυνάμεων στο έργο του Νίτσε, αποκτά σημαντικό ενδιαφέρον. Κατά την ντελεζιανή ερμηνεία του νιτσεικού γενεαλογικού έργου, σε κάθε σχέση δυνάμεων υπάρχουν ανώτερες/κυριαρχούσες/ενεργές και κατώτερες /κυριαρχούμενες/αντενεργές δυνάμεις. Υπάρχει συνεπώς μια ποιοτική και ποσοτική διαφοροποίηση της δύναμης ως στοιχείου των δύο ηθικών συστημάτων. Το έργο της νιτσεικής γενεαλογίας, έγκειται ακριβώς για τον Ντελέζ στην διερεύνηση της διαφοράς και της ιστορικής προέλευσης των δυνάμεων, οι οποίες οικειοποιήθηκαν διαφορετικές πρακτικές και αξίες. Κατά τον Robert C. Solomon μάλιστα αντίστοιχα, στο έργο του Νίτσε «ο στόχος της γενεαλογίας είναι να εκθέσει την πολυπλοκότητα των ανθρώπινων ιστοριών και την ουσιώδη διαφορά ανάμεσα στις αξίες των αδύναμων και τις αξίες των δυνατών»³⁵. Εγείρονται εδώ ορισμένα θεωρητικά ερωτήματα ιστορικού και φιλοσοφικού ενδιαφέροντος. Παραδείγματος χάριν, γιατί να κινείται η ιστορία μέσω της αντίθεσης ευγενών και ποταπών αξιών ; Και επίσης, από που προκύπτει ότι οι κάστες των κυρίων και των δούλων αποτελούν ένα υπερ-ιστορικό δίπολο ενεργών και αντενεργών δυνάμεων, το οποίο διατρέχει το κοινωνικό σώμα ως διαχωριστική γραμμή και πρωταρχική πηγή των αντιθέσεων όλης της ιστορίας;

Στην δεύτερη πραγματεία η οποία συνδέεται για εμάς περισσότερο με το μετέπειτα φουκωϊκό γενεαλογικό εγχείρημα, ο Νίτσε ασχολείται με τα ζητήματα της κακής συνείδησης και της ενοχής. Για αρκετούς μελετητές μάλιστα, το συγκεκριμένο μέρος του βιβλίου επηρέασε συνολικότερα την γαλλική μεταστρουκτουραλιστική σχολή (Φουκώ, Ντελέζ, Ντερριντά), ενώ στην ανάλυση του Νίτσε για την ενοχή

³⁴ Αυτ., σ. 49

³⁵ Αυτ., σ. 207

κάποιοι αναγιγνώσκουν ορισμένα πρωτόλεια θέματα για το ασυνείδητο, τα οποία υπάρχουν στην μεταγενέστερη ψυχαναλυτική θεωρία του Φρόυντ. Ο Νίτσε υποστηρίζει ότι η ικανότητα των ανθρώπων να κρατούν μια υπόσχεση, τους δίνει την δυνατότητα να δράσουν κατά έναν ορισμένο τρόπο. Θεωρεί έτσι την υπόσχεση μιας πράξης, αλλά και την υπευθυνότητα και την υπο-*χρέωση* η οποία την συνοδεύει, ως την βάση γέννησης της ηθικής σε προ-πολιτικό ιστορικό στάδιο. Η ενοχή στην φιλοσοφική του θεώρηση, προκύπτει ως ηθικό αίσθημα από την αθέτηση της υπόσχεσης εξόφλησης του *χρέους*, ενώ η υπερηφάνεια από την ικανότητα σου να την κρατήσεις. Ο Νίτσε υποστηρίζει ότι οι δυνατοί/ευγενείς και οι εύποροι κατείχαν δικαίωμα σωματικής τιμωρίας ως αποζημίωση για την υλική απώλεια την οποία υπέστησαν, σε περίπτωση μη εξόφλησης τους από τους αδύναμους/δούλους. Υποστηρίζει έτσι για εμάς ότι οι ρίζες της ηθικής και της αξιολόγησης μεταξύ καλού και κακού διαφαίνονται στην πολιτική εξουσία, παρά στην δικαιοσύνη.

Ασκώντας κριτική στους άγγλους γενεαλόγους της ηθικής, ο Νίτσε παρατηρεί ότι στα γερμανικά η λέξη για την ενοχή [*Schuld*] είναι ουσιαστικά η ίδια με την λέξη [*Schuld*], η οποία σημαίνει *χρέος*. Στην νιτσεϊκή θεώρηση η υπόσχεση και η ενοχή προέρχονται συνεπώς από μια προ-δικαϊκή σχέση πιστωτή και χρεώστη, η οποία υπήρχε πριν ακόμη εφευρεθεί το χρήμα, αποτελώντας την βάση της οργάνωσης των κανόνων κοινωνικής ιεραρχίας και πολιτικής κυριαρχίας. Μια υπόσχεση αποτελούσε την διαβεβαίωση κάποιου στην κοινότητα στην οποία συμμετείχε και της οποίας τα οφέλη απολάμβανε, ότι θα ξεπληρώσει το χρέος του. Η αποζημίωση του πιστωτή σε περίπτωση αδυναμίας αποπληρωμής του χρέους, έπαιρνε κατά τον Νίτσε την μορφή όχι μιας ανάλογης υλικής αποζημίωσης αλλά σωματικής τιμωρίας του χρεώστη προς ικανοποίηση του πιστωτή και διαβεβαίωση της κοινωνικής του υπεροχής.

Κατά συνέπεια, ο βασανισμός για τον γενεαλόγο Νίτσε προκύπτει ιστορικά ως κολασμός σε όσους δεν κατάφεραν να ξεπληρώσουν το χρέος τους και επιδιώκει να εγγραφεί ως φόβος στην μνήμη των ανθρώπων πριν ακόμη συσταθεί η πολιτική κοινωνία. Διαβλέπει μάλιστα ότι με την ανάδυση της κρατικής πολιτείας, το χρέος γίνεται ευθύνη με την μορφή ενοχής η οποία εσωτερικεύεται και από εκεί προκύπτει η μνησικακία των ανθρώπων. Στρεφόμενη εναντίον του εαυτού της, η μνησικακία των αντενεργών και ετερο-προσδιορισμένων δυνάμεων, από το χρέος τους προς τον πιστωτή αλλά και την ζημία που προσέλκυσαν στην κοινωνία, γίνεται αυτό που ο Νίτσε ονομάζει *κακή συνείδηση*.

Με το να αναλύει την ιστορική προέλευση και τον σκοπό της τιμωρίας, ο Νίτσε καταδεικνύει ότι είναι δύο διαφορετικά πράγματα. Παρατηρεί μάλιστα ότι οι άνθρωποι αναζητούν σε κάθε πράγμα έναν σκοπό και έπειτα εσφαλμένα τον αναγάγουν σε γενεσιουργό αιτία του [*causa fiendi*]. Αντίθετα θεωρεί ότι ο σκοπός κάθε πράγματος δεν μπορεί να αποτελεί γνώμονα διερεύνησης της αιτίας της γέννησής του. Αντιτάσσει έτσι το επιχείρημα, πως αν θα έπρεπε να θέσουμε μια αρχή είναι το ότι ο σκοπός και η γενεσιουργός αιτία ενός πράγματος, δεν πρέπει να συγχέονται, καθώς είναι δυο διαφορετικά πράγματα. Με άλλα λόγια για τον Νίτσε, η κατανόηση του σκοπού ή της χρησιμότητας ενός πράγματος, δεν συνεπάγεται επίγνωση του λόγου της γέννησής του.

Όπως παρατηρούμε μάλιστα να υποστηρίζει στην δωδέκατη παράγραφο της δεύτερης πραγματείας του βιβλίου: *«η γενεσιουργός αιτία ενός πράγματος και η τελική του χρησιμότητα η πραγματική του χρήση και τοποθέτηση σ' ένα σύστημα σκοπών είναι δύο πράγματα εντελώς ξεχωριστά. Ότι κάθε τι που υπάρχει, που έχει εμφανιστεί στον κόσμο με οποιονδήποτε τρόπο ερμηνεύεται και επανερμηνεύεται για καινούργιους σκοπούς, κατάσχεται μεταμορφώνεται και επανακτάται για να χρησιμοποιηθεί διαφορετικά από μια δύναμη ανώτερη του. Ότι όλα τα γεγονότα του οργανικού κόσμου είναι μια καθυπόταξη, μια κυριάρχηση και κάθε καθυπόταξη και κυριάρχηση συνεπάγονται μια νέα ερμηνεία, μια διευθέτηση όπου κάθε προηγούμενο νόημα ή σκοπός αναγκαστικά συσκοτίζονται ή και απαλείφονται»*³⁶.

Κατά συνέπεια, εξάγεται ως συμπέρασμα ότι για τον γενεαλόγο Νίτσε, κάθε πράγμα ή πρακτική αποτελεί όχι κάτι το φυσικά δοσμένο, αλλά το ιστορικό αποτέλεσμα της διαμάχης των δυνάμεων, οι οποίες το οικειοποιήθηκαν προς το συμφέρον τους, μεταβάλλοντας το νόημα και το σκοπό του. Όπως βλέπουμε επίσης να αναφέρει σχετικά *«[η] εξέλιξη ενός πράγματος, ενός οργάνου ή ενός εθίμου μπορεί να αποτελεί κατ' αυτόν τον τρόπο, μια αδιάκοπη αλυσίδα από διαρκώς καινούργιες ερμηνείες και προσαρμογές τα αίτια των οποίων δεν οφείλουν να έχουν σχέση μεταξύ τους, αντίθετα μάλιστα το ένα διαδέχεται το άλλο και εναλλάσσεται με το άλλο με έναν εντελώς τυχαίο τρόπο»*³⁷. Η νιτσεϊκή γενεαλογία καταλαμβάνει κατά συνέπεια την μορφή “ξεμασκαρέματος” των προσωπείων, των διαφορετικών ρόλων και των μεταμφιέσεων της εμφάνισης κάθε πράγματος, ούτως ώστε να προσλάβει υπόσταση

³⁶ Νίτσε Φ., *Η Γενεαλογία της Ηθικής*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας- Εισαγωγή Λίλα Τρουλινού, Εκδοτική Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 134

³⁷ Αυτ., σ. 135

στο ανθρώπινο πεδίο ως πρακτική, αξία ή έθιμο. Όπως μάλιστα βλέπουμε να ισχυρίζεται ο Ντελέζ, στην γενεαλογική θεώρηση του Νίτσε «[δ]εν υπάρχει αντικείμενο(φαινόμενο) που να μην κατέχεται ήδη, αφού καθεαυτό είναι όχι μια φαινομενικότητα αλλά η εμφάνιση μιας δύναμης. Κάθε δύναμη βρίσκεται λοιπόν σε ουσιώδη σχέση με μιαν άλλη δύναμη. Το είναι της δύναμης είναι ο πληθυντικός. Θα ήταν κυριολεκτικά παράλογο να σκεφτούμε τη δύναμη στον ενικό»³⁸.

Με άλλα λόγια, για τον Νίτσε κάθε πράγμα προκύπτει ως αποτέλεσμα του συσχετισμού των περικείμενων δυνάμεων που το θέτουν υπό τον έλεγχό τους. ιστορικά. Το ίδιο το πράγμα δεν έχει ένα κρυμμένο πρωταρχικό νόημα αλλά αποτελεί ήδη μια ερμηνεία, καθώς η ιστορία του συντίθεται ως μια σειρά επιβολής διαφορετικών ερμηνειών πάνω του. Τα πράγματα για τον γενεαλόγο Νίτσε δεν υπάρχουν ως υποστάσεις καθαυτά, αλλά αποτελούν σημεία εξισορρόπησης των δυνάμεων του κοσμικού γίγνεσθαι. Μέσω της γενεαλογικής του έρευνας, μας προτρέπει με άλλα λόγια να αντιληφθούμε πως τα πράγματα δεν υπάρχουν άχρονα και αυθύπαρκτα, αλλά ότι αποτελούν την ιστορικά καθορισμένη συγχρονική έκφραση των δυνάμεων, οι οποίες τα καθυποτάσσουν, μεταλλάσσοντας τον σκοπό τους σε διαφορετικά ιστορικά συγκεκριμένα. Όπως αναφέρει ο Ζιλ Ντελέζ, για τον γενεαλόγο Νίτσε «...η ίδια η φύση έχει μια ιστορία. Η ιστορία ενός πράγματος, γενικά είναι η διαδοχή των δυνάμεων που το σφετερίζονται και η συνύπαρξη των δυνάμεων που το σφετερίζονται και η συνύπαρξη των δυνάμεων που μάχονται για να το σφετερισθούν. Το ίδιο το αντικείμενο, το ίδιο το φαινόμενο αλλάζει ανάλογα με τη δύναμη που το ιδιοποιείται. Η ιστορία είναι η μεταβολή των νοημάτων...»³⁹. Θα προθέταμε εδώ ότι σε αντίθεση με τον Ντεκάρτ, ο Νίτσε δεν πιστεύει στις αμετάβλητες ουσίες κάθε ύπαρξης, σφυροκοπώντας κάθε υπερβατικό θεμέλιο και είδωλο, αναδεικνύοντας παράλληλα ότι κάθε πράγμα δεν αποτελεί μια ενική υπερ-ιστορική ουσία, αλλά μια πολλαπλή και ιστορικά μεταβαλλόμενη ‘συνθήκη’.

Εάν και η έννοια της βούλησης για δύναμη, δεν χρησιμοποιείται συχνά στην *Γενεαλογία της Ηθικής*, θεωρούμε ότι αναδεικνύεται ως κυρίαρχη στην φιλοσοφική σκέψη του Νίτσε ήδη από το *Πέρα από το Καλό και το Κακό*, καθώς όπως βλέπουμε να ισχυρίζεται «[η] ίδια η ζωή είναι μια βούληση για δύναμη»⁴⁰. Ενάντια στην

³⁸ Ντελέζ Ζ., *Ο Νίτσε και η Φιλοσοφία*, Μεταφρ. Γιώργος Σπανός, Πλέθρον, Αθήνα, 2018, σ. 19

³⁹ Αυτ., σ. 15

⁴⁰ Νίτσε Φ, *Πέρα από το Καλό και το Κακό*, Πρελούδιο σε μια Φιλοσοφία του μέλλοντος, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Νησίδες, Αθήνα, 2004, σ. 24

αναγωγή της έννοιας της αυτοσυντήρησης εκ μέρους των φυσιολόγων ως της σημαντικότερης ανθρώπινης λειτουργίας, ο Νίτσε αντιλαμβάνεται την βούληση για δύναμη ως μια ‘όντολογική αρχή’ της ζωής του ανθρώπου αλλά και ως ρυθμιστική αρχή του γίνεσθαι της ιστορίας. Στην φιλοσοφική θεώρηση του Νίτσε, η ιστορία βασίζεται στην *βούληση για δύναμη* μεταξύ ενεργών και αντενεργών δυνάμεων, ο συσχετισμός των οποίων παράγει εν τέλει την πολλαπλότητα του γίνεσθαι της ιστορίας. Η *βούληση για δύναμη* αναδεικνύεται κατά συνέπεια στην σκέψη του ως η ρυθμίζουσα αρχή της ιστορίας και η κινητήριος δύναμη όλων των κοσμικών και ιστορικών φαινομένων, κάτι το οποίο μάς θυμίζει την έννοια του βιταλισμού του Μπερξόν, διαφωνώντας απόλυτα με την χαϊντεργκεριανή σύλληψη της *βούλησης για δύναμη* ως μεταφυσική αρχή. Με άλλα λόγια, θεωρούμε ότι για τον Νίτσε η *βούληση για δύναμη*, προσιδιάζει σε μια δύναμη κατάφασης της ζωής, μια ‘μορφοπλαστική’ δύναμη, η οποία οικειοποιούμενη τα πράγματα, ανοίγει νέες δυνατότητες και γεννά νέες αξίες, καθότι όπως προαναφέραμε ο γενεαλόγος Νίτσε προσδοκά μια επαναξιολόγηση και μια «μεταστοιχείωση» των υφιστάμενων αξιών.

Αντιτιθέμενος στην παραδοσιακή μεταφυσική σύλληψη της πραγματικότητας και στον μηδενισμό των αξιών, ο οποίος διαβλέπει ότι συνόδευσε την έλευση του Διαφωτισμού και την κατάρρευση του νοήματος στη νεωτερικότητα, ο ριζοσπάστης Νίτσε αντιτάσσει την έννοια του προοπτικισμού των δυνάμεων ως μια συνεχή κατάφαση της ζωής και δημιουργία νέων αξιών, κάτι το οποίο βλέπουμε μάλιστα να επισημαίνει εύστοχα ο Pierre Klossowski.⁴¹ Αυτό το οποίο προάγει η εκάστοτε δύναμη για τον Νίτσε, είναι η επέκταση και η κυριαρχία της δυνάμεις της, ως εκ τούτου ο προοπτικισμός των δυνάμεων θα λέγαμε συνοπτικά ότι αποτελεί στην σκέψη του την εγγενή προσπάθεια κάθε δύναμης να υποστασιοποιηθεί, να διατηρηθεί και να επεκταθεί.

Τέλος στην τρίτη πραγματεία του βιβλίου, ο Νίτσε επιτελεί μια γενεαλογική ανάλυση της έννοιας του ασκητικού ιδανικού, θεωρώντας ότι στην σύγχρονη εποχή καταλαμβάνει την μορφή των επιστημόνων, οι οποίοι αφοσιώνονται στην αναζήτηση της αντικειμενικής αλήθειας. Η ασκητικού τύπου εμμονή, η οποία ωθεί τους ανθρώπους να αρνούνται την ίδια την ζωή για χάρη της αναζήτησης της αλήθειας, αποτελεί για τον Νίτσε έκφανση του σύγχρονου μηδενισμού, ο οποίος αρκείται στο να μην αποζητά τίποτα και να επιθυμεί το μηδέν, από το να αποζητά κάτι. Μάλιστα

⁴¹ Βλ. Klossowski P., *Κείμενα για τον Νίτσε*, Μεταφρ. Νίκος Ηλιάδης, Ποταμός, Αθήνα, 2003

όπως διαφαίνεται, ο μηδενισμός για τον Νίτσε αποτελεί την ‘‘άρνηση της ίδιας της ζωής’’. Ο Νίτσε κατά συνέπεια είναι αντιμηδενιστής, μιας και δεν αρνείται την ύπαρξη των αξιών γύρω του επιθυμώντας να τις καταστρέψει, αλλά προσπαθεί να της επαναξιολογήσει, προσδοκώντας στην δημιουργία του Υπερ-ανθρώπου[*Übermensch*], μιας νέας μορφής ανθρώπου της κατάφασης και της δημιουργίας αξιών και όχι της άρνησης, της καταστροφής και του μηδενισμού όπως συχνά παρερμηνεύεται στο έργο του η συγκεκριμένη έννοια. Εδώ διαφαίνεται κατ’ εμάς ο αντιμηδενιστικός χαρακτήρας της φιλοσοφίας του Νίτσε κάτι το οποίο αγνοείται συστηματικά, ενώ συχνά του προσάπτεται αυθαίρετα ένας άκρατος μηδενισμός ως βασικό χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας του.

1) Β) 3) Η νιτσεϊκή γενεαλογία

Με βάση τα παραπάνω, θα αποπειραθούμε εδώ να ανασυγκροτήσουμε ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά, αλλά και να παρουσιάσουμε την μορφή και την λειτουργία της νιτσεϊκής γενεαλογίας. Ο Νίτσε, θα λέγαμε ότι αναμετράται εν γένει με τα προβλήματα της νομιμοποίησης και της αξιολόγησης, ενώ διαφαίνεται ότι η γενεαλογική του μέθοδος διαφοροποιείται από εκείνη του Φουκώ όσον αφορά αρχικά τα διερευνούμενα αντικείμενα. Όπως είδαμε, αναπτύσσει την γενεαλογική μέθοδο ως κριτική εναντίον των αξιών της νεωτερικής ηθικής και στρέφεται εναντίον του Χριστιανισμού. Υποστηρίζει ότι οι χριστιανικές αξίες της καλοσύνης και του οίκτου, προσφέρονταν ως συμβουλές μιας εναρμονισμένης στο χριστιανικό δόγμα ζωής, εμποτίζοντας την ηθική του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού. Στην γενεαλογική του θεώρηση λοιπόν, οι χριστιανικές ηθικές αξίες της αγάπης και της συμπόνιας του πλησίον, προέρχονται από το μίσος της εκδίκησης, το οποίο γέννησε η μνησικακία των ιερέων για τους κυρίους/πολεμιστές στις καρδιές των ανθρώπων της αδυναμίας-των δούλων/«αντενεργών δυνάμεων».

Μέσω της γενεαλογικής του έρευνας, ο Νίτσε επιχειρεί εν πολλοίς να ασκήσει κριτική σε φιλοσοφικές θεωρήσεις, οι οποίες υποστηρίζουν τόσο την ιδέα μιας αναλλοίωτης ουσίας και ενός αμετάβλητου νοήματος, όσο και μιας απόλυτης αξίας των πραγμάτων, στοχεύοντας παράλληλα στην αμφισβήτηση κάθε μεταφυσικής αναπαράστασης του κόσμου εκ μέρους της θρησκείας αλλά και στην υπονόμηση κάθε αναμφισβήτητης αξίωσης της αλήθειας εκ μέρους της επιστήμης. Υποστηρίζουμε με λίγα λόγια ότι αναπτύσσει την γενεαλογική του ανάλυση υπό την μορφή φιλοσοφικής κριτικής, επιχειρώντας αφενός να επαναφέρει στη φιλοσοφία το πρόβλημα της αξίας των αξιών και αφετέρου να αναδείξει το ερώτημα του *ποιος* αξιολογεί αλλά και το *ποιόν* ευνοεί η εκάστοτε αξία. Με άλλα λόγια το οτιδήποτε προκύπτει ως αξία, προϋποθέτει για τον Νίτσε μια αξιολόγηση και ορισμένα προκαθορισμένα αξιολογικά κριτήρια, τα οποία θεωρεί ότι μετασχηματίζονται ιστορικά, ωστόσο παραδόξως τίθενται κάθε φορά από τους φιλοσόφους ως αντικειμενικά και καθολικά.

Το βασικότερο χαρακτηριστικό της νιτσεικής γενεαλογίας, είναι ότι αποτελεί μια μέθοδο ιστορικής πραγμάτευσης όχι της ‘καταγωγής’, αλλά των ιστορικών συνθηκών ‘προέλευσης’ των αξιών και των πρακτικών, μέσω της ανάδειξης και του εντοπισμού των διαφορετικών ρόλων τους οποίους επιτέλεσαν. Για τον γενεαλόγο Νίτσε, οι ρόλοι τους οποίους ενσαρκώνουν εντός του κοινωνικού, τους επιβλήθηκαν από τις εκάστοτε δυνάμεις, οι οποίες τα έθεσαν υπό τον έλεγχο τους κατά την διάρκεια της ιστορίας. Έτσι, ο τρόπος να αντιληφθούμε την προέλευση της αξίας ενός πράγματος, είναι αφενός να αναρωτηθούμε για την ιστορική διαμόρφωση των λειτουργιών τις οποίες έχει επιτελέσει και αφετέρου να ανασύρουμε στην επιφάνεια της μελέτης τους διαφορετικούς σκοπούς ως προς τους οποίους έχει χρησιμοποιηθεί, μέσω της μελέτης του ποιες δυνάμεις την οικειοποιήθηκαν και για ποια συμφέροντα.

Η γενεαλογική ανάλυση του Νίτσε λαμβάνει κατά συνέπεια για εμάς την μορφή μιας ιστορικής μεθοδολογίας, η οποία συντίθεται από την αναζήτηση της προέλευσης και της ανάδυσης των αξιών και των κοινωνικο-πολιτικών πρακτικών στο ιστορικό γίγνεσθαι. Συνιστά έτσι για εμάς μια διακριτή φιλοσοφική μέθοδο και παράλληλα συγκροτεί μια ιστορική κριτική αφήγηση, η οποία αντιτίθεται σε ιστορικά και φιλοσοφικά συστήματα αφηρημένων αρχών, υπερ-ιστορικών κατηγοριών και υπερβατικών αξιών, επιδιώκοντας να διερευνήσει τις ιστορικές συνθήκες κάτω από τις οποίες εμφανίζεται η κάθε αξία και η κάθε πρακτική ως υπερβατολογική συνθήκη στον ιστορικό ορίζοντα. Ο γενεαλόγος Νίτσε, θεωρούμε με άλλα λόγια ότι αμφισβητεί τις αιώνιες αλήθειες των φιλοσόφων και διανοίγει έναν νέο δρόμο κατανόησης των αξιών, της φιλοσοφίας αλλά και της ίδιας της ιστορίας. Όπως επισημαίνει μάλιστα χαρακτηριστικά ο Ζιλ Ντελέζ : «[α]πό αυτήν την σύλληψη της γενεαλογίας ο Νίτσε προσδοκά πολλά πράγματα: μια νέα οργάνωση των επιστημών, μια νέα οργάνωση της φιλοσοφίας, έναν προσδιορισμό των αξιών του μέλλοντος»⁴².

Η γενεαλογική ανάλυση της προέλευσης των ηθικών αξιών από τον Νίτσε στην οποία εμμείναμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, θεωρούμε ότι εξυφαίνεται ως μια ιστορική διερεύνηση της προέλευσης η οποία δεν αναζητά την καταγωγή των πραγμάτων, μέσω της αναζήτησης μιας απαρχής από την οποία απορρέει καθεαυτή η ουσία τους. Ο γενεαλόγος Νίτσε προσπαθεί για εμάς να αναδείξει ότι σε κάθε πράγμα δεν προϋπάρχει ένα πρωταρχικό είναι, δηλαδή μια ταυτότητα ή μια ουσία ως πάντοτε

⁴² Ντελέζ Ζ., *Ο Νίτσε και η Φιλοσοφία*, Μεταφρ. Γιώργος Σπανός, Πλέθρον, Αθήνα, 2018, σ. 14

ήδη υπάρχουσα πριν από την ίδια την ιστορία, ούτε φυσικά το κάθε πράγμα συνιστά μια τελεολογική συνέχεια στο επίπεδο της ιστορικής πραγματικότητας. Η νιτσεική γενεαλογία επιχειρεί να καταδείξει με άλλα λόγια πως δεν υπάρχει ένα καταγωγικό θεμέλιο, μια πρωταρχική αξία των αξιών και μια αμετάβλητη ουσία των πραγμάτων, αλλά η αξία και η ουσία τους κατασκευάζεται ιστορικά από εξωτερικές δυνάμεις. Όπως βλέπουμε μάλιστα να επισημαίνει ο Θανάσης Λάγιος, «[μ]έσα από το νιτσεικό έργο δεν επιστρέφει κανείς σε κάποιο θεμέλιο· αντίθετα, ασκεί κριτική στην ίδια την έννοια του θεμελίου»⁴³.

Ο Νίτσε επιχειρεί να ανασύρει την ετερογένεια της προέλευσης των πραγμάτων, όσο και την διάχυση των ερμηνειών του νοήματός τους, αναδεικνύοντας ότι δεν υπάρχει καθαυτή αιτία, καθαυτό νόημα και καθαυτός σκοπός των πραγμάτων. Για τον Νίτσε θα λέγαμε ότι δεν υπάρχει καμία αναφορά σε κάποιο ανώτερο νόημα, αλλά η γενεαλογική του ανάλυση επαφίεται σε μια ιστορική ανασκόπηση της ίδιας της λειτουργίας της γλώσσας, της ερμηνείας και του νοήματος. Το καθαυτό νόημα κάθε πράγματος είναι επί της ουσίας ασύλληπτο, όχι με την καντιανή έννοια της αδυνατότητας να το γνωρίσουμε, αλλά στην φιλοσοφική θεώρηση του Νίτσε, το νόημα κάθε πράγματος μεταλλάσσεται ιστορικά και δεν υφίσταται ως κάτι το καθαυτά γνωρίσιμο. Το νόημα με άλλα λόγια δεν υπάρχει απροϋπόθετα, ως κάτι το οποίο μένει να ανακαλυφθεί αλλά είναι ευμετάβλητο και συντιθέμενο από την διαμάχη διαφορετικών ερμηνειών.

Διαρθρωμένη ως ένα ιστορικό κριτικό και ερμηνευτικό εγχείρημα αξιολόγησης, η νιτσεική γενεαλογική έρευνα διερευνά έτσι για εμάς την ιστορική εξέλιξη, επαναδιατυπώνοντας την ερμηνεία της ιστορίας όχι ως αποκάλυψη ενός πρωταρχικού νοήματος αλλά σαν μια αλληλοδιαδοχή ερμηνειών της πραγματικότητας, οι οποίες προκύπτουν από την σύγκρουση διαφορετικών βουλήσεων δύναμης. Η Sarah Kofman υποστηρίζει μάλιστα ότι στην γενεαλογική σκέψη του Νίτσε, «[η] ιστορία δεν είναι παρά η ερμηνεία άλλων ερμηνειών»⁴⁴. Μέσα της γενεαλογικής του ανάλυσης, ο Νίτσε προσδοκά να αντιταχθεί σε μεταφυσικές θεωρήσεις της ιστορίας, καθώς θεωρεί ότι η ιστορία δεν έχει το δικό της εσωτερικό

⁴³ Λάγιος Θ., *Stirner-Nietzsche- Foucault : Ο θάνατος του θεού και το τέλος του ανθρώπου*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, 2010, σ. 312

⁴⁴ Κοφμάν Σ., *Ο Νίτσε και η μεταφορά*, Μεταφρ. Δημήτρης Γκινοσάτης, Σμίλη, , Αθήνα, 2010, σ. 227

νόημα, αλλά το ‘‘νόημα’’ της επιβάλλεται ως ερμηνεία από τον εκάστοτε ιστορικό συσχετισμό δυνάμεων. Όπως υποστηρίζει ο Michael Mahon, «[ο]ι νιτσεικές γενεαλογίες έχουν σκοπό να εντοπίσουν την πολλαπλότητα στην καταγωγή, να αποκαλύψουν την πολυπλοκότητα των σχέσεων δύναμης»⁴⁵.

Διαβλέπουμε επιπλέον ότι η γενεαλογική του μέθοδος, αντιτίθεται σε καθολικές συλλήψεις της ιστορίας. Η γενεαλογία του έτσι στρέφεται εναντίον της διαλεκτικής φιλοσοφίας της ιστορίας. Κατά τον φιλόσοφο Φρίντριχ Νίτσε, η ιστορία δεν συγκροτείται μέσω της πρωταρχικής αντίθεσης μιας ολότητας ενός *είναι*, το οποίο εμπεριέχει τις αντιθέσεις ως συστατικό του στοιχείο με χεγκελιανούς/μαρξιστικούς όρους, αλλά αντίθετα συντίθεται ως *γίνεσθαι* μέσω της πολλαπλής διαφοράς των προοπτικών μεταξύ αντιμαχόμενων βουλήσεων δύναμης. Με το να εκφράζει την άποψη μιας πρωτοκαθεδρίας της πολλαπλότητας ενός μεταβαλλόμενου *γίνεσθαι* έναντι ενός αμετάβλητου *είναι* ως αρχή της ιστορίας, ο Νίτσε θα λέγαμε ότι τάσσεται με τους ‘‘Προσωκρατικούς’’ και ειδικότερα με την ιδέα του Ηράκλειτου για την ανθρώπινη ιστορία ως ένα *αιώνιο γίνεσθαι* και αποστρέφεται τον πλατωνικό κόσμο των καθαρών ιδεών και του *είναι*. Η νιτσεική ιδέα για την ιστορία ως μια διαμάχη βουλήσεων δύναμης, θεωρούμε μάλιστα ότι διαφαίνεται στην αντίληψη του Φουκώ για την ιστορία και την πολιτική ως πεδία αλληλεπίδρασης σχέσεων εξουσίας. Η ιστορία όμως για τον Φουκώ δεν συνιστά σύγκρουση στο πεδίο των ερμηνειών και του νοήματος όπως διαφαίνεται στον Νίτσε, αλλά όπως θα δούμε αποτελεί μια στρατηγική και πολεμική διαμάχη.

Ο Νίτσε διαχωρίζει την παραδοσιακή ιστορία των ιστορικών από την ‘‘εμπράγματη ιστορία’’ [wirkliche historie], την οποία θεωρεί ότι επιτελεί η γενεαλογία, ήδη από τον *Δεύτερο Παράκαιρο Στοχασμό* (1874). Η νέα ιστορική αίσθηση την οποία επιχειρεί να εγκαινιάσει, υποστηρίζει ότι πραγματεύεται τα ιστορικά συμβάντα και τα κοσμικά φαινόμενα, υπό ένα νέο ιστορικό πρίσμα. Στην σκέψη του η γενεαλογία προσιδιάζει έτσι σε μια αντι-τελεολογική μέθοδο της ιστορίας, μια ιστορική κριτική έρευνα επανεξέτασης της ουσιοκρατικής υπόστασης των πραγμάτων, μέσω της ιστορικής διερεύνησης των δυνάμεων, οι οποίες τα έχουν σφετεριστεί μέσα στην ιστορία. αποδίδοντας του διαφορετική λειτουργία. Ο γενεαλόγος Νίτσε δεν ενδιαφέρεται να καταδείξει μια βαθύτερη ουσία και ένα

⁴⁵ Mahon M., *Foucault's Nietzschean Genealogy: Truth, Power and the Subject*, State University of New York Press, Albany, 1992, σ. 8

αναλλοίωτο νόημα στα πράγματα μέσω της εξέτασης της πρωταρχικής καταγωγής [Ursprung] τους, αλλά να διερευνήσει τις πολλαπλές συνθήκες της προέλευσής [Herkunft] και της ανόδου της [Entstehung] τους στην ιστορία. Η νιτσεική γενεαλογική έρευνα των ηθικών αξιών κάτι το οποίο ο Φουκώ παρατηρεί στο κείμενό του *Ο Νίτσε Η Γενεαλογία η ιστορία*, αναφέρεται στο πρωτότυπο του προοιμίου της *Γενεαλογίας της Ηθικής* υπό την έννοια της “προέλευσης” [Herkunft] και αντιτίθεται στην έννοια της “καταγωγής” [Ursprung] των ανθρώπινων πρακτικών και αξιών. Όπως θα αναλύσουμε στην συνέχεια, ο Νίτσε επιχειρεί κατά τον Φουκώ να διακρίνει την ιστορική μελέτη της “καταγωγής” ως μεταφυσική αναζήτηση από την γενεαλογική ιστορική μέθοδο της διερεύνησης της “προέλευσης”.

Επισημαίνουμε εδώ ότι η νιτσεική γενεαλογική ανάλυση προσιδιάζει σε ένα εγχείρημα ανάδειξης της προέλευσης των ανθρώπινων πρακτικών και των ηθικών αξιών, μέσω μιας ιστορίας των ερμηνειών και των νοημάτων της γλώσσας, ενώ αναζητά το πολλαπλό της προέλευσης των ερμηνειών, αίροντας την καθολικότητα και την κυριαρχία μιας μοναδικής ερμηνείας ως αληθούς. Για τον γενεαλόγο Νίτσε η εκάστοτε ερμηνεία δεν δύναται να είναι αντικειμενική και αληθινή, καθώς είναι μερική και υποκειμενική. Εδώ εντοπίζεται για εμάς αλλά και για άλλους μελετητές, μια εν δυνάμει αντίφαση της νιτσεικής γενεαλογίας, κάτι το οποίο θεωρούμε ότι διατρέχει και την φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα. Εφόσον η γενεαλογική έρευνα αξιώνει ότι κάθε ερμηνεία είναι μερική και μη αληθής αντικειμενικά, τότε το ίδιο ισχύει και για την ερμηνεία του γενεαλόγου. Η γενεαλογία αντιμετωπίζει σε αυτό το σημείο την ίδια την αυτό-ακύρωση της ως ερμηνεία, καθώς τα εχέγγυα της αλήθειας της σύμφωνα με την αρχή της μερικότητας των ερμηνειών την οποία αξιώνει, τίθενται εξίσου υπό αμφισβήτηση. Με άλλα λόγια αποδεχόμενος μια σχετικιστική έννοια της αλήθειας, ο γενεαλόγος Νίτσε βρίσκεται στο εξής αντιφατικό σημείο : από τη μία κρίνει την κάθε ερμηνεία ως εν μέρει αναληθή, ωστόσο αυτήν η αναλήθεια των ερμηνειών ως προϋπόθεση, αποτελεί την “αλήθεια” της δικής του ερμηνείας.

Ωστόσο, θεωρούμε ότι για τον γενεαλόγο Νίτσε σε αντίθεση με όσους αναζητούν την Αλήθεια, υπάρχει η δυνατότητα διαφυγής από τον φαύλο κύκλο της διερεύνησης της αλήθειας των ερμηνειών. Με το να παραδέχεται την μερικότητα της αλήθειας δικής του ερμηνείας, δεν εκπίπτει για εμάς σε έναν ιστορικιστικό σχετικισμό αλλά σε μια δημιουργική ιστορική ανασύνθεση η οποία αποδομεί κάθε φυσική αντικειμενικότητα και ντετερμινιστική νομοτέλεια, αναδεικνύοντας

παράλληλα ότι κάθε ερμηνεία έχει το ίδιο δικαίωμα επί της αλήθειας καθώς δεν αποτελεί την αποκάλυψη ενός κρυφού νοήματος της πραγματικότητας αλλά την κατασκευή μιας ‘‘αλήθειας’’ όσον αφορά την νοηματοδότησή της.

Ο γενεαλόγος Νίτσε, φιλοσοφεί ‘‘σφυροκοπώντας’’ τις αυταπόδεικτες και παραδεδομένες αλήθειες του Διαφωτισμού και του δυτικού ορθολογισμού, επιχειρώντας να καταδείξει πως η βαθύτερη ουσία των πραγμάτων δεν υπάρχει αυτούσια πριν από την ίδια την ιστορία σε μια πρωθύστερη κατάσταση, αλλά διαβλέπει μια ιστορικά ενδεχομενική πολλαπλότητα της προέλευσης των πραγμάτων σε όλες τις εκφάνσεις του εμπειρικού/πραγματικού κόσμου. Κατά συνέπεια, διαφαίνεται σε εμάς ότι μέσω της γενεαλογικής του μεθόδου, ο Νίτσε δεν αναζητά μια απαρχή από την οποία να απορρέει γραμμικά η εξέλιξη ενός πράγματος ή μιας πρακτικής, ως εάν τα φαινόμενα και οι υποστάσεις να μπορούν να ειπωθούν ως ουσιώδη και αμετάβλητα. Αντίθετα, εξετάζει τις ιστορικές συνθήκες της προέλευσης τους και ανασύρει στην επιφάνεια όλες τις πιθανές μορφές τις οποίες κατέλαβαν ιστορικά, αναδεικνύοντας έτσι την ιστορικότητα η οποία τα συγκροτεί, επιχειρώντας ταυτοχρόνως να αποσαρθρώσει την ενότητα της καταγωγής κάθε φυσικής υπόστασης και υπερβατικής αξίας. Ο Νίτσε αντιλαμβάνεται με λίγα λόγια την διαπλοκή των σημασιών και των ερμηνειών μέσα στην ιστορία ως μια διαμάχη διαφορετικών βουλήσεων δύναμης, η οποία γεννά νέες αξίες. Η ‘‘αξιογένεση’’ προκύπτει λοιπόν στην σκέψη του, ως το αποτέλεσμα διαφορετικών αξιολογήσεων. Ο γενεαλόγος Νίτσε πραγματώνει έτσι για εμάς το αίτημα μιας ολικής κριτικής των αξιών και των αξιολογικών κριτηρίων, στρέφοντας την κριτική του προς την ίδια την αλήθεια και το υποκείμενο το οποίο αξιολογεί, ενώ θεωρούμε ότι εναποθέτει την ερμηνεία, τη γνώση και την αλήθεια σε ένα σχεσιακό πλαίσιο διαμάχης βουλήσεων δύναμης,

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι ο Νίτσε μέσω της γενεαλογίας πραγματεύεται την ιστορική προέλευση των υπερβατικών αξιών και των αιώνιων θεμελίων του χριστιανισμού και του δυτικού πολιτισμού, ενώ αντιστρέφει το βασικό ερώτημα της δυτικής φιλοσοφίας, θέτοντας σε κρίση την καντιανή παραδοχή της καθολικής εποπτείας μιας υποτιθέμενης κυρίαρχης συνείδησης. Η κριτική του διάθεση αφορά μάλιστα κάθε φιλοσοφικό ή θρησκευτικό σύστημα το οποίο αξιώνει την αντικειμενικότητα των αξιών του ως κάτι το υπερβατικό. Μέσω της γενεαλογίας, ο Νίτσε θέτει για εμάς σε αμφισβήτηση τις καντιανές γνωσιακές προϋποθέσεις της συνείδησης και υπονομεύει τα όρια της εποπτείας του νου και των κατηγορηματικών

προσταγών του Λόγου. Για τον Κάντ, το *είναι* καθεαυτό, αποτελεί την βαθύτερη ουσία των πραγμάτων ανεξάρτητα από το πώς παρουσιάζονται τα κοσμικά φαινόμενα και η πραγματικότητα. Οι ιδέες του Θεού και της Αλήθειας αποτελούν στην καντιανή φιλοσοφία υπερβατικές ιδέες, τις οποίες η ανθρώπινη γνώση δεν δύναται να αντιληφθεί απόλυτα. Ο Νίτσε εν αντιθέσει, μέσω της γενεαλογίας επιθυμεί να αναδείξει ότι τα πράγματα και οι αξίες δεν έχουν ένα αρχιμήδειο σημείο πρωταρχικής ενότητας, το οποίο πρέπει να ανακαλύψουμε για να ερμηνεύσουμε τον σκοπό τους, αλλά αντίθετα θεωρεί ότι πρέπει να επιχειρήσουμε να διατρέξουμε κατά γενεαλογικό τρόπο τις ιστορικές συνθήκες του μετασχηματισμού τους από τις αντιμαχόμενες δυνάμεις του ιστορικού γίνεσθαι.

Στο επόμενο κεφάλαιο μάλιστα, θα διαπιστώσουμε ότι η παραπάνω αντιουσιολογική και αντι-μεταφυσική σκέψη του Νίτσε, επηρέασε βαθύτατα τον Φουκώ και για πολλούς μελετητές συνολικότερα την γαλλική σχολή των μεταστρουκτουραλιστών (Ντελέζ, Ντερντά). Όπως βλέπουμε μάλιστα να επισημαίνει εύστοχα ο Alan Schrift, αναφέροντας μία εκ των επιρροών της σκέψης του Νίτσε το οποίο διαφαίνεται και ως σχέδιο στην μεταστρουκτουραλιστική γαλλική σχολή του 20^{ου} αιώνα, το έργο του Νίτσε τους φάνηκε ενδιαφέρον, καθώς προέτασσε *«την αντικατάσταση μιας δυαδικής περιγραφής από έναν πλουραλιστικό ή πολυφωνικό μονισμό»*⁴⁶

⁴⁶ Magnus B.- M. Higgins K., *The Cambridge Companion to Nietzsche*, Cambridge University Press, New York, 1996, σ. 338

2^ο κεφάλαιο

Η γενεαλογική μέθοδος του Φουκώ

2)Α) Η νιτσεϊκή επιρροή του Φουκώ

«Είμαι απλά νιτσεϊκός και προσπαθώ να δω, σε έναν αριθμό θεμάτων και στο βαθμό που αυτό είναι δυνατό, με τη βοήθεια των κειμένων του Nietzsche - αλλά με αντι-νιτσεϊκές θέσεις (οι οποίες είναι παρόλα αυτά νιτσεϊκές) - τι μπορεί να γίνει σε αυτόν ή τον άλλον τομέα»⁴⁷.

Αφού αναλύσαμε το νιτσεϊκό γενεαλογικό έργο, επισημαίνοντας ορισμένες θεματικές οι οποίες διαφαίνεται ότι επηρέασαν τον Φουκώ, σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε εκτενέστερα με την φουκωϊκή γενεαλογική μέθοδο. Θα επιχειρήσουμε εν πολλοίς να παραθέσουμε τους λόγους, οι οποίοι οδήγησαν τον Μισέλ Φουκώ να στραφεί στον Νίτσε και να υιοθετήσει την γενεαλογική μέθοδο και συνάμα να αναλύσουμε τα θεωρητικά αποτελέσματα τα οποία επιφέρει η μεθοδολογική του μετατόπισή στην φιλοσοφική και ιστορική του έρευνα. Επιπλέον θα αποπειραθούμε να πραγματευτούμε τα χαρακτηριστικά της φουκωϊκής γενεαλογικής μεθόδου, εστιάζοντας την έρευνά μας στο θεωρητικό έργο της δεκαετίας του 1970 και στα κυριότερα γενεαλογικά του έργα για την φυλακή και την σεξουαλικότητα.

Ο Φουκώ θέτει κάποιες μεθοδολογικές προκείμενες, ωστόσο δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι υφίσταται μια μέθοδος, η οποία διέπει το έργο του εν συνόλω. Περιοδολογούμε έτσι συμβατικά το συνολικότερο έργο του ακολουθώντας την ερμηνεία του Michael Mahon σε τρεις μεθοδολογικές περιόδους : αρχαιολογική(1954-1969), γενεαλογική(1970-79) και ηθική (1980-84). Ωστόσο, ακολουθώντας την ερμηνεία του Gary Gutting, θα διερευνήσουμε το φουκωϊκό γενεαλογικό έργο μέσω των ιστοριών του Φουκώ και όχι μέσω των μεθοδολογικών του αναφορών. Συντασσόμαστε επίσης με την ερμηνεία του Gutting, ο οποίος θεωρεί ότι στο συνολικότερο έργο του Φουκώ η αρχαιολογική μέθοδος συμπληρώνεται και συμπλέκεται με την γενεαλογική, υποστηρίζοντας ότι η υιοθέτηση της γενεαλογίας

⁴⁷ Foucault M., *Politics, Philosophy and Culture – Interviews and Other Writings 1977–1984*, Edited by Lawrence D. Kritzman, Translated by. A. Sheridan & Others, Routledge New York 1990, σ. 251

δεν επέρχεται ως μεταβολή του ερευνητικού στόχου του Φουκώ, αλλά ως μετατόπιση των μεθοδολογικών αρχών της έρευνάς του⁴⁸.

Θα λέγαμε ότι ο Φουκώ διαρθρώνει την γενεαλογική του μέθοδο, υπό την μορφή ιστορικών ερευνών ανίχνευσης των συνθηκών προέλευσης και μετασχηματισμού σύνθετων «συναρμογών»⁴⁹ γνώσεων, πρακτικών και τεχνικών διακυβέρνησης της εξουσίας στην νεωτερικότητα. Μέσω της υιοθέτησης της γενεαλογικής μεθόδου από τον Νίτσε, θεωρούμε ότι επιχειρεί να διερευνήσει τις συνθήκες ανάδυσης μιας νέας μορφής εξουσίας στη νεωτερικότητα, της βιοεξουσίας. Μάλιστα αντιλαμβάνεται την εμφάνιση της βιο-εξουσίας ως ιστορικά αναγκαία κατά την ανάπτυξη του καπιταλισμού τον 19^ο αιώνα, την οποία όπως θα δούμε εισάγει ως έννοια για πρώτη φορά στο τέλος του πρώτου τόμου της ιστορίας της σεξουαλικότητας. Υποστηρίζουμε ότι με αυτόν τον τρόπο ασκεί κριτική στον φιλελευθερισμό και τον νεοφιλελευθερισμό, κάτι το οποίο συστηματοποιεί θεωρητικά δύο χρόνια αργότερα, μέσω της διερεύνησης των ιστορικών συνθηκών εμφάνισης της πολιτικής οικονομίας ως επιστημονικού Λόγου και των βιοπολιτικών τεχνικών διακυβέρνησης του φιλελευθερισμού και του νεοφιλελευθερισμού ως «διακυβερνησιακών ορθολογικοτήτων» κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα, στις μεταγενέστερες διαλέξεις του στο College De France με τίτλο *Η Γένεση της Βιοπολιτικής*⁵⁰ το 1978-1979.

Επισημαίνουμε εδώ ότι ο Φουκώ αποδέχεται την νιτσεική μέθοδο στις βασικές της αρχές και διαρθρώνει τις γενεαλογικές του μελέτες όσον αφορά την ιστορική διαπλοκή γνώσης / εξουσίας και την συγκρότηση των υποκειμένων ως ιστορικών αποτελεσμάτων κοινωνικοπολιτικών πρακτικών και μηχανισμών της εξουσίας. Βασικό θεωρητικό σχήμα των γενεαλογικών του ερευνών συνεπώς, είναι η σύνθετη διαπλοκή υποκειμένου, αλήθειας / γνώσης και εξουσίας σε επίπεδο θεσμών και πρακτικών. Με το να υιοθετεί την γενεαλογική μέθοδο από τον Νίτσε, ο Φουκώ διερευνά εν πολλοίς την ιστορική συσχέτιση σχηματισμών Λόγου με θεσμικές πρακτικές σε ιστορικά καθορισμένα καθεστώτα γνώσης/εξουσίας, τα αποτελέσματα της οποίας θεωρεί ότι διαμορφώνουν και οργανώνουν την υποκειμενική και συλλογική μας εμπειρία μέχρι τα πιο έσχατα σημεία της.

⁴⁸ Βλ. Gutting G., *Foucault : A very short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2005

⁴⁹ Δανειζόμαστε τον όρο από τον Ντελέζ, (Βλ. Ντελέζ Ζ., *Φουκώ*)

⁵⁰ Βλ. Φουκώ Μ., *Η Γένεση της Βιοπολιτικής Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας(1978-1979)* Μεταφρ. Βασίλης Πατσογιάννης- Επιμέλεια Λουκάς Ρινόπουλος, Πλέθρον, Αθήνα, 2012

Ο γάλλος φιλόσοφος διαβλέπει στο γενεαλογικό έργο του Νίτσε, το πρώτο εγχείρημα εκ μέρους της δυτικής φιλοσοφίας μιας ολικής κριτικής των ακλόνητων αξιών του καρτεσιανού ορθολογισμού και του Διαφωτισμού. Θεωρεί ότι μέσω της γενεαλογικής ανάλυσης των γλωσσικών εννοιών, ο Νίτσε υπονομεύει την κυρίαρχη φιλοσοφική αντίληψη της δύσης ότι η ανθρώπινη φύση και οι ηθικές αξίες είναι αμετάβλητες ιστορικά. Ο Φουκώ αντιλαμβάνεται με άλλα λόγια ότι με το να θέτει σε αμφισβήτηση τον αντικειμενικό χαρακτήρα των ηθικών αξιών και την υπερβατική αξία της γνώσης και της αλήθειας, ο γενεαλόγος Νίτσε κλονίζει τα σταθερά θεμέλια της αυθεντικότητας του νοήματος και της αλήθειας, καθώς και την πρωτοκαθεδρία ενός συγκροτούντος γνωσιακά υποκειμένου.

Υποστηρίζουμε κατά συνέπεια ότι το αντι-θεμελιοκρατικό και αντι-διαλεκτικό φιλοσοφικό πρόταγμα της νιτσεικής γενεαλογικής μεθόδου και ειδικότερα το σχήμα του γενεαλόγου Νίτσε για την ιστορία ως ένα γίνεσθαι αντιτιθέμενων βουλήσεων δύναμης, φαίνεται ότι επηρέασαν τον Φουκώ να στοχαστεί την ιστορία ως ένα πεδίο ρήξεων και ασυνεχειών αλλά και να συνθέσει τις γενεαλογικές ιστορικές αναλύσεις γύρω από το ακανθώδες ζήτημα της διαπλοκής της γνώσης [savoir] και της εξουσίας [pouvoir]. Οι γενεαλογικές έρευνες του Φουκώ, αναδεικνύουν όπως θα εκθέσουμε ότι οι εξουσιαστικές πρακτικές μετασχηματίζονται ιστορικά, επιδρώντας σε υλικό επίπεδο στα ανθρώπινα σώματα.

Ο Φουκώ διαρθρώνει για εμάς την γενεαλογική του μέθοδο όσον αφορά κοινωνικά φαινόμενα (την τρέλα, το έγκλημα και την σεξουαλικότητα), τα οποία η ίδια η πολιτική αρνείται να αναγνωρίσει ως πολιτικά, επιχειρώντας να πολιτικοποιήσει την λειτουργία και την επίδραση συναρθρώσεων επιστημονικών Λόγων και πρακτικών σε μηχανισμούς και θεσμούς της εξουσίας (φυλακές, άσυλα, κλινικές) επί του κοινωνικού, οι οποίοι παρέμεναν έως τότε πολιτικά ουδέτεροι. Ως εκ τούτου, επιχειρεί να αναδείξει τα αποτελέσματα εξουσίας τα οποία εισέρχονται αλλά και παράγονται εντός τους, καθώς και τα αποτελέσματα αλήθειας τα οποία εξέρχονται από τους εξουσιαστικούς θεσμούς και εγκαθιδρύονται ως κανόνες αλήθειας επί του κοινωνικού.

Διερευνά με άλλα λόγια τα αποτελέσματα αλήθειας τα οποία παράγει η ιστορική διαπλοκή γνώσης/εξουσίας εντός του πολιτικού και κοινωνικού πεδίου, αλλά και το πώς αυτή η θεσμικά παραγόμενη αλήθεια συγκροτεί τα ίδια τα υποκείμενα. Επηρεασμένος από τον Νίτσε, ο γενεαλόγος Φουκώ αναδεικνύει για εμάς ότι η αναζήτηση της αλήθειας και της γνώσης ενέχει εξουσιαστικές και καταπιεστικές διαστάσεις. Όπως βλέπουμε μάλιστα να αναφέρει σε μια συζήτησή του με τον D. Trobandori το 1978 : *“[α]υτό που με εντυπωσίασε είναι ότι για τον Νίτσε μια ορθολογικότητα- μιας επιστήμης, μιας πρακτικής, ενός λόγου-, δεν σταθμίζεται με βάση την αλήθεια που αυτή η επιστήμη ή αυτός ο Λόγος ή αυτή η πρακτική μπορούν να παραγάγουν. Η αλήθεια αποτελεί μέρος της ιστορίας του λόγου και λειτουργεί ως εσωτερικό αποτέλεσμα ενός λόγου ή μιας πρακτικής”*⁵¹.

Στρεφόμενος στον Νίτσε, ο Φουκώ επιχειρεί για εμάς να πραγματευτεί την ιστορική συγκρότηση εννοιών και γνώσεων από το κοινωνικό πεδίο, το οποίο τον αφορά ως εξωτερικό πεδίο διαμόρφωσης του Λόγου. [Discourse]. Η γενεαλογική του έρευνα, έχει κατά συνέπεια ως αντικείμενο της την ιστορική προέλευση και τον μετασχηματισμό σχηματισμών Λόγου [Discourse], μέσω της εξέτασης της διαπλοκής τους με κοινωνικές και πολιτικές πρακτικές, οι οποίες διαμορφώνονται μέσα στα πλαίσια σχέσεων εξουσίας. Προσδοκά έτσι για εμάς να αναδείξει, ότι οι εκάστοτε ρηματικοί σχηματισμοί Λόγου στα πεδία των επιστημών του ανθρώπου, διαχέονται στο κοινωνικό και το πολιτικό πεδίο και μετασχηματίζονται ιστορικά στην συσχέτισή τους με μεταβαλλόμενες πρακτικές και θεσμούς της εξουσίας.

Η νιτσεική γενεαλογική φιλοσοφική θεώρηση της ιστορίας ως ένα διαρκώς εξελισσόμενο γίνεσθαι δυνάμεων, διαφαίνεται ότι έδωσε στον Φουκώ τα θεωρητικά εργαλεία τόσο να προβληματοποιήσει τον ουσιοκρατικό χαρακτήρα κεντρικών κατηγοριών της δυτικής φιλοσοφίας και να διερωτηθεί για την σχέση υποκειμένου, αλήθειας και εξουσίας, όσο και να επανακαθορίσει τα όρια της σχέσης της πολιτικής και της ηθικής. Η φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα, θεωρούμε κατά συνέπεια ότι θεμελιώνει έναν νέο τρόπο κατανόησης της ιστορίας, συνθέτοντας μια ιστορική κριτική ανάλυση πολιτικών και ηθικών προβληματοποιήσεων γύρω από αγνοημένα κοινωνικά φαινόμενα, τα οποία τοποθετεί στο επίκεντρο της πολιτικής όχι μόνο σε φιλοσοφικό-θεωρητικό, αλλά και σε πρακτικό επίπεδο.

⁵¹ Φουκώ Μ., *Το μάτι της εξουσίας*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Βάνιας, Αθήνα, 2008, σ. 246

Μέσω της γενεαλογίας, ο Φουκώ διαφοροποιείται μεθοδολογικά από την αρχαιολογία του πρώιμου έργου του και για πολλούς ερευνητές αναδεικνύει έντονα την φιλοσοφική του αντίθεση στην φαινομενολογία, τον μαρξισμό και τον δομισμό. Με το να υιοθετεί την νιτσεϊκή γενεαλογική μέθοδο, πολιτικοποιεί για εμάς εν γένει το έργο του Νίτσε, αναδεικνύοντας τις πολιτικές εκφάνσεις του έργου του. Μάλιστα σπρώχνει στα έσχατα όρια δυνατότητάς της την γενεαλογική μέθοδο, την οποία χρησιμοποιεί με διαφορετικό τρόπο από τον Νίτσε, αναπτύσσοντας την προς την εξέταση των ιστορικών όρων ανάδυσης και ιστορικού μετασχηματισμού των καθεστώτων γνώσης-αλήθειας--εξουσίας-σώματος .

Η πολιτική στήριξή του στις φοιτητικές εξεγέρσεις στην Τυνησία λίγο πριν τον Μάη του 68' και ειδικότερα η δραστηριοποίησή του στην *Ομάδα Πληροφόρησης για τις Φυλακές* [GIP] στην Γαλλία στον απόηχο του γαλλικού Μάη, φαίνεται για εμάς ότι αποτέλεσαν το εφαλτήριο μιας έντονης ριζοσπαστικοποίησης του χαρακτήρα του θεωρητικού και ερευνητικού του σχεδίου στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Όπως βλέπουμε μάλιστα να επισημαίνει επίσης το 1978 : «[είναι] βέβαιο ότι δίχως τον Μάη του 68 δεν θα είχα κάνει ποτέ αυτό που έκανα, αναφορικά με τη φυλακή, την εγκληματικότητα τη σεξουαλικότητα»⁵². Άμεσα εμπλεκόμενος σε πολιτικές διεκδικήσεις και τοπικές αντιστάσεις σε θεσμούς της εξουσίας, ο Φουκώ μεταβάλλει συνεπώς την μεθοδολογία της θεωρητικής του έρευνας από την εξέταση της ιστορικής διαμόρφωσης των συνθηκών δυνατότητας των κανόνων της σκέψης και του Λόγου, οι οποίες υπολανθάνουν σε κάθε ιστορικό συγκείμενο, προσανατολιζόμενος σε μια εξέταση των τρόπων μέσω των οποίων οι εκάστοτε πρακτικές Λόγου συνδέονται και μεταβάλλονται σε σχέση με πρακτικές της εξουσίας. Ωστόσο, η πρώτη επαφή του Φουκώ με το νιτσεϊκό έργο κατά πολλούς μελετητές ξεκινά ήδη από την δεκαετία του 1950, όταν πρωτοέρχεται σε επαφή με πρώιμα κείμενα του Νίτσε. Μάλιστα ο Ζορτζ Μπατάιγ, ο Μορίς Μπλανσό και ο Αντονίν Αρτώ φαίνεται για εμάς ότι αποτελούν σημαντικά ερεθίσματα στην στροφή του στην νιτσεϊκή φιλοσοφία, η οποία όπως υποστήριζε τον βοήθησε να απαγκιστρωθεί από τον εγελιανισμό, τον μαρξισμό και την φαινομενολογία του Μερλώ-Ποντύ. Η ενασχόληση του με το έργο του Νίτσε, διαφαίνεται μάλιστα για εμάς ότι εκκινεί ήδη κατά την διάρκεια της σύντομης εμπλοκής του στο ΚΚΓ από το 1950 έως το 1952, μετά από παρότρυνση του καθηγητή του Λουί Αλτουσέρ. Όπως μάλιστα αναφέρει

⁵² Αυτ., σ. 293

στην ίδια συζήτηση: «ήταν αφόρητο να είσαι νιτσειϊκός κομμουνιστής ή μάλλον ήταν γελοίο. Το ήξερα καλά»⁵³.

Η ιδέα του Νίτσε ότι κάθε πράγμα το οποίο υφίσταται, δεν είναι φορέας μιας κρυμμένης ουσίας αλλά εμφανίζεται ιστορικά ως αποτέλεσμα της διαμάχης αντιτιθέμενων βουλήσεων δύναμης (ενεργών/ αντενεργών δυνάμεων), τον ώθησε να συνθέσει μια γενεαλογική έρευνα των σχέσεων γνώσης/εξουσίας. Οι γενεαλογικές έρευνες του Φουκώ, αναδεικνύουν αντίστοιχα ότι η γνώση και η εξουσία είναι άρρηκτα συνδεδεμένες προϋποθέτοντας η μία την άλλη, καθώς και ότι η αλήθεια είναι προϊόν εξουσιαστικών διαδικασιών και συντίθεται από την διαμάχη αλληλοσυγκρουόμενων δυνάμεων κυριαρχίας και σχέσεων εξουσίας. Οι γενεαλογίες της πειθαρχικής εξουσίας και του συστήματος της σεξουαλικότητας, όπως θα δούμε προσιδιάζουν μάλιστα σε ιστορικές αναλύσεις του σύνθετου πλέγματος γνώση [savoir] /εξουσία [pouvoir], το οποίο διαφαίνεται στην αρχή κάθε πρακτικής. Με το να τις διαρθρώνει, ο Φουκώ θεωρούμε ότι έχει ως σκοπό να αναδείξει τις ιστορικές συνθήκες εμφάνισης τεχνικών και πολιτικών τεχνολογιών της εξουσίας, οι οποίες έχουν στόχο πέρα από την υποκειμενοποίηση και την εξατομίκευση, την ίδια την παραγωγική συγκρότηση των υποκειμένων, επιδρώντας υλικά στο σώμα. Θεωρούμε μάλιστα ότι η φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα της προέλευσης των κοινωνικο-πολιτικών πρακτικών γύρω από την τρέλα, την φυλακή και το σεξ, ενέχει επιστημολογικές και πολιτικές διαστάσεις τις οποίες ο Φουκώ αναδεικνύει, ενώ παρατηρούμε ότι μέσω της γενεαλογικής του ανάλυσης επιχειρεί να θέσει εν γένει ερωτήματα στην πολιτική και την φιλοσοφία.

Παρόλα αυτά, ο Φουκώ φαίνεται ότι δεν θεωρεί τον εαυτό του ούτε φιλόσοφο ούτε πολιτικό στοχαστή με την αυστηρή έννοια του όρου, παρά ‘‘ειδικό διανοούμενο’’ που επιζητά να αναδείξει την πολιτική πτυχή αφανών κοινωνικών φαινομένων, δρώντας σε τοπικές εστίες. Όπως θα εκθέσουμε στην συνέχεια, με θεωρητικό εργαλείο την νιτσειϊκή μέθοδο της γενεαλογίας, ο Φουκώ της γενεαλογικής περιόδου διερευνά την σύνθετη διαπλοκή γνώσης/εξουσίας, η οποία θεωρεί ότι διαμορφώνει όλες τις πτυχές του πολιτικο-κοινωνικού πεδίου και αναδεικνύει τις πειθαρχικές και κανονιστικές διαστάσεις των τεχνικών και των συστημάτων διακυβέρνησης των υποκειμένων εκ μέρους της σύγχρονης βιο-εξουσίας στη νεωτερικότητα.

⁵³ Αυτ., σ. 239

2)Α)1) Η μετάβαση από την αρχαιολογία στη νιτσεϊκή γενεαλογία

«Αναμφίβολα, η αρχαιολογία μου οφείλει περισσότερα στη νιτσεϊκή γενεαλογία παρά στο δομισμό»⁵⁴

Θα επιχειρήσουμε εδώ να ακολουθήσουμε την πορεία της μεθοδολογικής μετατόπισης του Φουκώ από την αρχαιολογική στην γενεαλογική μέθοδο και να καταδείξουμε την θεωρητική και ερευνητική σύζευξη των δύο μεθόδων στο συνολικότερο έργο του. Η αρχαιολογική έρευνα του πρώιμου έργου του, θα λέγαμε ότι τοποθετείται στο ευρύτερο πλαίσιο της ιστορίας των επιστημών, ενώ είναι εμφανής για εμάς η επιρροή του από την γαλλική επιστημολογική σχολή⁵⁵ (Gaston Bachelard, Georges Canguilhem). Ο αρχαιολόγος Φουκώ, θα λέγαμε ότι διερευνά εν γένει τις ιστορικές συνθήκες προέλευσης των κανονιστικών πλαισίων, τα οποία διέπουν τους πολλαπλούς σχηματισμούς Λόγου σε κάθε ιστορική εποχή, μέσω της εξέτασης της ιστορικής τους διαμόρφωσης στο εσωτερικό πεδίο του Λόγου.

Στο πρώιμο αρχαιολογικό του έργο, ο Φουκώ πραγματεύεται με άλλα λόγια τα ασυνείδητα κανονιστικά πλαίσια και τα κριτήρια σχηματισμού κανόνων και θετικοτήτων Λόγου, τα οποία λειτουργούν ως περιορισμοί ή «επιστημολογικά εμπόδια»⁵⁶ στην συγκρότηση νέων σχηματισμών Λόγου και μορφών επιστημονικής γνώσης σε κάθε ιστορική εποχή. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο θα λέγαμε ότι ο Φουκώ μέσω της αρχαιολογίας, αναζητά τις ιστορικές συνθήκες δυνατότητας, οι οποίες καθιστούν εφικτή την ανάδυση κανόνων και σχηματισμών Λόγου στα πεδία των επιστημών του ανθρώπου. Ωστόσο, για τον αρχαιολόγο Φουκώ, η ιστορία των επιστημών, όσο και η ίδια η ιστορία των ανθρώπινων πρακτικών, συντίθεται μέσα

⁵⁴ Foucault M., *Dits et Ecrits I*, Επιμέλεια D. Defert και F. Ewald, Gallimard, Paris, 1994, σ. 627

⁵⁵ Σημειώνουμε ότι το ερευνητικό έργο της ιστορίας των επιστημών σε σχέση με ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες, την οποία επιχείρησε να συνθέσει στο πεδίο της βιολογίας και της ιατρικής ο George Canguilhem στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (βλ. Κανγκιλέμ Ζ.. *Το κανονικό και το παθολογικό*, Μεταφρ επιμέλεια –Επίμετρο. Γιώργος Φουρτούνης - Εισαγωγή Μισέλ Φουκώ, Νήσος, Αθήνα, 2007), θεωρούμε ότι επηρέασε τον Φουκώ και τον ώθησε στο να συνθέσει μια αρχαιολογική έρευνα των ιστορικών συνθηκών δυνατότητας εμφάνισης της επιστήμης της ψυχιατρικής στην *Ιστορία της Τρέλας*, της ιατρικής στην *Γένεση της Κλινικής* αλλά και της ψυχανάλυσης στο έργο του *Η ιστορία της σεξουαλικότητας, Η βούληση για γνώση*.

⁵⁶ Υιοθετεί την έννοια του “επιστημολογικού εμποδίου” [Epistemological obstacle] από τον Gaston Bachelard

από μακροσκελείς διαδικασίες και τάσεις στην ίδια την κοινωνία, όσο και μέσα από ρήξεις και ασυνέχειες στην ίδια την επιστήμη και δεν αποτελεί προνομιακό πεδίο μιας διάνοιας ή μιας υποκειμενικής ανακάλυψης.

Ο Φουκώ, αντιλαμβάνεται έτσι την ιστορία της γνώσης και των εννοιολογικών συναρθρώσεων στο πεδίο των επιστημών του ανθρώπου υπό μια αντι-ανθρωπιστική οπτική. Πραγματεύεται κατά συνέπεια την ιστορία των συστημάτων της σκέψης, ως μια ιστορική στρατηγική διαμάχη μεταξύ θεσμών και σχέσεων εξουσίας και όχι ως υποκειμενική υπόθεση, εξαλείφοντας το ανθρώπινο υποκείμενο ως συγκροτητικό παράγοντα της γνώσης και για πολλούς ως δρώντα των κοινωνικών και πολιτικών μετασχηματισμών της ιστορίας. Υποστηρίζει ότι το ανθρώπινο υποκείμενο τέθηκε ως αντικείμενο της γνώσης στις αρχές του 19^ο αιώνα, όχι στα πλαίσια ενός εξανθρωπισμού ή μιας προοδευτικής πορείας των ανθρώπινων επιστημών, αλλά ταυτόχρονα με την εμφάνιση νέων πολιτικών τεχνολογιών και πρακτικών αντικειμενοποίησης και κανονικοποίησης της εξουσίας. Θεωρεί έτσι ότι κατασκευάστηκε μια νέα υποκειμενικότητα, η οποία αποτελούσε ταυτόχρονα γνωστικό υποκείμενο και γνωστικό αντικείμενο της ίδιας της γνώσης.

Η έννοια της ‘*episteme*’ καθίσταται για εμάς επίσης σημαίνουσα στο πρώιμο έργο του. Με τον όρο *episteme*, ο αρχαιολόγος Φουκώ εννοεί κυρίως τα ασυνείδητα πλαίσια, τα οποία εγκαθιδρύονται και διαμορφώνουν την αντίληψη και τον Λόγο μας, ορίζοντας τι είναι άξιο να λεχθεί και να μελετηθεί σε επιστημονικό επίπεδο σε κάθε ιστορική εποχή. Για τον επιστημολόγο-αρχαιολόγο Φουκώ, κάθε ιστορική εποχή έχει την δική της *episteme*, κάτι το οποίο δείχνει ότι σε αντίθεση με τον Καντ, για τον Φουκώ οι δυνατότητες της σκέψης και του Λόγου είναι ιστορικά προσδιορισμένοι και μεταβαλλόμενοι και δεν τίθενται ως μια *a priori* δυνατότητα του ανθρώπου. Αυτό που τον ενδιαφέρει κυρίως με λίγα λόγια θεωρητικά, είναι η εξήγηση της ιστορικής μετάβασης από το ένα επιστημολογικό ιστορικό σύστημα γνώσης στο άλλο, μέσω μιας θεωρησιακής μελέτης του Λόγου.

Ως εκ τούτου, η πρώιμη αρχαιολογική του έρευνα κυρίως στις *Λέξεις και τα πράγματα* (1966) και την *Αρχαιολογία της Γνώσης* (1969), συνθέτει εν πολλοίς μια μελέτη των ιστορικών όρων και συνθηκών συγκρότησης της γνώσης των επιστημών του ανθρώπου καθώς και τους ιστορικούς μετασχηματισμούς των συστημάτων του Λόγου ως εσωτερικά στοιχεία του Λόγου. Εν τούτοις, αυτοί οι ιστορικοί μετασχηματισμοί των πρακτικών Λόγου, δεν δύναται να ερμηνευτούν απλώς ως

μεταβολές και ρήξεις στο εσωτερικό του Λόγου. Οι ιστορικοί μετασχηματισμοί στο πεδίο των εννοιολογικών δομών της σκέψης και του Λόγου, τίθενται από τον αρχαιολόγο Φουκώ σε διερεύνηση, χωρίς καμία αναφορά σε κάτι το εξωτερικό που ενδέχεται να τα επικαθορίζει, κάτι το οποίο τον απασχολεί ως μεθοδολογικό πρόβλημα, επισημαίνοντάς το στα πλαίσια μιας αυτοκριτικής αποτίμησης των προηγούμενων ερευνών του αρχαιολογικού του έργου, στις τελευταίες σελίδες της *Αρχαιολογίας της γνώσης* (1969)⁵⁷.

Η θεωρητική μετάβασή του Φουκώ προς τη γενεαλογική μέθοδο επέρχεται στον απόηχο των κινηματικών διεκδικήσεων του Μάη του 68', οι οποίες δημιούργησαν θεωρητικά ρήγματα εντός των κυρίαρχων φιλοσοφικών συστημάτων του μαρξισμού και της φαινομενολογίας στον ακαδημαϊκό κόσμο της Γαλλίας. Οι νέες μορφές αντίστασης σε τοπικές εστίες, ανέδειξαν σύγχρονες δυνατότητες χειραφέτησης και πρακτικές αντίστασης, σε μία εποχή κατά την οποία η φιλοσοφική συζήτηση στην Γαλλία όσον αφορά την επαναστατική πρακτική, είχε διαποτιστεί εξ ολοκλήρου από την μαρξιστική φιλοσοφική παράδοση και είχε στιγματιστεί από την ηχηρή απουσία και την αντίθεση του ΚΚΓ στην εξέγερση του φοιτητικού και εργατικού κινήματος του Παρισινού Μάη.

Η μεθοδολογική μετατόπιση του Φουκώ στην γενεαλογία, συνθέτει για εμάς μια ιστορική έρευνα της ιστορικής εμφάνισης των θεσμικών πρακτικών πλέον και όχι των λόγων, αντικείμενο της μέχρι τότε αρχαιολογικής έρευνάς του. Ωστόσο επισημαίνουμε ότι η μεθοδολογική του στροφή από την αρχαιολογία στην γενεαλογία, δεν επέρχεται ως μια πλήρης διαφοροποίηση από το πρώιμο αρχαιολογικό του έργο. Συντασσόμαστε κατά συνέπεια όπως προαναφέραμε με την ερμηνεία πολλών μελετητών του, η οποία θεωρεί ότι η μεθοδολογική μεταστροφή του Φουκώ, δεν συνιστά αλλαγή της στόχευσης του ερευνητικού του στόχου. Η υιοθέτηση της νιτσεϊκής γενεαλογίας, σηματοδοτεί κατ' εμάς μια εν μέρει αμυδρή μετατόπιση της μεθοδολογικής έρευνας του Φουκώ από την διερεύνηση των ιστορικών συνθηκών δυνατότητας σχηματισμού κανόνων Λόγου, την οποία επιτελούσε στην αρχαιολογική του περίοδο, προς την μελέτη των ιστορικών συνθηκών εμφάνισης και του ιστορικού μετασχηματισμού τομέων γνώσης και μορφών Λόγου σε συσχέτιση με την διαπλοκή τους με εξουσιαστικές πρακτικές, οι

⁵⁷ Βλ, Φουκώ Μ., *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*, Μεταφρ. Κωστής Παπαγιώργης- Επιμέλεια Βασίλης Πατσογιάννης, Πλέθρον, Αθήνα, 2017

οποίες επενδύονται στα ανθρώπινα σώματα. Με άλλα λόγια, εάν η αρχαιολογική έρευνα του Φουκώ επικεντρώνεται στην διερεύνηση του ιστορικού μετασχηματισμού του υπολανθάνοντος πλαισίου των εννοιολογικών σχηματισμών και των ασυνείδητων κανόνων, το οποίο συνιστά την βάση των δυνατοτήτων της σκέψης, της γνώσης και του Λόγου μας σε μια ιστορική περίοδο, τότε η γενεαλογική του ανάλυση θα λέγαμε ότι επιχειρεί να ερμηνεύσει την μεταλλαγή των συστημάτων της σκέψης και των πρακτικών Λόγου από την μία ιστορική περίοδο στην άλλη, μέσω της εξέτασης της συσχέτισής τους με πρακτικές και θεσμούς της εξουσίας.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τον Φουκώ οι εκάστοτε πρακτικές Λόγου υπάρχουν σε μία αυτόνομη θέση, ωστόσο βρίσκονται σε διαπλοκή με πρακτικές και τεχνικές, οι οποίες συνυφαίνονται στο κοινωνικό και το πολιτικό πεδίο. Μέσω της γενεαλογικής του μεθόδου επιθυμεί να αναδείξει ότι οι εκάστοτε θεσμοί και οι πρακτικές αφομοιώνουν μια σειρά σχηματισμών Λόγου και επιστημονικών γνώσεων, οι οποίες με την σειρά τους εισέρχονται στο εσωτερικό τους, λειτουργώντας ως επιστημονική αλήθεια και πολιτικά ουδέτερο συμπλήρωμα στα πλαίσια διαδικασιών και μηχανισμών της εξουσίας, κάτι το οποίο συσχετίζει με μια «πολιτική οικονομία της εξουσίας» και μια «πολιτική της αλήθειας». Όπως μάλιστα σημειώνει σε μια συζήτησή του με τον A Fontana και τον P.Pasquino το 1977, με τίτλο *Αλήθεια και εξουσία* «..... το θέμα δεν είναι τόσο να μάθουμε ποια εξωτερική εξουσία επιβάλλεται στην επιστήμη, όσο ποια αποτελέσματα εξουσίας κυκλοφορούν ανάμεσα στις επιστημονικές αποφάνσεις.....»⁵⁸.

Οι ιστορικές αλλαγές και οι μεθοδολογικές απαιτήσεις της γενεαλογικής μεθόδου την οποία υιοθετεί από τον Νίτσε, οδηγούν τον Φουκώ να απαλλαγεί από την αρχαιολογική έρευνα των αποφάνσεων και την μελέτη του πώς διαμορφώθηκε ιστορικά ένας τύπος-σχηματισμός Λόγου στο εσωτερικό του Λόγου, κινούμενος θεωρητικά προς την διερεύνηση του πεδίου της εξωτερικότητας του Λόγου. Στρεφόμενος στην νιτσεϊκή γενεαλογική μέθοδο, ο Φουκώ αναδιατάσσει κατά συνέπεια το συνολικότερο ερευνητικό του σχέδιο με σκοπό να πραγματευθεί τις ιστορικές συνθήκες μετασχηματισμού των κανόνων Λόγου μέσω της εξέτασης της ιστορικής διαπλοκής τους με κοινωνικο-πολιτικές πρακτικές και ευρύτερες ιστορικές διαδικασίες, τα αποτελέσματα της οποίας εγκαθιδρύονται σε διαφορετικά καθεστώτα

⁵⁸ Φουκώ Μ., *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987, σ. 15

γνώσης-αλήθειας--εξουσίας-σώματος. Ειδικότερα, ο γενεαλόγος Φουκώ μελετά το πώς συναρμογές πρακτικών Λόγου και μηχανισμών της εξουσίας εγκαθιδρύουν τεχνικές εξατομίκευσης και υποκειμενοποίησης αλλά και πρακτικές αντικειμενοποίησης των υποκειμένων, οι οποίες επιδρούν στα ανθρώπινα σώματα, οργανώνοντας έτσι όλη την ανθρώπινη δραστηριότητα κατά παραγωγικό και όχι απαραίτητα κατά κατασταλτικό τρόπο.

Ανακεφαλαιώνοντας παρατηρούμε ότι η αρχαιολογική μεθοδολογία της ιστορικής διερεύνησης των συνθηκών συγκρότησης των επιστημών και της γνώσης της δεκαετίας του 1960, δίνουν την θέση τους την δεκαετία του 1970 στην νιτσεϊκή μέθοδο της γενεαλογίας, μέσω της οποίας ο Φουκώ επιχειρεί να μελετήσει την ιστορική εξέλιξη των πρακτικών της εξουσίας. Με λίγα λόγια ο γενεαλόγος Φουκώ επιχειρεί να συνθέσει μια αναλυτική για το πώς λειτουργεί η εξουσία και το πώς η διαπλοκή γνώσης-εξουσίας συγκροτεί τα υποκείμενα και παράγει κανόνες διακυβέρνησης και αποτελέσματα αλήθειας σε διαφορετικά πεδία του κοινωνικού. Ο Φουκώ ριζοσπαστικοποιεί την φιλοσοφική του έρευνα, όσον αφορά την κεντρική θεματική του Λόγου [Discourse] και μετατοπίζει την μεθοδολογία του, προσανατολίζοντας την θεωρητική του έρευνα από μια αρχαιολογική μελέτη της ιστορικής συγκρότησης των σχηματισμών Λόγου (ρηματικές αποφάνσεις, θετικότητες) προς μια γενεαλογική διερεύνηση των ιστορικών συνθηκών προέλευσης των πρακτικών Λόγου μέσω της διερεύνησης της συσχέτισης τους με μετασχηματιζόμενες θεσμικές πρακτικές της εξουσίας.

2)Α)2) Τα γενεαλογικά στοιχεία του πρώιμου αρχαιολογικού έργου, *Η ιστορία της τρέλας (1961)*

«Όταν έγραφα την *Ιστορία της τρέλας*, όταν εργαζόμουν πάνω στη *Γέννηση της Κλινικής*, σχεδίαζα να κάνω μια γενεαλογική ιστορία της γνώσης. Αλλά ο αληθινός οδηγητικός μίτος βρισκόταν στο πρόβλημα της εξουσίας[.....] Κατά βάθος το μόνο που είχα κάνει ήταν μια ιστορία της εξουσίας»⁵⁹

Προβαίνουμε σε αυτό το σημείο σε μια σύντομη επισκόπηση ορισμένων σημείων του αρχαιολογικού έργου του για την τρέλα, επισημαίνοντας τις συνάφειές του με την γενεαλογία. Στο πρώτο έργο του *Ψυχική αρρώστια και προσωπικότητα* το 1954, ο Φουκώ προσπαθεί να μετατρέψει την ψυχανάλυση σε μαρξιστική αντικειμενική ‘Επιστήμη’. Η ανάλυση του παραμένει ωστόσο δέσμια των ίδιων των θεμελιακών της κατηγοριών (επιστήμη, αλήθεια, υποκείμενο). Μερικά χρόνια αργότερα στο διδακτορικό του, *Τρέλα και παραλογισμός : Η ιστορία της Τρέλας στην κλασσική εποχή* (1961), ο Φουκώ συνθέτει μια ιστορικο-φιλοσοφική ανασκόπηση όσον αφορά το πως έφτασε ο δυτικός πολιτισμός να εννοιολογήσει την τρέλα τόσο ως πνευματική ασθένεια όσο και ως αντικείμενο επιστημονικής παρέμβασης. Η ιστορική συγκρότηση της έννοιας του παραλογισμού στον δυτικό κόσμο, αποτελεί έτσι την κεντρική θεωρητική στόχευσή του βιβλίου, άλλωστε ο τίτλος του μαρτυρά το ότι πρόκειται για μια ιστορία, κάτι το οποίο το φέρνει για εμάς μεθοδολογικά εγγύτερα στην γενεαλογία. Κατά τον Michael Mahon μάλιστα, « [η] *Ιστορία της Τρέλας* παρέχει μια ιστορική οντολογία της ψυχικής ασθένειας και μια γενεαλογία του αντικειμένου της ψυχολογίας»⁶⁰.

Στο συγκεκριμένο βιβλίο, ο Φουκώ δεν φαίνεται για εμάς να διαρθρώνει θεωρητικά την ιστορική εξέλιξη των επιστημονικών πρακτικών όσον αφορά την αντιμετώπιση της ασθένειας της τρέλας, αλλά αντίθετα παρατηρούμε ότι διερευνά τις ιστορικές και πολιτικο-κοινωνικές συνθήκες, οι οποίες επέτρεψαν την εμφάνιση της κοινωνικά κατασκευασμένης και επιστημονικά προσδιορισμένης έννοιας του παραλογισμού στην κλασσική εποχή, συνθέτοντας μια γενεαλογία των ιστορικών συνθηκών ανάδυσής της. Επιχειρεί με λίγα λόγια να γράψει την ιστορία της τρέλας,

⁵⁹ Φουκώ Μ., *Το μάτι της εξουσίας*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Βάνιας, Αθήνα, 2008, σ.296

⁶⁰ Mahon M., *Foucault's Nietzschean Genealogy : Truth, Power and the Subject*, State University of New York Press, Albany, 1992, σ. 21

από την πλευρά της τρέλας. Όπως βλέπουμε να αναφέρει, «δεν προσπάθησα να γράψω την ιστορία αυτής της γλώσσας αλλά μάλλον την αρχαιολογία αυτής της σιωπής»⁶¹.

Ο Φουκώ, διερωτάται εν πολλοίς κάτω από ποιους όρους διαχωρίστηκε η λογική από την τρέλα, ποια ιστορική τομή επέτρεψε τον διαχωρισμό του ορθολογικού από το ανορθολογικό, αλλά και κάτω από ποιες συνθήκες τέθηκε το ανθρώπινο υποκείμενο ως γνωστικό αντικείμενο επιστημονικής απόφασης, παρατήρησης και ταξινόμησης, με λίγα λόγια «αντικείμενο αντίληψης»⁶², με βάση την πνευματική του κατάσταση, από μια σειρά εξουσιαστικών θεσμών και επιστημονικών πρακτικών. Όπως μάλιστα υποστηρίζει, «[τ]ο καθοριστικό είναι η χειρονομία που διαχώρισε την τρέλα και όχι η επιστήμη που καθιερώθηκε, όταν πια είχε συντελεστεί ο διαχωρισμός κι όταν η τάξη είχε αποκατασταθεί»⁶³

Διερευνά κατά συνέπεια κάτω από ποιες ιστορικές συνθήκες καθίσταται δυνατή η εννοιολόγηση της τρέλας ως ψυχικής ασθένειας στην κλασσική εποχή. Μέσω της ιστορικής του προσέγγισης, καταδεικνύει ότι στον Μεσαίωνα δεν είχε συσταθεί ένα είδος απόκλισης ή παρέκκλισης των υποκειμένων από έναν θεσμοποιημένο ιατρικό-βιολογικό κανόνα. Διαβλέπει ότι αυτό καθίσταται εφικτό με την έλευση του Διαφωτισμού, η οποία θεωρεί ότι επέτρεψε αφενός την ψυχιατρικοποίηση της τρέλας, την παθολογικοποίηση του παραλογισμού και της υπαγωγής του σε ψυχική ασθένεια από την αναδύομενη ψυχιατρική επιστήμη του 19^{ου} αιώνα και αφετέρου την ιστορική συγκρότηση της ηθικής εμπειρίας της τρέλας. Στην θεώρηση του Φουκώ, ο Διαφωτισμός επανανοηματοδοτεί την εμπειρία της τρέλας και παρέχει την δυνατότητα σε μια σειρά θεσμών και μηχανισμών της εξουσίας να τοποθετήσουν τα υποκείμενα ως αντικείμενα επιστημονικής γνώσης. Η ιστορική του ανάλυση αναδεικνύει ταυτόχρονα ότι με την ανάπτυξη του καπιταλισμού, διάφορες κατηγορίες ατόμων αρχίζουν να στιγματίζονται ως τρελά και εν δυνάμει επικίνδυνα προς την κοινωνία, να εγκλείονται σε άσυλα και ψυχιατρικές κλινικές και να υφίστανται κοινωνική περιθωριοποίηση και αποκλεισμό.

⁶¹ Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της Τρέλας*, Μεταφρ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, Ηριδανός, Αθήνα, 2004 σ.

7

⁶² Αυτ., σ. 80

⁶³ Αυτ., σ. 5-6

Παρατηρούμε έτσι ότι το υποκείμενο, βασική θεματική της γενεαλογικής του περιόδου, αναδύεται ως κεντρικός άξονας της πρώιμης αρχαιολογικής του έρευνας για την τρέλα, ενώ η θεωρητική ανάλυση της κοινωνικής κατασκευής της υποκειμενικότητας του τρελού και απροσάρμοστου και της ιστορικής συγκρότησης της έννοιας του αντικοινωνικού και παράλογου υποκειμένου στο συγκεκριμένο έργο, μας θυμίζει τις γενεαλογικές μελέτες της διαπλοκής γνώσης/εξουσίας, όσον αφορά την ιστορική συγκρότηση του ανώμαλου και μη κανονικού υποκειμένου στις μεταγενέστερες διαλέξεις του στο College De France του με τίτλο *Οι μη κανονικοί (1973-1974)*.⁶⁴

Στην ιστορική θεώρηση του Φουκώ, τα πρώτα φρενοκομεία και άσυλα οικειοποιήθηκαν τις πρακτικές της κοινωνικής απομόνωσης και της εξορίας, χρησιμοποιώντας τις δομές και τους χώρους εκτόπισης, κοινωνικού διαχωρισμού και εγκλεισμού των λεπτρών(τα λεπροκομεία) υπό τον φόβο της μόλυνσης του κοινωνικού συνόλου. Με την σειρά της η αναδυόμενη επιστήμη της ψυχιατρικής, οικειοποιήθηκε την πρακτική της εξομολόγησης και του εξαγνισμού από τον Χριστιανισμό τοποθετώντας τον προβληματισμό γύρω από την τρέλα σε μια ηθική βάση. Υποστηρίζουμε μάλιστα ότι τα παραπάνω παραδείγματα οικειοποίησης μιας προγενέστερης πρακτικής από νέους θεσμούς και διαφορετικές δυνάμεις προς άλλους σκοπούς ιστορικά, αποτελούν για εμάς ένα παράδειγμα γενεαλογικής ανάλυσης των συνθηκών προέλευσης και εμφάνισης μιας πρακτικής, αλλά και του ιστορικού της μετασχηματισμού από τον πρώιμο αρχαιολόγο Φουκώ.

Ο Φουκώ διαβλέπει επίσης την σύμπλευση μεταξύ ιατρικής και ηθικής στις αναδυόμενες πρακτικές γύρω από το φαινόμενο του παραλογισμού, ωστόσο θεωρεί ότι η ηθική προβληματοποίηση υπερέχει της ιατρικής προβληματοποίησης γύρω από την τρέλα. Κατά τον Φουκώ, ο εγκλεισμός των τρελών προκύπτει ιστορικά ως ηθική εντολή και οικονομική αναγκαιότητα της εξουσίας παρά ως ιατρική απαίτηση, αναδεικνύοντας έτσι την ανάγκη για εγγραφή μιας «ανηθικότητας στον ανορθολογισμό» εκ μέρους της θετικιστικής ορθολογικότητας του Διαφωτισμού και της αναδυόμενης καπιταλιστικής και βιομηχανικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, η αντιμετώπιση της τρέλας διαπερνάται «μέσα από τον

⁶⁴Βλ. Φουκώ Μ., *Οι μη Κανονικοί, Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1973-74)*, Μεταφρ. Σωτήρης Σιαμανδούρας, Εστία, Αθήνα, 2011

ηθικό καταναγκασμό της αεργίας και την κοινωνική συνοχή που εξασφαλίζει η κοινότητα της εργασίας»⁶⁵.

Επισημαίνει μάλιστα ότι η εργασία τίθεται ήδη εκ μέρους της αναδυόμενης αστικής τάξης του 17^{ου} -18^{ου} αιώνα, ως το κριτήριο απόδειξης της ηθικής των υποκειμένων. Ως εκ τούτου, η δυνατότητα περιορισμού του άεργου και άνεργου εργατικού δυναμικού, όσο και ο εγκλεισμός των αλητών, των επαιτών και των φτωχών θα αποκτήσει νέους θεσμούς και πρακτικές εκ μέρους της βασιλικής/μοναρχικής εξουσίας, τις οποίες θα οικειποιηθεί και θα επεκτείνει η πρωτοεμφανιζόμενη καπιταλιστική αστική και νομοθετικο-κοινοβουλευτική εξουσία στη Δύση. Υποστηρίζει ότι ο «φυσικός χώρος της τρέλας»⁶⁶ αρχίζει σταδιακά να καθίσταται η εγκάθειρξη και ο εγκλεισμός, σε πλήρη εναρμόνιση με τις ηθο-οικονομικές απαιτήσεις της σύγχρονης εξουσίας για την διαχείριση της αυξανόμενης ανεργίας, υπό τον μανδύα μιας μεταρρύθμισης κοινωνικού και φιλανθρωπικού χαρακτήρα. Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά «η ηθική απαίτηση γίνεται οικονομική τακτική...»⁶⁷,

Ο Φουκώ θεωρεί ότι η «Μεγάλη εγκάθειρξη»⁶⁸ αποτελεί την απάντηση της εξουσίας στην οικονομική κρίση της Ευρώπης κατά τον 17^ο αιώνα, αναφέροντας ως σημαντικό ιστορικό συμβάν την ίδρυση του Γενικού Νοσοκομείου του Παρισιού το 1656, το οποίο αντιλαμβάνεται ως «καταπιεστικό μηχανισμό της εξουσίας», παρά ως ιατρικό ίδρυμα. Υποστηρίζει με λίγα λόγια ότι η ιατρική και ειδικότερα η ψυχιατρική, αποτέλεσαν ως Λόγοι πολιτικά εργαλεία, έτσι ώστε να συσταθεί μια συνολικότερη αντιμετώπιση της τρέλας από θεσμικές πρακτικές της εξουσίας και υποβοήθησαν στην ανάδυση κατά τον 17^ο αιώνα, αυτού που ονομάζει ως «κόσμο του σωφρονισμού»⁶⁹. Παρατηρούμε έτσι ότι αυτό το οποίο κυρίως διερευνά ο πρώιμος αρχαιολόγος Φουκώ, είναι οι ιστορικές συνθήκες της πολιτικο-κοινωνικής κατασκευής της τρέλας ως ασθένειας στην νεωτερικότητα εκ μέρους εξουσιαστικών πρακτικών, ενώ προβαίνει σε μια προβληματοποίηση της ιστορικής ανάδυσης της ψυχιατρικής επιστήμης κατά τον 19^ο αιώνα, ως εργαλειακής ορθολογικότητας ενός

⁶⁵ Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της Τρέλας*, Μεταφρ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, Ηριδανός, Αθήνα, 2004, σ.

58

⁶⁶ Αυτ., σ. 44

⁶⁷ Αυτ., σ. 55

⁶⁸ Αυτ., σ. 41

⁶⁹ Αυτ., σ. 64

συνόλου πρακτικών των τεχνικών διακυβέρνησης της νεωτερικής “ποιμαντικής” εξουσίας. Συνυφαίνεται εδώ για εμάς ακόμη μία συνάφεια των μετέπειτα γενεαλογικών αναλύσεων του Φουκώ με το πρώιμο αρχαιολογικό του έργο. Ο βασικός άξονας της γενεαλογικής του έρευνας, η εξουσία, διαφαίνεται να μελετάται ήδη από το αρχαιολογικό του έργο για την τρέλα ως διερεύνηση του ιστορικού μετασχηματισμού των πρακτικών διαχείρισης των αφρόνων εκ μέρους ενός δικτύου θεσμών και πρακτικών της εξουσίας στη νεωτερικότητα. Σε μια συνέντευξη του το 1977, διευκρινίζει μάλιστα την συσχέτιση της αρχαιολογίας και της γενεαλογίας σε επίπεδο αντικειμένου έρευνας, αναφέροντας τα εξής : «[ό]ταν ξαναθυμάμαι τώρα εκείνη την εποχή αναρωτιέμαι για τι άλλο μιλούσα εκτός από την εξουσία στην ιστορία της τρέλας ή στο *The birth of Clinic*»⁷⁰. Κατά συνέπεια, υποστηρίζουμε με λίγα λόγια ότι οι γενεαλογικοί άξονες διερεύνησης της εξουσίας και του υποκειμένου συνυφαίνονται στο πρώιμο έργο του για την τρέλα. Μέσω της πραγμάτευσης της ιστορικής ανάδυσης της ηθικής προβληματοποίησης του παραλογισμού, και των συνθηκών προέλευσης των κοινωνικών πρακτικών γύρω από την τρέλα, ο Φουκώ συνθέτει για εμάς μια διερεύνηση των εννοιών της αλήθειας και του υποκειμένου αλλά και πώς αυτές συνδέονται ιστορικά με την γνώση και την εξουσία. Θεωρεί ότι οι εκάστοτε μετασχηματιζόμενες πρακτικές των ιστορικά διακριτών καθεστώτων γνώσης/εξουσίας, επικαθορίζουν την υποκειμενοποίηση, αλλά και την ηθική συγκρότηση των υποκειμένων μέσω της εγκαθίδρυσης ηθικών και κανονιστικών προτύπων συμπεριφοράς. Αυτό μας θυμίζει επίσης τις ύστερες γενεαλογικές του αναλύσεις των πρακτικών και τεχνικών συγκρότησης του εαυτού ως ηθικού υποκειμένου, στον δεύτερο και τρίτο τόμο της Ιστορίας της σεξουαλικότητας, την δεκαετία του 1980. Με βάση τα παραπάνω, θα λέγαμε ότι η *Ιστορία της τρέλας*, εμπεριέχει άξονες διερεύνησης του ύστερου γενεαλογικού έργου, οι οποίοι άπτονται του ζητήματος του πώς οι σχέσεις εξουσίας κανονικοποιούν μέσω πρακτικών πειθάρχησης και ελέγχου τα ίδια τα υποκείμενα ορίζοντας έναν κανόνα σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, η παρέκκλιση του οποίου αντιμετωπίζει την συναρμογή επιστημονικών γνώσεων και θεσμικών πρακτικών εγκλεισμού, περιθωριοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού. Με βάση τις παραπάνω επισημάνσεις, διαφαίνεται σε εμάς μια αλληλοσυμπλήρωση της αρχαιολογικής και της γενεαλογικής μεθόδου προς την διερεύνηση κοινών αντικειμένων στο συνολικότερο έργο του.

⁷⁰ Φουκώ Μ., *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987, σ. 18

2) Β) Τα πρώτα γενεαλογικά βήματα, *Η τάξη του λόγου* (1970)

Όπως προαναφέραμε, στα πλαίσια της αυτοκριτικής του στο τέλος του βιβλίου του, *Η αρχαιολογία της γνώσης* το 1969, ο Φουκώ μοιάζει για πολλούς μελετητές να απομακρύνεται από την ανάλυση της ιστορικής ανάπτυξης και μεταβολής των σχηματισμών Λόγου, μέσω μιας θεωρησιακής μελέτης των ρήξεων και των ασυνεχειών στο εσωτερικό πεδίο του Λόγου, μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον του στην εξέταση της ιστορικής συσχέτισης των γνώσεων και των σχηματισμών Λόγου με μετασχηματιζόμενες πρακτικές της εξουσίας και «ευρύτερες ιστορικές μεταλλαγές» του κοινωνικού πεδίου, εντάσσοντας έτσι στην θεωρητική του έρευνα το εξωτερικό πεδίο διαμόρφωσης του Λόγου.

Στην πρώτη του διάλεξη ως καθηγητή στην έδρα της Ιστορίας των Συστημάτων της Σκέψης στο College De France το 1970 με τίτλο *Η τάξη του Λόγου*, ο Φουκώ επιχειρεί να αναδείξει τις περιοριστικές και καταναγκαστικές διαδικασίες ελέγχου, οι οποίες υφίστανται στην παραγωγή και την κυκλοφορία του Λόγου[Discourse] εντός των κοινωνιών ιστορικά. Θεωρούμε ότι το συγκεκριμένο κείμενο αποτελεί ένα μεταβατικό σημείο στην θεωρητική έρευνα του Φουκώ, καθώς εισάγεται για πρώτη φορά η γενεαλογική μεθοδολογία ως μέθοδος ανάλυσης μελλοντικών ερευνών, όσον αφορά την παραγωγική διάσταση των σχέσεων εξουσίας-γνώσης επί του κοινωνικού. Το συγκεκριμένο κείμενο αποτελεί με άλλα λόγια την στιγμή μετάβασης του Φουκώ από την μελέτη των κανόνων του Λόγου, προς την γενεαλογική μελέτη της συνάθροισης των πρακτικών Λόγου με πρακτικές της εξουσίας. Βλέπουμε μάλιστα ότι ο Φουκώ παρουσιάζει την συσχέτισή και την διαφορά της γενεαλογικής μεθόδου από την αρχαιολογία, την οποία ονομάζει κριτική έρευνα, ως εξής : « [α]νάμεσα στην κριτική και στην γενεαλογική δουλειά, η διαφορά δεν είναι τόσο στο αντικείμενο ή στον τομέα όσο στο σημείο προσέγγισης, προοπτικής και οροθεσίας»⁷¹.

Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι σε κάθε ιστορική εποχή, οι Λόγοι οι οποίοι επικρατούν στο εσωτερικό των κοινωνιών, συνδέονται με συστήματα ελέγχου του Λόγου και καταναγκαστικούς σχηματισμούς «φατριών Λόγου» και «τελετουργικών τύπων Λόγου», τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό πεδίο μιας αγόρευσης. Θεωρεί κατά συνέπεια ότι ο παραγόμενος εντός του κοινωνικού Λόγος, ελέγχεται από «διαδικασίες αποκλεισμού» και μορφές «υποδούλωσης του Λόγου». Επισημαίνει

⁷¹ Φουκώ Μ., *Η τάξη του Λόγου*, Μεταφρ. Μηνάς Χριστίδης, Ηριδανός, Αθήνα, σ. 48

μάλιστα τρεις βασικές αρχές εξαίρεσης και αποκλεισμού του Λόγου. Την αρχή του διαχωρισμού μεταξύ λογικής και τρέλας (αποκλεισμός του Λόγου των τρελών ως μη λογικού), την αρχή του απαγορευμένου (εξαίρεση ορισμένων Λόγων γύρω από συγκεκριμένα ζητήματα πχ. σεξουαλικότητα) και τελευταία την αρχή της βούλησης της αλήθειας και του ψεύδους μιας αγόρευσης. Μάλιστα η αρχή της βούλησης για αλήθεια, αποτελεί την βασική έννοια της ανάλυσής του Φουκώ, ως σύστημα αποκλεισμού της αγόρευσης και του Λόγου και θεωρεί ότι αναδύεται για πρώτη φορά στην αρχαία Ελλάδα και στην διαμάχη μεταξύ του Πλάτωνα και των σοφιστών.

Στη συνέχεια διαφαίνεται ότι εστιάζει στην παραγωγή Λόγων αλήθειας σε επιστημονικούς κλάδους του ανθρώπου σε διαφορετικά ιστορικά καθεστάτα γνώσης/εξουσίας. Υποστηρίζει ότι οι εκάστοτε Λόγοι αλήθειας και τα εκάστοτε συστήματα βούλησης για αλήθεια είναι ιστορικά μεταβλητά και σε απόλυτη συσχέτιση με ιστορικά μεταβαλλόμενες θεσμικές πρακτικές της εξουσίας, κάτι το οποίο αναδεικνύει ότι στην σκέψη του πίσω από την βούληση για την γνώση και την αλήθεια υποκρύπτεται μια θέληση για κυριαρχία και εξουσία.

Εδώ αντικατοπτρίζεται για εμάς η επιρροή της νιτσειϊκής έννοιας της βούλησης για δύναμη στο έργο του Φουκώ. Επισημαίνουμε ωστόσο ότι η βούληση για γνώση και αλήθεια για τον γενεαλόγο Φουκώ, δεν αποτελεί μια υπερβατική αρχή. Ο Φουκώ διαβλέπει ότι η βούληση για αλήθεια ως σύστημα αποκλεισμού του Λόγου σταδιακά αυτονομήθηκε ιστορικά, ενώ στην σύγχρονη εποχή βασιζόμενο σε θεσμικές και κοινωνικές πρακτικές, επικυρώνεται ως τρόπος έρευνας και κυκλοφορίας της γνώσης ενός της κοινωνίας, ασκώντας *«πάνω στις υπόλοιπες αγορεύσεις ένα είδος πίεσης κι εξουσίας καταναγκασμού»*⁷². Κατά τον Φουκώ, η βούληση για αλήθεια ως σύστημα αποκλεισμού του Λόγου σταθεροποιείται ιστορικά σε αναφορά με μια απαίτηση για *“Αλήθεια”*, την οποία θέτει ως το κεντρικό διακύβευμα του Λόγου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, η βούληση για αλήθεια επικράτησε ως σύστημα διαχείρισης του Λόγου κατά τέτοιο τρόπο, *«[λ]ες και μες στην κοινωνία μας, το γράμμα του νόμου μόνο πάνω στο λόγο της αλήθειας μπορούσε να βασιστεί»*⁷³. Με λίγα λόγια, θα λέγαμε ότι ο Φουκώ αντιλαμβάνεται την αρχή της βούλησης για αλήθεια, σαν ένα ιστορικά μεταβλητό, *«τεράστιο μηχανοστάσιο αποκλεισμού»*⁷⁴.

⁷² Αυτ., σ. 14

⁷³ Αυτ., σ. 15

⁷⁴ Αυτ., σ. 16

2)Γ) Οι μεθοδολογικές αρχές της φουκωϊκής γενεαλογίας, *Ο Νίτσε, η γενεαλογία, η ιστορία (1971)*

«[ν]α λοιπόν τι αποκαλώ γενεαλογία, δηλαδή μια γενεαλογία του εαυτού μας, πρόκειται για την ίδια μας την ιστορία»⁷⁵

Έχοντας καταδείξει τα ιστορικά γεγονότα τα οποία οδήγησαν τον Φουκώ στην υιοθέτηση της νιτσεϊκής γενεαλογικής μεθόδου και έχοντας παρουσιάσει τα βασικά σημεία της συσχέτισης μεταξύ αρχαιολογίας και γενεαλογίας όσο και τις γενεαλογικές πτυχές του αρχαιολογικού έργου του Φουκώ, επικεντρωνόμαστε σε αυτό το σημείο στην πραγμάτευση της φουκωϊκής γενεαλογικής μεθόδου, επιχειρώντας να αναδείξουμε σε ορισμένα σημεία την συσχέτιση και την διαφοροποίησή της από το γενεαλογικό έργο του Νίτσε.

Κάνοντας μια χρήσιμη εισαγωγική παρέκβαση, αναφέρουμε ότι στο κείμενό του *Νίτσε, Φρόντ, Μαρξ* το 1964, ο Φουκώ αναδεικνύει την σημασία αυτών των στοχαστών ως «ιδρυτών Λόγου» και νέων τρόπων ερμηνείας στα πεδία της ηθικής, της πολιτικής οικονομίας και των ονείρων κατά τον 19^ο αιώνα. Βασικό θέμα του κειμένου, είναι ο ισχυρισμός του Φουκώ ότι σε αντίθεση με τον Καρτέσιο και τον Καντ, οι οποίοι θεωρούν ότι υφίσταται μια ορθολογική συνείδηση ενός υπερβατολογικού υποκειμένου, θέτοντας την ύπαρξη του θεού ως ανώτερο εγγυητή του αφηρημένου χαρακτήρα της υποκειμενικότητας την οποία προϋποθέτουν, ο Νίτσε, ο Μαρξ και ο Φρόντ επιχειρούν να αναδείξουν ότι τα ανθρώπινα υποκείμενα δεν αποτελούν μια υπερ-ιστορική σταθερή ενότητα και ταυτότητα, αλλά συγκροτούνται ιστορικά από ετερογενείς και πολλαπλές δυνάμεις, τόσο ως αποτελέσματα αντιμαχόμενων βουλήσεων δύναμης και ως “προϊόντα” του μετασχηματισμού των υλικών και παραγωγικών σχέσεων της κοινωνίας, όσο και ως εκφάνσεις ασυνείδητων διεργασιών του νου.

Επίσης, στο κείμενό του *Η αλήθεια και οι μορφές του Δικαίου* το 1974, βλέπουμε ότι ο Φουκώ καταδεικνύει ότι η γνώση για τον Νίτσε, δεν υφίσταται ως συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης φύσης, ούτε βρίσκεται a priori σε αρμονία με τα

⁷⁵ Φουκώ Μ., *Σκέψεις γύρω από τον Μαρξισμό, την Φαινομενολογία και την Εξουσία*, Μεταφρ-Επιμέλεια Θανάσης Λάγιος, Futura, Αθήνα, 2013, σ. 55

αντικείμενα τα οποία φιλοδοξεί να ερμηνεύσει, αλλά αντίθετα αναδύεται ως έκβαση της διαμάχης των ανθρώπινων ενστίκτων. Υποστηρίζοντας την θέση του Νίτσε, ο Φουκώ επισημαίνει ότι «δεν υπάρχει καμία σχέση ομοιότητας ή συγγένειας μεταξύ της γνώσης και των πραγμάτων που δίδονται προς γνώση»⁷⁶. Μελετώντας την συσχέτιση της αλήθειας με νομικο-δικαστικές πρακτικές της εξουσίας, ο Φουκώ αναδεικνύει επίσης στο κείμενό του ότι ο Νίτσε έθεσε πρώτος σε διερώτηση τα καθολικά διαπιστευτήρια της έννοιας της αλήθειας, με το να αναδεικνύει τον μη έγκυρο γνωσιακά, αυθαίρετο και εξουσιαστικό της χαρακτήρα, αποκαλύπτοντας ταυτόχρονα την μερικότητα των ερμηνειών των υποκειμένων και των αναπαραστάσεων της γνώσης για τον κόσμο. Ο γενεαλόγος Φουκώ, επεκτείνει την νιτσεϊκή γενεαλογική θεώρηση της πολυσημίας του νοήματος, της εγγενούς διαμάχης των ερμηνειών γύρω από την γνώση και την αλήθεια και της πολλαπλότητας της σύνθεσης του «υποκειμένου της γνώσης». Για τον γενεαλόγο Φουκώ δεν υπάρχει κάποια υψηλή καταγωγή της γνώσης και της αλήθειας, ούτε ένα γνωρίζον υποκείμενο ως πρωταρχικό θεμέλιο της γνώσης [savoir] και της αλήθειας [vérité], αλλά στην αφετηρία τους διακρίνει μια ταπεινή καταγωγή. Ακολουθώντας τον Νίτσε, ο οποίος υποστήριξε πως «η αλήθεια είναι ένας είδος σφάλματος», ο Φουκώ θεωρεί αντίστοιχα ότι η «γνώση» και η «αλήθεια» αποτελούν επινοήσεις και ιστορικά κατασκευάσματα, τα οποία συντίθεται από μια σωρεία λαθών και μετασχηματισμών της γνώσης και χρησιμοποιούνται ως εργαλεία καθυπόταξης και κυριαρχίας.

Ωστόσο, το βασικότερο κείμενο επιρροής του Φουκώ από τον Νίτσε, όσο και της παράθεσης των αρχών της γενεαλογικής του μεθόδου θεωρούμε ότι είναι το άρθρο του, *Ο Νίτσε, η γενεαλογία, η ιστορία* (1971). Παρατηρούμε ότι ο Φουκώ, εξετάζει προσεκτικά την γενεαλογία στο έργο του Νίτσε και αποδέχεται τις βασικές της αρχές, αναπτύσσοντας παράλληλα τις μεθοδολογικές προκείμενες της δικής του γενεαλογικής έρευνας. Ο Φουκώ στην αρχή του κειμένου επιστρέφει στο πρωτότυπο της *Γενεαλογίας της Ηθικής*, στο προοίμιο της οποίας διαβλέπει ότι ο Νίτσε όταν αναφέρεται στην ιστορία των ηθικών αξιών, εισάγει μια σημασιολογική διάκριση, με

⁷⁶ Φουκώ Μ., *Τρία κείμενα για τον Νίτσε*, Μεταφρ. Δημήτρης Γκινοσάτης, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ, 106

το να χρησιμοποιεί τον όρο προέλευση [*Herkunft*] αντί για τον όρο καταγωγή [*Ursprung*]. Επιτελεί έτσι για τον Φουκώ έναν εννοιολογικό διαχωρισμό μεταξύ της έννοιας της ‘καταγωγής’ [*Ursprung*] και της ‘προέλευσης’ [*Herkunft*], αντικαθιστώντας επίσης τον όρο ‘καταγωγή’ [*Ursprung*] με τον όρο ‘ανάδυση’ [*Entstehung*], αντιπαράθετοντάς τους εξίσου σε επίπεδο σημαίνοντος.

Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι με την παραπάνω νοηματική διαφοροποίηση, η αναζήτηση της ‘καταγωγής’ [*Ursprung -Origin*] ενός πρωταρχικού θεμελίου ή μιας αφετηριακής απαρχής της ανθρώπινης ιστορίας, (π.χ η πτώση στον χριστιανισμό), αναδεικνύεται από τον Νίτσε ως μεταφυσική αναζήτηση. Υποστηρίζει συγκεκριμένα ότι ο γενεαλόγος Νίτσε αναδεικνύει πως «[η] καταγωγή βρίσκεται πάντα πριν από την πτώση, πριν από το σώμα, πριν από τον κόσμο και τον χρόνο : βρίσκεται από την πλευρά των θεών και με το να τη διηγούμαστε ψάλουμε πάντα μια θεογονία»⁷⁷, επισημαίνοντας μάλιστα ότι «[ο] γενεαλόγος χρειάζεται την ιστορία για να ξορκίσει την χίμαιρα της καταγωγής»⁷⁸

Κατά τον Φουκώ, η ιστορική έρευνα της ‘καταγωγής’ [*Ursprung-Origin*], διακρίνεται από την γενεαλογική έρευνα νοούμενη ως ιστορική ανάλυση, η οποία προσιδιάζει σε μια ιστορική προσέγγιση της διερεύνησης των ιστορικών συνθηκών της ‘προέλευσης’ [*Herkunft-Provenance*], της ‘ανάδυσης’ [*Entstehung- Emergence*] και της ‘επινόησης’ [*Erfindung-Invention*] των ανθρώπινων πρακτικών και των πολλαπλών μετασχηματισμών τους. Παρατηρούμε μάλιστα ότι ο Φουκώ επισημαίνει την διαφορά ‘προέλευσης’ και ‘ανάδυσης’ ως εξής :[ε]νώ η προέλευση υποδεικνύει την ποιότητα ενός ορισμένου ενστίκτου, τον βαθμό κατίσχυσης ή την άμβλυνσή του, καθώς και το σημάδι που αφήνει στο σώμα, η ανάδυση προσδιορίζει τον τόπο αντιπαράθεσης»⁷⁹. Η αναζήτηση της ‘καταγωγής’ αναφέρεται κατά τον Φουκώ στην ανεύρεση της ιστορικής τελεολογικής συνέχειας ενός είναι, ενώ η γενεαλογία ως ιστορική διερεύνηση της ‘προέλευσης’ και της ‘ανάδυσης’ παραπέμπει σε ρήξεις και ασυνέχειες ενός διαρκώς συντιθέμενου από την διαμάχη των δυνάμεων γίνεσθαι. Με άλλα λόγια, η ιστορική γενεαλογική έρευνα της προέλευσης κατά τον γενεαλόγο Φουκώ, διερευνά τα διασκορπισμένα αποτυπώματα της προέλευσης των ιστορικών συμβάντων και την στιγμή της εμφάνισής τους στο

⁷⁷ Αυτ., σ. 44

⁷⁸ Αυτ., σ. 47

⁷⁹ Αυτ., σ. 57

τοπίο της διαμάχης των δυνάμεων, τα οποία συγκροτούν το ίδιο το ιστορικό γίνεσθαι. Όπως διακρίνουμε να υποστηρίζει : «[η] ιστορία, με τις εντάσεις, της, τις λιποψυχίες της, τις μυστικές μανίες της, τις μεγάλες πυρετώδεις αναταραχές της, καθώς και τις συγκοπές της, είναι το ίδιο το σώμα του γίνεσθαι.»⁸⁰.

Ο Φουκώ αναδεικνύει κατά συνέπεια για εμάς ότι η γενεαλογία ως ιστορική έρευνα, αντιτίθεται στην διερεύνηση της καταγωγής των πραγμάτων, η οποία αναζητά το α-ιστορικό θεμέλιό τους σε μια πρωταρχική καταγωγή τους. Θεωρεί ότι η μεταφυσική ιστορική αναζήτηση της ‘καταγωγής’ [Ursprung] «επιχειρεί να αντλήσει την ακριβή ουσία του πράγματος, την πλέον καθαρή δυνατότητα του, την ταυτότητα του, η οποία βρίσκεται επιμελώς αναδιπλωμένη στον ίδιο τον εαυτό, την ακίνητη μορφή του, η οποία προΐσταται σε οτιδήποτε εξωτερικό, τυχαίο και επιγενόμενο»⁸¹. Σε αντίθεση, η γενεαλογία ως ιστορική μέθοδος ανάλυσης της ‘προέλευσης’ [Herkunft] των αξιών και των πρακτικών του κοσμικού γίνεσθαι, την οποία διαβλέπει στο έργο του Νίτσε «καθιστά δυνατή την αποσύνθεση της ενότητας του Εγώ και επιτρέπει να ευδοκιμήσουν στους τόπους και στις θέσεις όπου εδράζεται η κενή του σύνθεση μύρια συμβάντα τα οποία έχουν πια χαθεί»⁸². Όπως μάλιστα βλέπουμε να υποστηρίζει ο Γεράσιμος Κακολύρης όσον αφορά την φουκωϊκή γενεαλογία «[τ]ο να μιλά κάποιος για προέλευση στο πλαίσιο της φουκωϊκής γενεαλογίας σημαίνει να αναλύσει ένα πλέγμα σύνθετων, πολλαπλών και πολύμορφων σχέσεων εξουσίας γνώσης που βρίσκεται στις απαρχές μιας πρακτικής»⁸³.

Επηρεασμένος από την νιτσεϊκή πρόσληψη της ιστορίας ως ένα γίνεσθαι δυνάμεων και μια συνεχή καθυπόταξη των πραγμάτων από αντιμαχόμενες δυνάμεις, ο γενεαλόγος Φουκώ βλέπουμε ότι αναδεικνύει στο κείμενό του ότι ‘πρωταρχική βάση’ της ιστορίας των πραγμάτων είναι μια ευμετάβλητη πολλαπλότητα και όχι μια αμετάβλητη ενότητα, η οποία τίθεται πέραν της έκβασης της ιστορίας. Για τον γενεαλόγο Φουκώ, αυτό που βρίσκεται στην αρχή της ιστορίας είναι η ετερογένεια και όχι η ομοιογένεια. Με το να υιοθετεί την νιτσεϊκή γενεαλογική μέθοδο, ο Φουκώ αναζητά αντίστοιχα την ιστορική συγκρότηση της ουσίας των πραγμάτων, μέσω της

⁸⁰ Αυτ., σ. 50

⁸¹ Αυτ., σ. 42

⁸² Αυτ., σ. 49

⁸³ Κακολύρης, Γ., «Michel Foucault: Υποκείμενο, Γνώση, Εξουσία» στο Α.-Ι. Δ. Μεταξάς (επιμ.), Διακλαδική και συγχρονική διερεύνηση της πολιτικής πράξης, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2016, σ. 213-225, σ. 217

εξέτασης του διασκορπισμού των ενδεχομενικών συμβάντων της ιστορίας τα οποία είναι εξωτερικά προς αυτήν την ‘‘ουσία’’, ωστόσο θεωρεί ότι είναι αυτά τα οποία εν τέλει την διαμορφώνουν. Θεωρεί μάλιστα ότι καθήκον του γενεαλόγου είναι να αναδείξει ότι *«πίσω από τα πράγματα υπάρχει εντελώς άλλο πράγμα, όχι βέβαια το α- χρονικό και ουσιώδες μυστικό τους, αλλά το μυστικό ότι δεν έχουν ουσία και ότι η ουσία τους συγκροτήθηκε βαθμηδόν από ξένα προς αυτήν σχήματα»*⁸⁴.

Κατά συνέπεια η γενεαλογική μέθοδος του Φουκώ, δεν αναζητά την ακριβή ουσία και το νόημα του πράγματος η οποία προΐσταται της ιστορίας σε ένα επέκεινα, αλλά διερευνά με υπομονή αγνοημένα ιστορικά συμβάντα και επιχειρεί να επαναφέρει στο προσκήνιο όλους τους διαφορετικούς ρόλους τους οποίους επιτέλεσε ιστορικά στα πλαίσια της καθυπόταξης του από ετερογενείς δυνάμεις μέσα στην ιστορία. Όπως παρατηρούμε μάλιστα να αναφέρει, καθήκον της γενεαλογίας είναι : *«να καταγράφει την ενικότητα των συμβάντων πέραν κάθε μονότονης τελεολογίας»*⁸⁵ αλλά και *«να συλλαμβάνει την επάνοδό τους, όχι για να διαγράψει τη βραδεία καμπύλη μιας εξελικτικής πορείας, αλλά για να ξαναβρεί τις διάφορες σκηνές όπου διαδραμάτισαν διαφορετικούς ρόλους»*⁸⁶.

Στο κείμενο διαφαίνεται για εμάς ότι η γενεαλογική του μέθοδος, βασίζεται στην γενεαλογική ανάλυση της ιστορικής προέλευσης των ηθικών αξιών την οποία επιτελεί ο Νίτσε στην *Γενεαλογία της Ηθικής*. Ο Φουκώ φαίνεται σε εμάς ότι επεκτείνει την γενεαλογική μέθοδο και την χρησιμοποιεί με διαφορετικό τρόπο από τι ο Νίτσε, σε κοινωνικά φαινόμενα στα οποία διακρίνει πολιτικές επενδύσεις της εξουσίας. Ισχυριζόμαστε λοιπόν ότι οι προβληματισμοί του γενεαλόγου Νίτσε περί της δυνατότητας να τεθεί a priori το υπερβατολογικό της ηθικής, οδηγούν τον Φουκώ να οικειοποιηθεί ως μεθοδολογικό εργαλείο έρευνας την γενεαλογία, στην προσπάθειά του να πραγματευτεί τις ιστορικές συνθήκες συγκρότησης του υπερβατολογικού σε διαφορετικά αντικείμενα διερεύνησης.

Ο γενεαλόγος Φουκώ δεν προσεγγίζει την ιστορία ολιστικά, αλλά διαβλέπει την δυνατότητα σύνθεσης πολλών γενεαλογικών ιστορικών ανασυγκροτήσεων σε διαφορετικά πεδία του κοινωνικού-πολιτικού πεδίου. Κατανοεί κατά συνέπεια την

⁸⁴ Φουκώ Μ., *Τρία κείμενα για τον Νίτσε*, Μεταφρ. Δημήτρης Γκινσοάτης, Πλέθρον, Αθήνα, 2011,σ.

42

⁸⁵ Αυτ., σ. 37

⁸⁶ Αυτ., σ. 38

ιστορία, όχι ως την προοδευτική και τελεολογική κατά απόλυτη αναγκαιότητα συνέχεια προς την ολοκλήρωση ενός πρωταρχικού *είναι*, αλλά ως ένα ενδεχομενικά εκτυλισσόμενο *γίνεσθαι* και μια αδιάκοπη διαμάχη μιας πολλαπλότητας δυνάμεων και ενδεχομενικών συμβάντων. Όπως μάλιστα σημειώνει ο Ζιλ Ντελέζ, «[ο]λόκληρη η φιλοσοφία του Φουκώ είναι εν τέλει μια πραγματολογία του πολλαπλού»⁸⁷.

Η ιστορία για τον γενεαλόγο Νίτσε, δεν συγκροτείται μέσω της πρωταρχικής αντίθεσης μιας υποτιθέμενης ολότητας, αλλά συντίθεται ως διαμάχη μεταξύ αντιτιθέμενων βουλήσεων δύναμης. Αντίστοιχα για τον γενεαλόγο Φουκώ, η ιστορία αποτελεί το πεδίο στρατηγικών και τακτικών αντιθέσεων δύναμης και σχέσεων εξουσίας. Επισημαίνουμε εδώ ότι η γενεαλογία ως ιστορικο-φιλοσοφική μέθοδος στο έργο και των δύο στοχαστών, κατέχει αντίθετη θέση προς την εγγελιανή φιλοσοφία της ιστορίας ως διαλεκτικής σύνθεσης(θέση-αντίθεση-υπέρβαση[Aufheben]) μιας ολότητας ή ενός ολικού *Είναι*. Για τον Φουκώ, ο οποίος υιοθετεί την νιτσεϊκή γενεαλογική και πλήρως αντι-εγγελιανή θεώρηση της ιστορίας ως ένα γίνεσθαι δυνάμεων, η ιστορία δεν συντίθεται ως ολότητα από τις εγγενείς αντιθέσεις της, ή αλλιώς δεν αποτελεί μια ενιαία ολότητα η οποία εμπεριέχει τις αντιθέσεις ως συστατικά στοιχεία της ολοκλήρωσής της, αλλά με ντελεζιανούς όρους από την “διαφορά” αντιτιθέμενων δυνάμεων, οι οποίες συγκροτούν το ίδιο το ιστορικό γίνεσθαι και αντιμάχονται όσον αφορά την κυριαρχία τους. Άλλωστε για τον γενεαλόγο Φουκώ όπως βλέπουμε να ισχυρίζεται : «η ανθρωπότητα δεν προοδεύει αργά βαίνοντας από μάχη σε μάχη, μέχρις ότου καταλήξει σε ένα καθεστώς καθολικής αμοιβαιότητας, όπου οι κανόνες θα υποκαταστήσουν μια για πάντα τον πόλεμο. Τουναντίον, εγκαθιστά μία προς μία τις βιαιοπραγίες της σε ένα σύστημα κανόνων, βαίνοντας έτσι από κυριαρχία σε κυριαρχία»⁸⁸

Παρατηρούμε στην συνέχεια του κειμένου ότι ο Φουκώ επισημαίνει την διαφοροποίηση της γενεαλογίας, νοούμενης ως ιστορικής μεθόδου από την παραδοσιακή ιστορία. Η καθιερωμένη ιστορική πρακτική, θεωρεί ότι αναπτύσσεται ως σύνθεση μιας υπερ-ιστορικής και άχρονης ολότητας και διαβλέπει στον Νίτσε την πρώτη κατάδειξη της απόπειρας αναγωγής της παραδοσιακής ιστορικής έρευνας σε αυθεντία. Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι ο Νίτσε ήδη από τον δεύτερο *Παράκαιρο*

⁸⁷ Ντελέζ Ζ., *Φουκώ*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2005, σ. 144

⁸⁸ Φουκώ Μ., *Τρία κείμενα για τον Νίτσε*, Μεταφρ. Δημήτρης Γκινοσάτης, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ.

Στοχασμό, αναδεικνύει ότι η γενεαλογία ως “πραγματική ιστορία” [wirkliche Historie], διαφοροποιείται ως ιστορική αίσθηση από την καθιερωμένη έρευνα των ιστορικών, συνθέτοντας ως μέθοδος έναν διαφορετικό τύπο προσέγγισης της ιστορίας. Η νέα αυτή ιστορική αίσθηση την οποία εγκαινιάζει η νιτσεϊκή γενεαλογία ως “πραγματική ιστορία”, αντιπαρατίθεται για τον Φουκώ στην ύπαρξη καθολικών σταθερών ουσιών και επανεισάγει την ιστορικότητα σε κάθε τι ανθρώπινο το οποίο έμοιαζε αιώνιο, αναλλοίωτο και αμετάβλητο (π. χ την ηθική, την γνώση, την αλήθεια, το υποκείμενο, το σώμα).

Ο Φουκώ, παραθέτει εν συνεχεία στο κείμενό του ότι κατά τον Νίτσε η γενεαλογία αντιτίθεται στους τρεις πλατωνικούς τρόπους αντίληψης της ιστορίας. Πρώτον, η γενεαλογία ως ιστορική μέθοδος αντιτίθεται στην “μνημειακή ιστορία”, η οποία θέλει να διατηρήσει την ιστορική μνήμη ως αποδεικτικό στοιχείο υστέρησης του παρόντος έναντι ενός ένδοξου παρελθόντος αλλά και να αναβιώσει το παρελθόν. Δεύτερον αντιτίθεται στην “αρχαιολατρικού τύπου” ιστορία, η οποία εξετάζει το παρελθόν, ώστε να συνθέσει μια ενότητα του χρόνου και της ταυτότητας των πραγμάτων σε μια ιστορική παράδοση της συνέχειας. Τέλος, υποστηρίζει ότι η γενεαλογική ιστορική έρευνα αντιτίθεται στην προσπάθεια αναγωγής της παραδοσιακής ιστορικής έρευνας σε αντικειμενική αλήθεια, με το να καταργεί την ανάγκη αναφοράς σε ένα ουδέτερο υποκείμενο της γνώσης, το οποίο επικυρώνει την αντικειμενικότητα μιας τέτοιου είδους αφήγησης, όντας αδιαπέραστο από τους ιστορικούς περιορισμούς και τις δυνατότητες της εποχής του.

Συμπεραίνουμε εδώ ότι η γενεαλογική μέθοδος του Φουκώ, προσιδιάζει σε έναν τύπο ιστορίας διαφορετικό από την κλασσική ιστοριογραφική έρευνα και στρέφεται εναντίον προοδευτικών, τελεολογικών και ντετερμινιστικών θεωρήσεων της ιστορίας, συνθέτοντας εν πολλοίς μια αντιθεμελιοκρατική και αντι-τελεολογική ιστορικο-φιλοσοφική μέθοδο. Αποτελεί εν πολλοίς μια κριτική σε οποιαδήποτε αφήγηση της ιστορίας η οποία αναφέρεται σε σταθερά θεμέλια και προδιαγεγραμμένο τέλος. Πιο συγκεκριμένα, θα λέγαμε η αντι-ουσιοκρατική γενεαλογική θεώρηση του Φουκώ, αντιτίθεται στην ιστορία ως αναζήτηση μιας αλήθειας, αποτελώντας μια μορφή απο-φυσικοποίησης οποιασδήποτε αναλλοίωτης σταθερής αναφοράς όπως το υποκείμενο και η αλήθεια, ενώ θεωρούμε ότι ενέχει μια λειτουργία από-υπερβατικοποίησης των μεταφυσικών θεμελίων και των καταγωγικών μύθων της ιστορίας. Όπως μάλιστα υποστηρίζει ο Hans Sluga, στο έργο του Φουκώ,

«[η] γενεαλογική έρευνα, με άλλα λόγια, αποσκοπεί να στερήσει τον εαυτό από την καθησυχαστική σταθερότητα της ζωής και της φύσης»⁸⁹.

Εδώ θα μπορούσαμε να σημειώσουμε επίσης, ότι το γεγονός ότι ο γενεαλόγος Φουκώ προβληματοποιεί την θεμελιακή υπόσταση αμετάβλητων εννοιών και αρνείται την υπαγωγή του οποιαδήποτε πράγματος σε μια απαρχή, δεν σημαίνει ότι θέτει την επινόηση, την ανάδυση και την ασυνέχεια ως μια μορφή ρυθμιστικής αρχής της ιστορίας, όπως για παράδειγμα καθίσταται η έννοια του ‘‘φαντασιακού’’ στο έργο του Κορνήλιου Καστοριάδη. Θεωρούμε ότι η ενδεχομενικότητα της επινόησης ή της ιστορικής ανάδυσης ενός πράγματος ή μιας αξίας την οποία προτάσσει η φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα, δεν μπορεί να νοηθεί ως πρωταρχική αιτία ή αρχή, καθώς αποτελεί μια συνθήκη της οποίας η έκβαση είναι αμφίβολη. Με άλλα λόγια, η αέναη διαμάχη των δυνάμεων του κοσμικού γίνεσθαι και η επινόηση νέων τρόπων ύπαρξης και νέων αξιών στην ιστορία, δεν μπορεί να αναχθεί σε υπερβατική αρχή ερμηνείας της ιστορίας, καθώς θεωρούμε ότι στόχος της ως αντίληψη είναι ακριβώς να υπονομεύσει την υπερβατικότητα κάθε αξίας και αρχής ως πρωταρχικού θεμελίου ερμηνείας της ιστορίας, της φύσης και του ανθρώπου.

Εγείρεται εδώ ένα σημαντικό πολιτικό ζήτημα της ιστορικό-φιλοσοφικής γενεαλογικής θεώρησης του Φουκώ. Με λίγα λόγια, το ότι μια ιστορική περίοδος παράγει έννοιες οι οποίες δεν μπορούν να λειτουργήσουν εκτός του ιστορικού εννοιολογικού της πλαισίου κατά καθολικό και υπερ-ιστορικό τρόπο. Παραδείγματος χάριν, ο Μαρξ συγκροτεί την υπερ-ιστορική έννοια του κομμουνισμού τον 19^ο αιώνα, η οποία κατά τον Φουκώ δεν δύναται να χρησιμοποιηθεί στο δικό του ιστορικό συγκείμενο ως εργαλείο ή έννοια αναφοράς. Έτσι ο Φουκώ στο ευρύτερο έργο του δεν αναφέρεται ούτε συγκροτεί υπερ-ιστορικές έννοιες και κατηγορίες. Όντας πιο ριζοσπαστικός από τον Νίτσε, στην γενεαλογία του οποίου θεωρούμε ότι ανακύπτει ένα πρόβλημα ιστορικοποίησης των αξιών καθώς συγκροτεί υπερ-ιστορικές ηθικές αξίες, ενώ αναζητά την ιστορική τους απαρχή, ο γενεαλόγος Φουκώ βλέπουμε ότι ιστορικοποιεί απόλυτα τα διερευνόμενα αντικείμενα της γενεαλογικής του ανάλυσης, βλέποντας την ιστορική τους εμφάνιση μέσω ιστορικών ασυνεχειών.

⁸⁹ Gutting G., *The Cambridge Companion to Foucault*, Cambridge University Press, New York, 2005, σ. 228

Ο γενεαλόγος Φουκώ, επιχειρεί με άλλα λόγια μέσω της γενεαλογικής ιστορικής ανάλυσης των συνθηκών προέλευσης συγκεκριμένων κοινωνικών φαινομένων και πρακτικών, να δημιουργήσει έναν τρόπο ιστορικής πραγμάτευσης των συνθηκών του παρόντος. Η οντολογική κριτική ιστορία του παρόντος την οποία επιτελεί, αντιτίθεται για εμάς στον αναχρονισμό της ιστορίας, στην προβολή δηλαδή της δικής μας συνθήκης ως υπερ-ιστορικής συνθήκης, η οποία διέπει το ιστορικό παρελθόν εν συνόλω. Ωστόσο ορισμένοι επικριτές του Φουκώ τον κατηγορούν ως ιστοριστή. Θεωρούν ότι ανάγει τα πάντα στην ιστορία, η οποία εν τέλει καταλαμβάνει στο έργο του την μορφή ρυθμιστικής αρχής ερμηνείας όλων των φαινομένων. Όμως, ο Φουκώ για εμάς κινείται εναντίον οποιασδήποτε ολοποίησης της ιστορίας και οποιασδήποτε αναγωγής του γενεαλογικού του έργου του σε καθολικό τρόπο ερμηνείας της ιστορίας. Αν προσέξει κανείς θα διαπιστώσει ότι ο Φουκώ αναφέρει τόσο στα κείμενά του όσο και σε συνεντεύξεις του, ότι αντιλαμβάνεται όλα τα γενεαλογικά του έργα ως κριτικές ιστορικές αναλύσεις σε απολύτως ειδικά θέματα και απολύτως προσδιορισμένες ιστορικές περιόδους, τις οποίες προσφέρει ως “θεωρητικά εργαλεία” για μελλοντικές έρευνες σε άλλα πιθανά πεδία διερεύνησης.

Η γενεαλογία ως ιστορικο-φιλοσοφική έρευνα, θα λέγαμε εν τέλει ότι αναδεικνύεται στην σκέψη του Φουκώ ως μια ιστορική φιλοσοφία του συμβάντος, μια συμβαντοποίηση [evenementalisation], αναδεικνύοντας το συμβάν ως “δομικό παράγοντα” σύνθεσης της ιστορίας. Για τον γενεαλόγο Φουκώ η αλληλοσυσχέτιση των δυνάμεων αποτελεί το “πεδίο” στο οποίο λαμβάνουν χώρα τα ιστορικά συμβάντα. Με την σειρά τους τα ιστορικά συμβάντα νοούνται από τον στοχαστή όχι ως μεμονωμένα ιστορικά φαινόμενα, αλλά ως ιστορικές αποτυπώσεις των σχέσεων εξουσίας και των στρατηγικών δύναμης, οι οποίες θεωρεί ότι είναι ανοιχτές στην συνεχή επανερμηνεία τους από τις αντιμαχόμενες δυνάμεις του κοσμικού γίγνεσθαι. Η γενεαλογία του Φουκώ, διαρθρώνεται έτσι ως μια ιστορική προσέγγιση των συμβάντων της ιστορίας, υπό το πρίσμα μιας πλήρους ιστορικοποίησης της μορφής και του περιεχομένου τους. Ο Φουκώ δεν εναποθέτει καμία αναφορά σε κάποιο θεμέλιο ή κάποια πρωταρχική ουσία, η οποία να προϋπάρχει της ιστορικής πραγματικότητας, έτσι δεν τοποθετεί το συμβάν σε ρυθμιστική αρχή ερμηνείας της ιστορίας. Με άλλα λόγια η προοδευτική συνέχεια της ιστορίας, δίνει την θέση της στην φιλοσοφική θεώρηση του Φουκώ σε μια γενεαλογική ανάλυση της ενικής φύσης των συμβάντων ως ιστορικών ρήξεων, θέλοντας να αναδείξει την ασυνέχεια και την

ενδεχομενικότητα, ως βασικούς παράγοντες συγκρότησης της ιστορίας ενάντια σε μια προοδευτική τελεολογία και έναν αιτιοκρατικό ντετερμινισμό. Όπως παρατηρούμε να υποστηρίζει : *«οι διακυβευόμενες εντός της ιστορίας δυνάμεις δεν υπακούουν ούτε σε έναν προορισμό ούτε σε κάποια μηχανική αρχή, αλλά αποκλειστικά και μόνο στο τυχαίο της πάλης»*⁹⁰.

Με το να μελετά την διασπορά των ιστορικών συμβάντων, ο γενεαλόγος Φουκώ δείχνει για εμάς να επικεντρώνεται στην μελέτη των τεχνικών και των πρακτικών επένδυσης της εξουσίας στα ανθρώπινα σώματα. Τα σώματα αναδεικνύονται μάλιστα για τον Φουκώ ως τόποι ανίχνευσης των ιστορικών συμβάντων. Η εξέταση των ιστορικών συνθηκών εμφάνισης και προέλευσης των εξουσιαστικών πρακτικών, οι οποίες εγγράφονται στα ανθρώπινα σώματα, τίθενται μάλιστα για εμάς ως το κεντρικό διακύβευμα των φουκωϊκών γενεαλογιών. Το σώμα συνεπώς για τον γενεαλόγο Φουκώ αναδεικνύεται σε πεδίο διερεύνησης της ιστορίας, καθώς αντιλαμβάνεται τα σημάδια του σώματος ως σημεία εγγραφής των ιστορικών συμβάντων. Ο Φουκώ ‘‘αποκαθλώνει’’ έτσι το σώμα από την ουσιοκρατική του θέση και το ιστορικοποιεί απόλυτα, καθώς αναδεικνύει ότι δεν αποτελεί κάποιο αφηρημένο και αεικίνητο θεμέλιο της ανθρώπινης ζωής, αλλά τόπο επιβολής και επένδυσης των πρακτικών της εξουσίας,. Για τον Φουκώ με άλλα λόγια, το σώμα είναι το πεδίο στο οποίο εγγράφονται οι εξουσιαστικοί μηχανισμοί πειθάρχησης και κανονικοποίησης της σύγχρονης εξουσίας. Όπως υποστηρίζει, *«[η] γενεαλογία ως ανάλυση της προέλευσης, εγκαθίσταται συνεπώς στο σημείο όπου το σώμα και η ιστορία συναρθώνονται. Αποστολή της είναι να δείξει το κατάστικτο από το αποτυπώματα της ιστορίας σώμα, να δείξει την ιστορία καθώς συντρίβει το σώμα»*⁹¹.

Ακολουθώντας τον γενεαλόγο Νίτσε, ο Φουκώ θεωρεί ότι η γενεαλογία προσιδιάζει σε μια φυσιολογία υπό την έννοια της μελέτης των ιστορικών συμβάντων, μέσω μιας μελέτης της αποτύπωσής τους στο σώμα. Διερευνά έτσι τον τρόπο με τον οποίο οι πρακτικές λόγου αναδύονται εντός του κοινωνικού και μετασχηματίζονται, σε συσχέτιση με πρακτικές και τεχνικές εξουσίας, οι οποίες λειτουργούν σε υλικό επίπεδο, έχοντας ως κεντρικό τους στόχο το σώμα. Το ανθρώπινο σώμα αποτελεί κατά συνέπεια για εμάς κεντρικό άξονα της φουκωϊκής

⁹⁰ Φουκώ Μ., *Τρία κείμενα για τον Νίτσε*, Μεταφρ. Δημήτρης Γκιννοσάτης, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ.

67

⁹¹ Αυτ., σ. 53-54

γενεαλογίας καθώς συνιστά τόπο ανίχνευσης των ιστορικών ασυνεχειών και των συμβάντων της ιστορίας και όπως θα δούμε εν συνεχεία, τόπο καταγραφής και επένδυσης της εξουσίας.

Κάνοντας μια συνοπτική ανασκόπηση, θα λέγαμε ότι η φουκωϊκή γενεαλογία έχει ως στόχο της να διερευνήσει τις ιστορικές συνθήκες προέλευσης και τον ιστορικό μετασχηματισμό «συναρμογών» επιστημονικών κανόνων και πρακτικών της εξουσίας, αναδεικνύοντας τον πολλαπλό χαρακτήρα των ιστορικών διεργασιών συγκρότησής τους. Η γενεαλογική στροφή του Φουκώ, καταδεικνύει για εμάς με λίγα λόγια το πως σχηματισμοί Λόγου διαμορφώνονται σε σχέση με κοινωνικές πρακτικές παράγοντας πολιτικά αποτελέσματα αλήθειας, στα πλαίσια διαφορετικών καθεστώτων αλήθειας/γνώσης/εξουσίας. Ως εκ τούτου, ο γενεαλόγος Φουκώ προβληματοποιεί την ιστορική διαπλοκή των σχέσεων γνώσης/εξουσίας και διερευνά το πως η αλληλοσυσχέτιση θετικοτήτων Λόγου με πρακτικές και πολιτικούς θεσμούς στα πλαίσια σχέσεων εξουσίας παράγει κοινωνικο-πολιτικούς κανόνες διακυβερνησιακής ορθολογικότητας, επιδρώντας στην συγκρότηση των υποκειμένων. Όπως θα εκθέσουμε αναλυτικότερα εν συνεχεία, η γενεαλογική μέθοδος διαρθρώνεται από τον Φουκώ, ως μεθοδολογικό εργαλείο διερεύνησης της ιστορικής διαπλοκής γνώσης και εξουσίας στα πεδία του πειθαρχικού φαινομένου και της σεξουαλικότητας στη νεωτερική εποχή.

2)Δ) Η γενεαλογία του σωφρονιστικού συστήματος : μια ιστορία του πειθαρχικού φαινομένου – *Επιτήρηση και Τιμωρία : Η γένεση της φυλακής (1975)*

Ήταν ο Nietzsche αυτός που προσδιόρισε την σχέση εξουσίας ως το γενικό επίκεντρο, θα λέγαμε, του φιλοσοφικού λόγου – όπως στον Marx ήταν η σχέση παραγωγής. Ο Nietzsche είναι ο φιλόσοφος της εξουσίας, ένας φιλόσοφος ο οποίος κατάφερε να σκεφθεί την εξουσία χωρίς γι' αυτόν τον λόγο να αναγκαστεί να περιορίσει τον εαυτό του μέσα σε μια πολιτική θεωρία»⁹²

Στο βιβλίο του *Επιτήρηση και Τιμωρία* (1975), ο Φουκώ έχοντας άμεση εμπειρία τα προηγούμενα χρόνια από την *Ομάδα Πληροφόρησης για τις Φυλακές*, ξεκινάει την ανάλυσή του με αφετηρία τις υλικές αντιστάσεις των φυλακισμένων σε πρακτικές και θεσμούς πειθάρχησης της εξουσίας. Θα λέγαμε ότι η σημασία του κειμένου έγκειται για εμάς στο ότι σηματοδοτεί την εφαρμογή της νιτσεϊκής μεθόδου της *γενεαλογίας* στο θεωρητικό και ερευνητικό του έργο. Η γενεαλογική του έρευνα στο συγκεκριμένο έργο, επικεντρώνεται εν πολλοίς στις ιστορικές συνθήκες εμφάνισης σχηματισμών Λόγου των επιστημών του ανθρώπου (εγκληματολογία, κοινωνιολογία, ψυχιατρική, ψυχολογία), σε συσχέτιση με νέους θεσμούς σωφρονισμού και πρακτικές πειθάρχησης των υποκειμένων εκ μέρους της εξουσίας κατά τον 18^ο αιώνα, έχοντας ως βασική της θεματική το πειθαρχικό φαινόμενο στη νεωτερικότητα.

Πιο συγκεκριμένα, ο Φουκώ αναλύει κάτω από ποιες ιστορικές περιστάσεις εμφανίζεται κατά το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα μια νέα μορφή εξουσίας ως μια ιστορική επιστημονικο-νομική διαδικασία, η «*πειθαρχική εξουσία*», την οποία θεωρεί ως ιστορική συνθήκη δυνατότητας για την συγκρότηση των επιστημών του ανθρώπου. Αντιλαμβάνεται κατά συνέπεια την ιστορική ανάδυση των επιστημών του ανθρώπου, ως ταυτόχρονη με την επινόηση νέων πειθαρχικών διαδικασιών της εξουσίας και όχι ως μια εγγενή προοδευτική και ουμανιστική πορεία τους. Ο Φουκώ παρατηρεί ότι επιστημονικοί Λόγοι όπως η ψυχιατρική και η ιατρική, κρατώντας την

⁹² Foucault M., *Power/ Knowledge, Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, Επιμέλεια C. Gordon, Μετάφρ. C. Gordon, L. Marshall, J. Mepham και K. Soper, Pantheon Books, New York, 1980, σ. 53

αυτονομία του πεδίου τους, αρχίζουν βαθμιαία να εισέρχονται στις αρχές του 18^{ου} αιώνα στο εσωτερικό των ποινικών διαδικασιών και να τις ορίζουν μέσω της εισαγωγής κριτηρίων και κανόνων επιστημονικής αλήθειας, κάτι το οποίο αντιλαμβάνεται ως κομμάτι μιας ευρύτερης ιστορικής διαδικασίας συγκρότησης ενός νέου πολύμορφου μηχανισμού της εξουσίας με πολλαπλές διαβαθμίσεις των ποινικών διαδικασιών.

Παρατηρούμε λοιπόν την μετατόπιση της ερευνητικής του στόχευσης μέσω της γενεαλογίας, προς την διερεύνηση του πώς σχηματισμοί Λόγου μετασχηματίζονται ιστορικά και χρησιμοποιούνται από σχέσεις εξουσίας και στρατηγικές δύναμης εντός του κοινωνικού. Στοιχειοθετεί μάλιστα όπως βλέπουμε τις αρχές της γενεαλογικής μεθοδολογικής του προσέγγισης στην αρχή του βιβλίου, επισημαίνοντας ότι επιχειρεί να συνθέσει : «[...]μια αμοιβαία ιστορία της νεότερης ψυχής και μιας νέας δικαστικής εξουσίας· μια γενεαλογία του σημερινού επιστημονικού-δικαστικού πλέγματος, όπου η τιμωρητική εξουσία εξασφαλίζει τα στηρίγματα της, στοιχειοθετεί τις δικαιολογίες και τους κανόνες της, προεκτείνει τα αποτελέσματα της και συγκαλύπτει την υπέρμετρη ιδιοτυπία της»⁹³.

Ως εκ τούτου, η φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα για τις φυλακές, αποτελεί μια ιστορική και φιλοσοφική ανάλυση της εξουσίας, του πώς δηλαδή λειτουργεί η εξουσία. Ο γενεαλόγος Φουκώ, συνθέτει στο έργο του μια ιστορική ανάλυση της εμφάνισης και του μετασχηματισμού των ανατομο-πολιτικών και των βιοπολιτικών πειθαρχικών πρακτικών των υποκειμένων εκ μέρους της εξουσίας στη νεωτερικότητα. Η ιστορική προέλευση νέων μορφών και πρακτικών πειθαρχησης και τιμωρίας (φυλακές), συνδέονται στην σκέψη του με μια ευρύτερη διαδικασία μετασχηματισμού της ποινικής εξουσίας κατά τον 18^ο αιώνα, την οποία περιγράφει ως ανάδυση μιας νέας «πολιτικής τεχνολογίας του σώματος»⁹⁴ και ως μια νέα «πολιτική οικονομία των σωμάτων»⁹⁵. Οι αναδυόμενοι πειθαρχικοί μηχανισμοί και οι πειθαρχικές διαδικασίες κατά τον 18^ο αιώνα, συνθέτουν για τον Φουκώ μια νέα μικρο-φυσική τεχνολογία της εξουσίας, και μια «πολύμορφη ενορχήστρωση»⁹⁶ ενός πολύπλοκου δικτύου πρακτικών, με στόχο την καθολική επιτήρηση των σωμάτων και

⁹³ Φουκώ Μ., *Επιτήρηση και Τιμωρία, Η Γένεση της Φυλακής*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 32

⁹⁴ Αυτ., σ. 34

⁹⁵ Αυτ., σ. 35

⁹⁶ Αυτ., σ. 35

τον έλεγχο των κοινωνικών δραστηριοτήτων. Με λίγα λόγια, ο γενεαλόγος Φουκώ επιχειρεί να συνθέσει μια ιστορία της ‘‘πολιτικής επένδυσης του σώματος’’ από τις σχέσεις εξουσίας. Σε μια συνέντευξή του το 1978, αναφέρει μάλιστα πως «[π]ρέπει καταρχάς να απορρίψουμε μια ευρέως διαδεδομένη θέση σύμφωνα με την οποία η εξουσία στις αστικές και καπιταλιστικές κοινωνίες αρνείται την πραγματικότητα του σώματος για χάρη της ψυχής, της συνείδησης, της ιδεατότητας. Στην πραγματικότητα, τίποτα δεν είναι πιο υλικό τίποτα δεν είναι πιο σαρκικό, πιο σωματικό από την άσκηση της εξουσίας»⁹⁷.

Κατά συνέπεια, θεωρούμε ότι αναπτύσσει την γενεαλογία του με σκοπό να καταδείξει τις ‘‘παραγωγικές διαστάσεις’’ της πειθαρχικής εξουσίας, αναδεικνύοντας ότι εδράζεται σε μια σωματική υλικότητα και όχι σε ιδεατό/ιδεολογικό επίπεδο. Με το να αποπειράται να θέσει ως πρόβλημα τις συναρμογές τομέων επιστημονικής γνώσης με πολιτικές δομές και θεσμούς της εξουσίας, οι οποίες καθιστούν το ανθρώπινο υποκείμενο γνωστικό τους αντικείμενο, διερευνά την ιστορική διαπλοκή των σχέσεων γνώσης/εξουσίας, οι οποίες έχουν ως αντικείμενό τους το ανθρώπινο σώμα, διατάσσοντάς το μέσω πειθαρχικών διαδικασιών και πρακτικών εξατομίκευσης με στόχο την παραγωγικότητα και την υπακοή του. Το σώμα για τον Φουκώ δεν αποτελεί κατά συνέπεια μια σταθερή και αναλλοίωτη ιστορικά ουσία, αλλά επιχειρεί για εμάς να αναδείξει γενεαλογικά την πολιτική ιστορία επένδυσης θεσμών και πρακτικών της εξουσίας, οι οποίοι εγγράφονται στα ανθρώπινα σώματα, συγκροτώντας κατ’ αυτόν τον τρόπο διαφορετικούς τύπους υποκειμενικότητας. Όπως βλέπουμε μάλιστα να παραθέτει, έχει ως ερευνητικό του στόχο να διαρθρώσει την γενεαλογική του ανάλυση για τις φυλακές ως «μια ιστορία του παρόντος»⁹⁸ επισημαίνοντας ότι συνθέτει «την ιστορία αυτής ακριβώς της φυλακής, με όλες τις πολιτικές επενδύσεις του σώματος που συγκεντρώνει στην περίκλειστη αρχιτεκτονική της»⁹⁹.

Η θετική διάσταση της νεώτερης πειθαρχικής εξουσίας, την οποία θεωρούμε ότι αναδεικνύει στο συγκεκριμένο έργο ο Φουκώ, έγκειται ειδικότερα για εμάς στο ότι παράγει πολιτικά αποτελέσματα αλήθειας αφομοιώνοντας επιστημονικές γνώσεις και σχηματισμούς Λόγου αλλά και στο ότι συγκροτεί τα υποκείμενα κατά

⁹⁷ Φουκώ Μ., *Το μάτι της εξουσίας*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Βάνιας, Αθήνα, 2008, σ. 75

⁹⁸ Φουκώ Μ., *Επιτήρηση και Τιμωρία, Η Γένεση της Φυλακής*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 40

⁹⁹ Αυτ., σ. 40

παραγωγικό τρόπο. Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι τα εκάστοτε καθεστώτα Λόγου, λειτουργούν ως εννοιολογική δομή συνάρθρωσης γνώσης και αλήθειας σε θεσμούς εντός του κοινωνικού. Αναδεικνύει μάλιστα την ανάδυση και την λειτουργία του κανόνα [norme] ως λόγου Αλήθειας επί των ποινικών διαδικασιών, υποστηρίζοντας ότι οι κανόνες αρχίζουν σταδιακά κατά τον 19^ο αιώνα να μετατρέπονται σε κριτήρια ταξινόμησης και εξατομίκευσης των υποκειμένων.

Ο γενεαλόγος Φουκώ επεκτείνει τις νιτσεϊκές γενεαλογίες της τιμωρίας και της ενοχής του δεύτερου μέρους της *Γενεαλογίας της Ηθικής*, διαρθρώνοντας την γενεαλογική του έρευνα ως ιστορική ανασκόπηση των συνθηκών μετασχηματισμού των πρακτικών κολασμού στην σύγχρονη εποχή. Υποστηρίζει ότι τον Μεσαίωνα η τιμωρία ήταν άμεσα κατευθυνόμενη στο σώμα των καταδίκων και αποτελούσε αφενός ένδειξη της κυριαρχίας του Βασιλιά και αφετέρου του απόλυτου δικαιώματός του να επιβάλλει τον θάνατο σε όποιον την αμφισβητούσε. Από εκεί διακρίνει ότι υπήρξε μια βαθμιαία μετάβαση προς μια ηπιότητα των ποινικών πρακτικών και των βασανιστηρίων.

Ισχυρίζεται όμως ότι η βαθμιαία εξάλειψη των βασανιστηρίων από τον 18^ο και μετά, δεν προκύπτει ως απαίτηση εξανθρωπισμού του ποινικού συστήματος, αλλά οφείλεται στην ανάγκη της εξουσίας να τιμωρεί αποκρύπτοντας μεγάλο μέρος της λειτουργίας της και να επιβάλλει αποτελεσματικότερες πρακτικές επίβλεψης και πειθαρχίας των υποκειμένων. Διαβλέπει κατά συνέπεια την ανάδυση των σύγχρονων τεχνικών κολασμού, τόσο σαν αποτέλεσμα ενός ευρύτερου μετασχηματισμού της τιμωρητικής μηχανής της εξουσίας προς μια «*ποινικότητα του ασώματου στοιχείου*»¹⁰⁰ και απαίτησή της για μια «*οικονομία των πρακτικών τιμωρίας*», όσο και μια αναμόρφωση και έναν εξορθολογισμό της βίαιης και άσκοπης δαπάνης της, προς μια περισσότερο αποκρυμμένη, αλλά ταυτόχρονα αποτελεσματικότερη λειτουργία της. Όπως βλέπουμε να αναφέρει σχετικά, η τιμωρία «*τείνει να γίνει η πιο αθέατη πλευρά της ποινικής διαδικασίας*»¹⁰¹.

Κατά συνέπεια, καταδεικνύει ότι η τιμωρία από την θέση την οποία κατείχε ως δημόσιο θέαμα βασανιστηρίου και τελετουργικό εκφοβισμού από την μοναρχική/βασιλική εξουσία στο Μεσαίωνα, προσέλαβε ιστορικά την μορφή ενός

¹⁰⁰ Αυτ., σ. 25

¹⁰¹ Αυτ., σ. 17

περίπλοκου μηχανισμού και δικτύου πρακτικών ανάκρισης, εξέτασης και ιατρικής απόφασης και θεσμοποιημένων ποινικών διαδικασιών της εξουσίας με στόχο τον σωφρονισμό των υποκειμένων. Πιο συγκεκριμένα, θεωρεί ότι οι κοινωνικοί και πολιτικοί μετασχηματισμοί κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, σε συνδυασμό με τις κοινωνικές αντιδράσεις και αντιστάσεις στον βίαιο κολασμό των βασανιστηρίων της Μοναρχικής εξουσίας, οδήγησαν σε έναν μετριασμό των επιβαλλόμενων ποινών εκ μέρους της, υπό τον φόβο των εξεγέρσεων και της λαϊκής αναταραχής η οποία προκαλούνταν σε πολλές δημόσιες εκτελέσεις και βασανιστήρια,. Υποστηρίζει ότι την θέση των δημόσιων εκτελέσεων και βασανιστηρίων ως πρακτικών τιμωρίας και πειθάρχησης, οι οποίες μάλιστα θεωρεί ότι έλκουν την καταγωγή τους από την Ιερά εξέταση κατά τον Μεσαίωνα και τα βασανιστήρια των δούλων, κατέλαβαν στις αρχές του 18^ο αιώνα τα μεγάλα σωφρονιστικά ιδρύματα των φυλακών. Αυτός ο μετασχηματισμός της ποινικής εξουσίας, συστάθηκε με λίγα λόγια για τον γενεαλόγο Φουκώ μέσω της ανάδυσης μιας νέας πολιτικής οικονομίας και «στρατηγικής» της εξουσίας και νέων πειθαρχικών τεχνολογιών του σώματος. Όπως παρατηρούμε να εκθέτει : *«[σ]τις υπερβολές του βασανιστηρίων επενδύεται μια ολόκληρη οικονομία της εξουσίας»*¹⁰².

Ο Φουκώ διαβλέπει επίσης ότι υπάρχει μια μετάθεση του ενδιαφέροντος και μια μετακίνηση του αντικειμένου των ποινικών πρακτικών από το σώμα στην ψυχή των υποκειμένων, ωστόσο θεωρεί ότι το σώμα εξακολουθεί να αποτελεί σημείο πειθάρχησης των πρακτικών του εγκλεισμού και της φυλάκισης. Με άλλα λόγια, καταδεικνύει ότι αντικείμενο των ποινικών πρακτικών καθίσταται πλέον η ανθρώπινη ψυχή και στόχος τους ο σωφρονισμός της μη προσαρμοστικότητας των εγκληματιών στις προσταγές του νόμου, ενώ το ανθρώπινο σώμα εγκλείεται και επιτηρείται καθολικά στις φυλακές. Με το να ελέγχει και να επιτηρεί τις κινήσεις των σωμάτων, ο Φουκώ υποστηρίζει ότι η εξουσία παράγει την υποκειμενική συνείδηση και τον ψυχικό κόσμο των υποκειμένων. Εκθέτει έτσι όπως παρατηρούμε ότι *«[η] ιστορία αυτής της μικρο-φυσικής της τιμωρητικής εξουσίας θα ήταν τότε μια γενεαλογία ή ένα μέρος για μια γενεαλογία της νεότερης ψυχής»*¹⁰³, ενώ στην θεώρησή του η ψυχή

¹⁰² Αυτ., σ. 44

¹⁰³ Αυτ., σ. 38

διαφαίνεται «ως αποτέλεσμα και εργαλείο μιας πολιτικής ανατομίας, η ψυχή ως φυλακή του σώματος»¹⁰⁴.

Ο γενεαλόγος Φουκώ, επιχειρεί κατά συνέπεια να διερευνήσει την «αρχική ιστορία αυτής της αιγιματικής ηπιότητας»¹⁰⁵ των ποινών και της μεταρρύθμισης των πρακτικών πειθάρχησης του κοινωνικού σώματος. Θεωρεί ότι κατά τον 18^ο αιώνα εμφανίζεται μια νέα στρατηγική της εξουσίας, ώστε «να εισχωρήσει η τιμωρητική εξουσία βαθύτερα στο κοινωνικό σώμα»¹⁰⁶, ή αλλιώς μια «νέα πολιτική απέναντι στις εκνομίες»¹⁰⁷ από πλευράς της πειθαρχικής εξουσίας, έτσι ώστε να μετατρέψει την βίαια ωμότητα των βασανιστηρίων σε μια πιο ήπια αλλά ευρύτερη καταστολή των έκνομων ενεργειών. Η πειθαρχική εξουσία για τον Φουκώ, μέσω των σχέσεων γνώσης/εξουσίας τις οποίες θέτει σε εφαρμογή, ενδιαφέρεται αφενός να περικλείσει νομικά και αφετέρου να ενσωματώσει σε ένα πλαίσιο πέραν του νόμου λαϊκές εκνομίες, οι οποίες της διέφευγαν με σκοπό να τις ελέγξει. Όπως μάλιστα επισημαίνει : «[τ]ο ποινικό σύστημα πρέπει να νοείται ως ένας μηχανισμός για τη διαφορεική διαχείριση των εκνομιών και όχι για την καθολική καταστολή τους»¹⁰⁸.

Κατά τον 18^ο αιώνα θεωρεί ότι συγκροτείται « [μ]ια νέα οικονομία και μια νέα τεχνολογία της τιμωρητικής εξουσίας»¹⁰⁹. Η ηπιότητα των ποινών προκύπτει συνεπώς κατά τον Φουκώ από τους Μεταρρυθμιστές του 18^{ου} αιώνα, ως απαίτηση για μια ποιοτική μεταστροφή του αντικείμενου της τιμωρίας, από την πράξη του εγκλήματος στο ίδιο το υποκείμενο-εγκληματία και διαβλέπει μια απαίτηση εκ μέρους της εξουσίας για εξατομίκευση των επιβαλλόμενων ποινών και εναρμόνισή τους με τα διαφορετικά είδη εγκλήματος. Ο Φουκώ με λίγα λόγια, θεωρεί ότι η τιμωρητική εξουσία στην κλασσική εποχή εξατομικεύει τις ποινές και κατηγοριοποιεί την ζωή και την κοινωνική συμπεριφορά των υποκειμένων, αντικειμενοποιώντας τα, με απώτερο σκοπό την καθολική ομογενοποίηση της πειθάρχησης τους. Στοχεύει έτσι στην πρόληψη των μελλοντικών εγκλημάτων, μέσω του σωφρονισμού του ίδιου του βίου τους και όχι στην απόδοση τιμωρίας για το έγκλημα το οποίο διέπραξαν.

¹⁰⁴ Αυτ., σ. 38

¹⁰⁵ Αυτ., σ. 87

¹⁰⁶ Αυτ., σ. 95

¹⁰⁷ Αυτ., σ. 95

¹⁰⁸ Αυτ., σ. 103

¹⁰⁹ Αυτ., σ. 103

Έτσι το έγκλημα, αρχίζει σταδιακά να εξαφανίζεται ως το διευρυνόμενο αντικείμενο εκ μέρους της πειθαρχικής εξουσίας και να αντικαθίσταται από πρακτικές ανάκρισης και εξέτασης της ‘‘φύσει εγκληματικής ψυχής’’ των υποκειμένων. Ως εκ τούτου, η τιμωρία καθίσταται για τον Φουκώ ανάλογη της μοναδικότητας του εγκλήματος, ενώ αναδεικνύει ότι εγκαθίσταται μια σχέση συμμετρίας μεταξύ εγκλήματος και ψυχιατρικής παθολογίας του δράστη. Όπως μάλιστα επισημαίνει ο Michael Mahon, στην γενεαλογική θεώρηση του Φουκώ, «*το έγκλημα ως παράνομη συμπεριφορά αντικαταστάθηκε από την ανθρώπινη ψυχή ως αντικείμενο κρίσης*»¹¹⁰.

Η συναρμογή πειθαρχικών πρακτικών και επιστημονικών γνώσεων παρείχε για τον Φουκώ το στήριγμα για την ιστορική ανάδυση της έννοιας του ‘‘homo criminalis’’, του ανθρώπινου υποκειμένου ως ‘‘φύσει εγκληματία’’. Η κατασκευή της κοινωνικής αναπαράστασης του εγκληματία ως επικίνδυνου για την κοινωνία, διαφαίνεται για τον γενεαλόγο Φουκώ ως το ιστορικό αποτέλεσμα συσχετισμού επιστημονικών γνώσεων και εξουσιαστικών πειθαρχικών εντός του κοινωνικού κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, επισημαίνοντας ότι «*[τ]ο δικαίωμα του τιμωρείν μετατοπίστηκε από την εκδίκηση του ανώτατου άρχοντα στην υπεράσπιση της κοινωνίας*»¹¹¹. Επιπλέον, παρατηρούμε να επισημαίνει ότι η καθολικότητα του νόμου η οποία εισάγεται μέσω της θεωρίας του κοινωνικού συμβολαίου κατά τον 18^ο αιώνα και η αντίληψη της παραβίασης του ως απόπειρα κήρυξης πολέμου προς όλη την κοινωνία, αποτελούν εξουσιαστικά εργαλεία. Τα υποκείμενα, αποκτούν έτσι κατά τον Φουκώ μέσω της συμβολαιακής θεωρίας μια νέα ταυτότητα/ιδιότητα, η οποία επενδύεται από ένα σύνολο νομικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, η αποποίηση των οποίων τα καθιστά «παράνομα» και εν δυνάμει εγκληματίες, επισημαίνοντας σχετικά πως «*[ο] εγκληματίας εμφανίζεται τότε ως ένα νομικά παράδοξο πλάσμα*»¹¹².

Κάνοντας μια ανασύνθεση, θα λέγαμε ότι ο Φουκώ αναδεικνύει ότι η πειθαρχική εξουσία στη νεωτερικότητα, δεν έχει ως στόχο της να καταστείλει το έγκλημα και να εκδικηθεί γι’ αυτό, επιβάλλοντας μια σκληρή σωματική τιμωρία όπως άλλοτε γινόταν σε κάθε ένδειξη αμφισβήτησης της απόλυτης κυριαρχίας του

¹¹⁰ Mahon M., *Foucault's Nietzschean Genealogy : Truth, Power and the Subject*, State University of New York Press, Albany, 1992, σ. 141

¹¹¹ Φουκώ Μ., *Επιτήρηση και Τιμωρία : Η Γέννηση της Φυλακής*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 105

¹¹² Αυτ., σ. 104

Ηγεμόνα, αλλά να επενδυθεί μέσω πρακτικών και μηχανισμών ως νομική κανονικότητα στα σώματα των υποκειμένων, καθιστώντας τα πειθαρχημένα, πειθήνια και παραγωγικά. Για τον γενεαλόγο Φουκώ, το σημείο το οποίο τέμνει και στο οποίο διασταυρώνονται τα συστήματα γνώσης/Λόγου και οι εκάστοτε πρακτικές της εξουσίας είναι το σώμα του ενόχου, καθώς όπως διακρίνουμε να ισχυρίζεται : *«[κ]αθώς το σώμα γίνεται στόχος για νέους μηχανισμούς εξουσίας, προσφέρεται ταυτοχρόνως σε νέες μορφές γνώσης»*¹¹³.

Για τον Φουκώ, η πειθαρχική εξουσία κατά τον 18^ο αιώνα μεταβαίνει από την λαμπρότητα των βίαιων δημόσιων εκτελέσεων, σε μια μορφή άσκησης λιγότερο δαπανηρή μέσω πρακτικών εκγύμνασης, προς την βέλτιστη χρησιμοποίηση και την καθυπόταξη των δυνάμεων των σωμάτων, καθώς η τιμωρία η οποία επιβάλλει καθίσταται εργαλείο ελέγχου της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Με άλλα λόγια για τον γενεαλόγο Φουκώ, η πειθαρχία αποτελεί *«μια νέα μικροφυσική της εξουσίας»*¹¹⁴ και *«μια πολιτική ανατομία της λεπτομέρειας»*¹¹⁵, μια τροπικότητα της εξουσίας για έλεγχο όλων των εκφάνσεων του κοινωνικού και ατομικού σώματος. Μάλιστα με τον όρο «πειθαρχίες», οι οποίες διαβλέπει ότι καθίστανται γενικές μορφές κοινωνικο-πολιτικής κυριαρχίας κατά τον 18^ο αιώνα, ο Φουκώ βλέπουμε ότι εννοεί *«όλες αυτές τις μεθόδους που επιτρέπουν στον σχολαστικό έλεγχο των λειτουργιών του σώματος, που διασφαλίζουν τη σταθερή καθυπόταξη των δυνάμεων του και τους επιβάλλουν μια σχέση ευπείθειας-χρησιμότητας»*¹¹⁶.

Σε ένα γενικό πλαίσιο, παρατηρούμε ότι στην σκέψη του τα μέσα της πειθαρχικής εξουσίας καθίστανται μορφές καταναγκασμού, ενώ θεωρεί ότι οι πειθαρχίες αποτελούν *«τεχνικές που διασφαλίζουν τη διαρρύθμιση των ανθρώπινων πολλαπλοτήτων»*¹¹⁷. Κατά τον Φουκώ, τόσο οι ‘‘πειθαρχίες’’ όσο και οι ‘‘πειθαρχικοί μηχανισμοί’’ ως μια «νέα στρατηγική οικονομία» της εξουσίας για την επιτήρηση των υποκειμένων με στόχο την παραγωγική σύνθεση, αρχίζουν κατά την διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, αφενός να αποδεσμεύονται από τις πρακτικές αποκλεισμού και εγκλεισμού και *«τις θρησκευτικές ευρυθμίες και περιφράξεις»*¹¹⁸ και αφετέρου να

¹¹³ Αυτ., σ.177

¹¹⁴ Αυτ., σ. 159

¹¹⁵ Αυτ., σ. 159

¹¹⁶ Αυτ., σ.157

¹¹⁷ Αυτ., σ. 247

¹¹⁸ Αυτ., σ. 240

διαχέονται, εισερχόμενες ως τεχνικές πειθάρχησης σε κομβικούς παραγωγικούς χώρους και κεντρικούς λειτουργικούς τομείς της κοινωνίας (π.χ σχολεία, στρατός εργαστήρια, εργοστάσια, νοσοκομεία).

Ο γενεαλόγος Φουκώ συνθέτει έτσι για εμάς «μια ιστορία του ωφελιμιστικού εξορθολογισμού της λεπτομέρειας»¹¹⁹, προβαίνοντας σε μια γενεαλογική ανάλυση των σχέσεων γνώσης/εξουσίας, οι οποίες επενδύονται στα σώματα εκ μέρους της πειθαρχικής εξουσίας, η οποία ρυθμίζει και ταξινομεί τους πληθυσμούς αλλά και διατάσσει τα υποκείμενα σε παραγωγικούς ρυθμούς, διαπλάθοντας παράλληλα πειθήνια σώματα και νόμιμους πολίτες. Αξίζει να αναφέρουμε ότι για τον Φουκώ η πειθαρχία δεν μπορεί να ταυτιστεί απόλυτα με την λειτουργία ενός εξουσιαστικού μηχανισμού, καθώς όπως υποστηρίζει «είναι ένας τύπος εξουσίας μια τροπικότητα για την άσκησή της[...] είναι μια φυσική ή μια ανατομία της εξουσίας, μια τεχνολογία»¹²⁰. Όπως επίσης βλέπουμε να αναφέρει σε μια συνέντευξή του το 1984 με τίτλο *Πολιτική και Ηθική* : «[η] εξουσία δεν είναι πειθαρχία. Η πειθαρχία είναι ένας πιθανός τρόπος ενέργειας της εξουσίας»¹²¹.

Υποστηρίζει μάλιστα ότι οι διαδικασίες συσσώρευσης του κεφαλαίου και η ανάπτυξη του καπιταλισμού κατά τον 18^ο-19^ο αιώνα, δεν μπορούν να διαχωριστούν από τις πειθαρχικές διαδικασίες επιτήρησης και διαχείρισης των δυνάμεων των πληθυσμών. Όπως διακρίνουμε να επισημαίνει, «οι τεχνολογικές μεταβολές του παραγωγικού μηχανισμού, ο καταμερισμός της εργασίας και η εκπόνηση πειθαρχικών μεθόδων διατήρησαν πολύ στενές σχέσεις μεταξύ τους»¹²². Με άλλα λόγια, η πειθαρχική εξουσία για τον Φουκώ δεν καταστέλλει ούτε καθυποτάσσει βίαια, αλλά ταξινομεί και κανονικοποιεί τα υποκείμενα, με στόχευση τον αποτελεσματικότερο έλεγχο και την εκμετάλλευση των δυνάμεών τους. Όπως μάλιστα αναφέρει σχετικά: «η πειθαρχία δεν είναι απλώς μια τέχνη για την κατανομή των σωμάτων, για την απόσπαση των σωμάτων, για την απόσπαση και την συσσώρευση του χρόνου τους, αλλά για τη σύνθεση δυνάμεων ώστε να επιτευχθεί ένας αποτελεσματικός μηχανισμός»¹²³.

¹¹⁹ Αυτ, σ. 159

¹²⁰ Αυτ, σ. 245

¹²¹ Φουκώ Μ., *Εξουσία, Γνώση και Ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987, σ. 130

¹²² Φουκώ Μισέλ, *Επιτήρηση και Τιμωρία : Η Γέννηση της Φυλακής*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 251

¹²³ Αυτ, σ. 187

Η γενεαλογική ιστορική προσέγγιση του «σωφρονιστικού οικοδομήματος της φυλακής» την οποία διενεργεί ο Φουκώ στην συνέχεια του βιβλίου, έχει για εμάς ως στόχο να καταδείξει ότι η ιστορική ανάδυση του σωφρονιστικού συστήματος της φυλακής, συνδέεται τόσο με την δημιουργία νέων τεχνολογιών της εξουσίας, όσο και με την εγκαθίδρυση της εξουσίας του Δικαίου από την ανερχόμενη αστική τάξη του 18^{ου} αιώνα. Ο Φουκώ διαβλέπει ότι στην νεωτερικότητα, το αντικείμενο της τιμωρίας αρχίζει να καθίσταται όλο το κοινωνικό σώμα, αντικαθιστώντας τις πρακτικές των βασανιστηρίων, με μια ομογενοποίηση των ποινών και νέες μορφές σωφρονιστικών πρακτικών όπως η φυλάκιση. Κατά τον Φουκώ, η φυλακή συγκροτείται ως μια νέα τεχνολογία των καθεστώτων γνώσης/εξουσίας και γενικεύεται ως πρακτική του ποινικού συστήματος. Θεωρεί ότι όντας επενδυμένη με σχέσεις δύναμης και εξουσίας, η φυλακή καθίσταται η μοναδική μορφή τιμωρίας, ένας γιατρός *«που έχει το ίδιο φάρμακο για όλες τις αρρώστιες»*¹²⁴. Θεωρεί ότι η φυλακή εν πολλοίς *«αντικατέστησε τον παραβάτη με τον εγκληματία»*¹²⁵ και διαβλέπει ότι η εξουσία μετέτρεψε τις εκνομίες σε εγκληματικότητα, με στόχο να ελέγξει πιο σφαιρικά τις παρανομίες του κοινωνικού πεδίου και χρησιμοποίησε την εγκληματικότητα ως *«πολιτικό παρατηρητήριο»*¹²⁶.

Η νεώτερη πειθαρχική εξουσία για τον Φουκώ, ενδιαφέρεται να ελέγξει τις εκνομίες προς όφελός της, εφαρμόζοντας το πρότυπο της απομόνωσης και του εγκλεισμού των υποκειμένων σε μεγάλα σωφρονιστικά ιδρύματα, ακολουθώντας *«την αρχή της στοιχειώδους εντόπισης ή του διατετραγωνισμού»*¹²⁷ και το παλαιότερο παράδειγμα της απομόνωσης στον χώρο για την αντιμετώπιση της πανούκλας. Οικειοποιείται έτσι για τον Φουκώ τις παλαιότερες πρακτικές της μοναρχικής εξουσίας για διάταξη και οριοθέτηση στον χώρο, εγκαθιδρύοντας το σωφρονιστικό σύστημα της φυλακής. Από την άλλη θεωρεί ότι ο εγκλεισμός σε κελιά αποτελεί οικειοποίηση εκ μέρους της αναδυόμενης πειθαρχικής εξουσίας του 18^{ου} αιώνα, πρακτικών χωρικής διαίρεσης του χριστιανικού μοναστηριού. Όσον αφορά τον εξατομικευτικό τύπο απομόνωσης στην φυλακή ως πειθαρχική μέθοδο χωρικής

¹²⁴ Αυτ., σ. 135

¹²⁵ Αυτ., σ. 317

¹²⁶ Αυτ., σ. 322

¹²⁷ Αυτ., σ. 163

κατανομής των υποκειμένων, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει : « το πρότυπο του μοναστηριού επιβάλλεται σταδιακά»¹²⁸.

Με άλλα λόγια, ο γενεαλόγος Φουκώ θεωρεί ότι το σωφρονιστικό σύστημα της φυλακής συντέινει στην ομογενοποίηση της μορφής των ποινών και στην εγκαθίδρυση του ευρύτερου σωφρονιστικού συστήματος, το οποίο κατονομάζει ως «σωφρονιστικό αρχιπέλαγος»¹²⁹. Σκιαγραφεί επίσης την διαμάχη μεταξύ ποινικού-δικαστικού συστήματος και σωφρονιστικού συστήματος, καθώς θεωρεί ότι η φυλακή αρχίζει από τον 19^ο αιώνα να αυτονομείται σταδιακά από το ποινικο-δικαστικό σύστημα ως προς την αρμοδιότητα και τον ρόλο της επί του κοινωνικού, ως μηχανισμός πειθάρχησης και σωφρονισμού.

Ο Φουκώ διερευνά επίσης κατά γενεαλογικό τρόπο την ιστορία της πρακτικής της εξέτασης, η οποία θεωρεί ότι το νεωτερικό κράτος οικειοποιήθηκε από τον Χριστιανισμό, αλλά και της ανάκρισης η οποία βλέπουμε ότι έλκει στην σκέψη του την καταγωγή της από την Ιερά Εξέταση. Η πρακτική της εξέτασης θεωρεί ότι διαφαίνεται υπό την μορφή τελετουργικού εντός των πειθαρχικών διαδικασιών, στοχεύοντας να μετατρέψει «κάθε άτομο σε διακριτή περίπτωση»¹³⁰, και εντοπίζεται «στο κέντρο των διαδικασιών που συγκροτούν το άτομο ως αποτέλεσμα και αντικείμενο εξουσίας, ως αποτέλεσμα και αντικείμενο γνώσης»¹³¹. Μέσω της ανάδυσης των διαδικασιών της εξέτασης και της ανάκρισης κατά τον 18^ο αιώνα, για τον γενεαλόγο Φουκώ το υποκείμενο μετατρέπεται σε γνωστικό αντικείμενο, ενώ θα προσθέταμε ότι στην φουκωϊκή γενεαλογική ιστορική ανάλυση διαφαίνεται ότι οι πειθαρχικές πρακτικές οι οποίες αναδύονται ιστορικά, συγκροτούνται ως ασυνέχειες, ενσωματώνοντας στοιχεία και τεχνικές παλαιότερων πειθαρχικών πρακτικών της μοναρχικής και της χριστιανικής ποιμαντορικής εξουσίας.

Εδώ διαφαίνεται για εμάς ο ευρύτερος ιστορικός μετασχηματισμός των ποινικών πρακτικών ο οποίος λαμβάνει χώρα κατά τον Φουκώ στην κλασσική εποχή και η ανάδυση «μιας ευρείας πειθαρχικής γενίκευσης»¹³². Τα μέσα ορθότερης παρατήρησης της πειθαρχικής εξουσίας καθίστανται για τον στοχαστή το ιεραρχικό βλέμμα, η κανονικοποίηση και η εξατομίκευση. Υποστηρίζει ότι το Panopticon του

¹²⁸ Αυτ., σ. 162

¹²⁹ Αυτ., σ. 343

¹³⁰ Αυτ., σ. 218

¹³¹ Αυτ., σ. 219

¹³² Αυτ., σ. 238

Τζέρεμι Μπένθαμ συνθέτει μια νέα τεχνολογία της εξουσίας κατά τον 18^ο αιώνα, καλύπτοντας τις απαιτήσεις της εξουσίας για διαρκή και καθολική επιτήρηση των υποκειμένων.

Στην θεώρηση του γενεαλόγου Φουκώ, η αρχιτεκτονική της καθολικής επιτήρησης του πανοπτισμού, συνθέτει μια σφαιρική στρατηγική διακυβέρνησης των υποκειμένων εκ μέρους της εξουσίας στη νεωτερικότητα, αναδεικνύοντας έτσι για εμάς την γένεση μιας «παντοπτικής κοινωνίας» ελέγχου. Με άλλα λόγια, ο πανοπτισμός ως μηχανισμός της εξουσίας, αποτελεί για τον Φουκώ μια συνθήκη διάχυτης ορατότητας η οποία ελέγχει τις κινήσεις των υποκειμένων, τα οποία εγκλείει και απομονώνει σε χώρους με μη δυνατότητα επικοινωνίας(φυλακές), λειτουργώντας εξατομικευτικά και ταξινομητικά, κάτι το οποίο διαβλέπει ως κοινή αρχιτεκτονική χωρική διάταξη επιθεώρησης και καταγραφής των υποκειμένων και σε άλλους χώρους του κοινωνικού. Όπως μάλιστα παρατηρούμε να διερωτάται σχετικά *«[τ]/ι το περίεργο αν η φυλακή μοιάζει με τα εργοστάσια, με τα σχολεία, τους στρατώνες, τα νοσοκομεία, που όλα μοιάζουν με φυλακές;»*¹³³.

Προσθέτουμε ότι το σύστημα του Πανοπτισμού, δεν συνιστά στην σκέψη του απλώς μια μορφή καταστολής, αλλά μια ‘στρατηγική πεθαρχία’ επιτήρησης του κοινωνικού πεδίου εκ μέρους της εξουσίας, *«μια πειθαρχία μηχανισμό: μια λειτουργική διάταξη που πρέπει να βελτιώσει την άσκηση της εξουσίας καθιστώντας την ταχύτερη, πιο ανάλαφρη, πιο αποτελεσματική»*¹³⁴. Ο Φουκώ θεωρεί με λίγα λόγια ότι συνθέτει μια κοινωνικο-πολιτική τεχνολογία καθολικής εποπτείας και ορατότητας των υποκειμένων εκ μέρους της εξουσίας, μέσω της οργάνωσης κρατικών μηχανισμών και θεσμών, χωρίς η ίδια να είναι ορατή, δημιουργώντας έτσι στο υποκείμενο την αίσθηση ότι παρακολουθείται διαρκώς, κάτι το οποίο το ωθεί σε μια διαρκή αυτό-πειθαρχία, σύμφωνη με τις επιταγές του εκάστοτε ιεραρχικού βλέμματος.

Ο πανοπτισμός ως σύστοιχος με την ανάδυση της πειθαρχικής κοινωνίας κατά τον 18^ο αιώνα, ενεργοποιεί κατά τον Φουκώ θεσμούς και μηχανισμούς πειθάρχησης των υποκειμένων, συνθέτοντας την « γενική αρχή μιας νέας πολιτικής ανατομίας που έχει ως αντικείμενο και σκοπό όχι τις σχέσεις που άπτονται της ανώτατης αρχής αλλά

¹³³ Αυτ., σ. 258

¹³⁴ Αυτ., σ. 238

τις σχέσεις που άπτονται της πειθαρχίας»¹³⁵. Με άλλα λόγια αποτελεί μια κατιούσα εξομικευτική τεχνολογία της εξουσίας, η οποία ενδιαφέρεται να οργανώσει τις συνθήκες και το πεδίο δράσης των υποκειμένων, καθορίζοντας με αυτόν τον τρόπο τα «νόμιμα όρια» δράσης τους, συνθέτοντας παράλληλα κατά παραγωγικό τρόπο τις δυνάμεις της πολλαπλότητας του συλλογικού πεδίου. Όπως επισημαίνει μάλιστα ο Πέτρος Μεταφάς, στην φουκωϊκή θεώρηση «[ο] ρόλος του Πανοπτικού είναι μεγεθυντικός: ενισχυτής της εξουσίας, είναι ταυτόχρονα και πολλαπλασιαστής της παραγωγής και των κοινωνικών δυνάμεων»¹³⁶.

Ανακεφαλαιώνοντας, θα λέγαμε ότι η ιστορική ανάδυση της πειθαρχικής κοινωνίας, σχετίζεται κατά συνέπεια για τον γενεαλόγο Φουκώ με μια ευρεία νομικο-οικονομική και πολιτικο-επιστημονική ιστορική διαδικασία μετασχηματισμού κατά τον 18^ο αιώνα. Πέραν της «κρατικοποίησης των πειθαρχικών μηχανισμών»¹³⁷ την οποία επισημαίνει, θεωρεί ότι «αφενός πολλαπλασιάζονται οι πειθαρχικοί θεσμοί και αφετέρου οι υπάρχοντες θεσμοί αποκτούν πειθαρχικά χαρακτηριστικά»¹³⁸. Παρατηρούμε έτσι ότι η διαπλοκή γνώσης/εξουσίας, διαφαίνεται στην ανάλυση του γενεαλόγου Φουκώ, όσον αφορά την ιστορική προέλευση και μετασχηματισμού των πειθαρχικών και κανονικοποιητικών πρακτικών της σύγχρονης τιμωρητικής εξουσίας, καθώς όπως επισημαίνει «[...]πρόκειται για διπλή διαδικασία: επιστημολογική απελευθέρωση με βάση μια εκλέπτυνση των σχέσεων εξουσίας και πολλαπλασιασμός των αποτελεσμάτων εξουσίας χάρη στη διαμόρφωση και τη συσσώρευση νέων γνώσεων»¹³⁹. Ολοκληρώνει μάλιστα το βιβλίο του ως εξής : «[δ]ιακόπτω εδώ αυτό το βιβλίο, που πρέπει να χρησιμέψει ως ιστορικό υπόβαθρο για διάφορες μελέτες πάνω στην εξουσία της κανονικοποίησης και τη διαμόρφωση της γνώσης στη νεωτερικότητα»¹⁴⁰.

Με βάση ότι προαναφέραμε, συμπεραίνουμε εδώ ότι η φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα του πειθαρχικού φαινομένου, καταδεικνύει ότι η επιτήρηση και η πειθαρχία παράγει ένα σωφρονισμένο και κανονικοποιημένο υποκείμενο, ένα διαρκώς ‘‘αυτό-επιτηρούμενο’’ υποκείμενο. Θεωρούμε ότι ο γενεαλόγος Φουκώ αναδεικνύει έτσι ότι

¹³⁵ Αυτ., σ. 237

¹³⁶ Μεταφάς Π. *Η πολιτική του Φουκώ*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, 2011, σ. 161

¹³⁷ Φουκώ Μ., *Επιτήρηση και Τιμωρία : Η Γέννηση της Φυλακής*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 242

¹³⁸ Αυτ., σ. 240

¹³⁹ Αυτ., σ. 254

¹⁴⁰ Αυτ., σ. 353

η πειθαρχική εξουσία παράγει διαφορετικούς τρόπους αντικειμενοποίησης των υποκειμένων, με στόχο να συγκροτήσει διαφορετικούς τύπους υποκειμενικότητας. Κατά συνέπεια, όπως είδαμε μέσω της γενεαλογικής ανάλυσης διερευνά τις ιστορικές συνθήκες προέλευσης και ανάδυσης των πρακτικών πειθάρχησης, εξατομίκευσης και αντικειμενοποίησης των υποκειμένων, στα ιστορικά πλαίσια της νεωτερικότητας. Επισημαίνουμε κατά συνέπεια ότι οι άξονες : υποκείμενο/σώμα - γνώση - εξουσία, αποτελούν τις βασικές προβληματικές της φουκωϊκής γενεαλογικής ανάλυσης, όσον αφορά το πειθαρχικό φαινόμενο στη νεωτερικότητα. Ως εκ τούτου στο γενεαλογικό έργο του Φουκώ για τις φυλακές, αναδεικνύονται για εμάς οι παρακάτω προβληματοποιήσεις. Πρώτον το πώς οι σχέσεις γνώσης/εξουσίας μέσω της παραγωγής καθεστώτων αλήθειας κανονικοποιούν τα ίδια τα υποκείμενα μέσω ενός συστημικού καθορισμού ενός ορθολογικού κανόνα και μιας ιατρικής νόρμας σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, η παρέκκλιση του οποίου αντιμετωπίζει την διαπλοκή γνώσης/εξουσίας και την συναρμογή θεσμικών πρακτικών εγκλεισμού και αποκλεισμού. Και δεύτερον το πως οι εκάστοτε επιστημονικές γνώσεις, όπως η ψυχιατρική η εγκληματολογία και η ιατρική μετασχηματίζονται σε πολιτικά και εξουσιαστικά εργαλεία διακυβέρνησης, εισερχόμενες σε θεσμικές πρακτικές ελέγχου και πειθαρχικές διαδικασίες της εξουσίας.

2)Ε) Οι άξονες των φουκωϊκών γενεαλογιών, η Ιστορία και η Πολιτική : υποκείμενο, εξουσία, γνώση, δίκαιο, αλήθεια

«[ε]ίναι δυνατοί τρεις γενεαλογικοί τομείς. Πρώτον μια ιστορική οντολογία των εαυτών μας σε σχέση με την αλήθεια μέσω της οποίας συγκροτούμαστε ως υποκείμενα γνώσης. Δεύτερον, μια ιστορική οντολογία των εαυτών μας σε σχέση με ένα πεδίο εξουσίας μέσω της οποίας συγκροτούμαστε ως υποκείμενα που δρούμε στους άλλους. Τρίτον, μια ιστορική οντολογία σε σχέση με την ηθική μέσω της οποίας συγκροτούμαστε ως ηθικοί δρώντες»¹⁴¹.

Ορίζοντας την γενεαλογία σε μια συζήτηση του με τον A Fontana και τον P. Pasquino το 1977 με τίτλο *Αλήθεια και Εξουσία*, παρατηρούμε ότι ο Φουκώ υποστηρίζει τα εξής : *[κ]αι αυτό θα το ονόμαζα εγώ γενεαλογία, δηλαδή μια μορφή ιστορίας που μπορεί να εξηγήσει τη συγκρότηση των γνώσεων, των λόγων, των περιοχών των αντικειμένων κτλ, χωρίς να είναι υποχρεωμένη να αναφερθεί σε ένα υποκείμενο που είτε είναι υπερβατικό σχέση με το πεδίο των συμβάντων είτε διατρέχει, με την κενή του ομοιότητα με τον εαυτό του, όλο το φάσμα της ιστορίας»*¹⁴². Στο ευρύτερο έργο του μάλιστα, αναδεικνύει ότι το παράδοξο της νεώτερης εποχής του ορθολογισμού είναι ότι το γνωστικό υποκείμενο κατέστησε γνωστικό αντικείμενο της ίδιας της γνώσης τον ίδιο του τον εαυτό, ενώ παράλληλα καθιερώθηκε ως υπέρτατος κριτής της γνώσης και της αλήθειας. Η παραδοξότητα της νεωτερικότητας για τον Φουκώ με άλλα λόγια είναι ότι το υποκείμενο από την θέση του παράγοντα συγκρότησης της ιστορίας μετασχηματίστηκε σε γνωστικό αντικείμενο, ωστόσο διατήρησε τα προνόμια της αξιολόγησης της γνώσης και της αλήθειας.

Τα υποκείμενα κατά συνέπεια στο έργο του Φουκώ, διαφαίνεται για εμάς ότι συγκροτούνται ιστορικά μέσα στα πλαίσια καθεστώτων γνώσης/εξουσίας, μέσω σχηματισμών και κανόνων Λόγου [Discourse] σε συνδυασμό με μη λεκτικές πρακτικές, καταλαμβάνοντας μια θέση στο πεδίο των ήδη υφιστάμενων Λόγων επί του κοινωνικού. Κατά συνέπεια τα υποκείμενα στην φουκωϊκή σκέψη δεν αποτελούν μια συγκροτημένη ουσία, αλλά συγκροτούνται ιστορικά μέσω εξουσιαστικών μηχανισμών και θεσμικών πρακτικών υποκειμενοποίησης και αντικειμενοποίησης. Όπως μάλιστα βλέπουμε να επισημαίνει ο Todd May, ο οποίος αναδεικνύει τις

¹⁴¹ Φουκώ Μ., *Εξουσία, Γνώση και Ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ψυλόν, Αθήνα, 1987, σ, 99

¹⁴² Αυτ., σ. 19

επιστημολογικές διαστάσεις της φουκωϊκής γενεαλογίας, «[γ]ια την γενεαλογία[.]το υποκείμενο έρχεται αργότερα, είναι το προϊόν των σχέσεων γνώσης-εξουσίας, από τις μήτρες οι οποίες σχηματίζονται από την αλληλεπίδραση μεταξύ γνώσης και εξουσίας και όχι η πηγή τους»¹⁴³

Στην φουκωϊκή γενεαλογική θεώρηση, τα υποκείμενα συγκροτούνται με άλλα λόγια ιστορικά δια του παραγόμενου μέσω θεσμών, μηχανισμών και πρακτικών της εξουσίας Λόγου, οι οποίες τα καθιστούν επιστημονικά αντικείμενα γνώσης αλλά και άτομα ικανά να αναγνωρίσουν τους εαυτούς τους ως τα τάδε ή τα δείνα υποκείμενα. Ως εκ τούτου, τα υποκείμενα για τον γενεαλόγο Φουκώ φαίνεται να προκύπτουν για εμάς ως ‘‘αποτελέσματα’’ ιστορικά καθορισμένων διεργασιών και μετασχηματισμών δομών και θεσμών της εξουσίας. Εδώ, η σκέψη του Φουκώ προσιδιάζει για εμάς στην αλτουσεριανή έννοια της ‘‘ιδεολογικής έγκλησης’’[interpelation] των υποκειμένων από τους μηχανισμούς και τις δομές του κράτους ως συγκροτητικούς παράγοντες της υποκειμενοποίησής τους. Θα λέγαμε ότι η ‘‘αποκαθήλωση’’ του υποκειμένου από τον κυρίαρχο ρόλο του συγκροτούντος δρώντα της ιστορίας σε αυτόν του *πάντοτε ήδη* [always already] συγκροτούμενου με αλτουσεριανούς όρους από την ίδια την ιστορία, αποτελεί ένα από τα βασικά θέματα των γενεαλογικών ερευνών του Φουκώ. Με το να υιοθετεί την αλτουσεριανή αντιανθρωπιστική ιστορική προοπτική, ο Φουκώ υποστηρίζουμε ότι ασκεί κριτική στον Φιλελευθερισμό και την ελευθερία βούλησης του υποκειμένου, στον ορθολογικό θετικισμό της αυτόνομης συνείδησης αλλά και στον ορθόδοξο μαρξισμό και την έννοια της αλλοτρίωσης μιας δεδομένης ανθρώπινης φύσης εντός του καπιταλισμού. Ωστόσο, θεωρούμε ότι τα υποκείμενα στην σκέψη του δεν συγκροτούνται, ούτε μέσω μιας πρωταρχικής ιδεολογικής αναγνώρισης ή παραγνώρισης, ούτε ως αποτελέσματα των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους όπως στην αλτουσερική θεώρηση, αλλά από την σύνθετη διαπλοκή γνώσης/εξουσίας μιας σειράς θεσμικών πρακτικών και διαδικασιών αντικειμενοποίησης και υποκειμενοποίησης, οι οποίοι δεν τα καθυποτάσσουν απλώς δια της ιδεολογίας αλλά τα συγκροτούν κατά παραγωγικό τρόπο.

Ο Γιώργος Φουρτούνης μάλιστα, ο οποίος στο άρθρο του *Φουκώ, Αλτουσέρ, Μπάτλερ : Η απορία του υποκειμένου*, αναδεικνύει τα παράδοξα της συγκρότησης του υποκειμένου στο φουκωϊκό έργο, με βάση την μετέπειτα κριτική της Judith Butler

¹⁴³ May T., *Between genealogy and epistemology*, Pennsylvania University Press, Pennsylvania, 1993, σ.72

στην φουκωϊκή θεώρηση της υποκειμενοποίησης [subjectivation-assujettissement] και σε συσχέτιση με τον ύστερο Αλτουσέρ του αστάθμητου παράγοντα, βλέπουμε να επισημαίνει ότι για τον Φουκώ, «η σχέση ανάμεσα στο υποκείμενο και την εξουσία, λοιπόν, δεν είναι εξωτερική και επουσιώδης αλλά εσωτερική και συγκροτητική : το υποκείμενο δεν υπεισέρχεται σε αυτή τη σχέση συγκροτημένο εκτός αυτής, το υποκείμενο συγκροτείται από αυτή τη σχέση και στο πλαίσιο της»¹⁴⁴.

Αναφέρουμε εδώ ότι η σύλληψη της εξουσίας από τον Φουκώ ως ένα πλέγμα σχέσεων εξουσίας τακτικής και στρατηγικής και όχι ως ένα σταθερά παγιωμένο καθεστώς, διαφαίνεται σε εμάς ως επιρροή από την αντίληψη του Νίτσε για την ιστορία, την πολιτική και την εξουσία, ως συσχετισμό δυνάμεων και σχέσεων κυριαρχίας μεταξύ διαφορετικών προοπτικών βουλήσεων δύναμης. Κατά τον Ζιλ Ντελέζ μάλιστα, «ο Φουκώ δίνει έναν πολύ απλό ορισμό: η εξουσία είναι μια σχέση δυνάμεων ή μάλλον κάθε σχέση δυνάμεων συνιστά σχέση εξουσίας»¹⁴⁵. Θεωρούμε κατά συνέπεια ότι η αντίληψη του Φουκώ για την εξουσία, μπορεί να συνοψιστεί στο ότι αποτελεί κάτι το οποίο διενεργείται και δεν κατέχεται ή κατακτάται από μια κοινωνική τάξη ή ομάδα. Το ότι για τον Φουκώ η εξουσία ασκείται και διαχέεται εντός του κοινωνικού, ως ένα σύνολο τακτικών και στρατηγικών σχέσεων εξουσίας, αναδεικνύει για τον Ζιλ Ντελέζ τον «βαθύ νιτσεισμό»¹⁴⁶ του Φουκώ, ενώ όπως παρατηρούμε να επισημαίνει ο Alan Schrift όσον αφορά την επίδραση του Νίτσε στην φουκωϊκή γενεαλογική ανάλυση, ο Φουκώ «πήρε από τον Νίτσε νέες οπτικές πραγμάτευσης της εξουσίας και των σχέσεων εξουσίας»¹⁴⁷.

Μέσω της εξέτασης των διαφορετικών στρατηγικών των εκάστοτε καθεστώτων γνώσης/εξουσίας ο γενεαλόγος Φουκώ επιθυμεί για εμάς να αναδείξει την σχεσιακή φύση της εξουσίας. Με τον όρο σχέσεις εξουσίας εννοεί την δράση πάνω σε μια άλλη δράση, συνθέτοντας μια σχεσιακή αντίληψη της εξουσίας, την οποία αντιλαμβάνεται ως ένα σύνολο τακτικών και στρατηγικών σχέσεων εξουσίας στο κοινωνικό πεδίο, ως μια δύναμη επιβολής και μια ικανότητα δράσης. Προσφέρει κατά συνέπεια μια νομιναλιστική ανάλυση των σχέσεων εξουσίας και αποφεύγει να

¹⁴⁴ Φουρτούνης Γ., *Φουκώ, Αλτουσέρ, Μπάτλερ : Η απορία του υποκειμένου*, Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 106, Σεπτέμβριος 2009, σ. 51-58, σ. 51

¹⁴⁵ Ντελέζ Ζ., *Φουκώ*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2005, σ. 123

¹⁴⁶ Αὐτ., σ. 125

¹⁴⁷ Schrift A., *Nietzsche's French Legacy, A Genealogy of Post Structuralism*, Routledge, New York, 1995, σ. 39

αναφερθεί στην εξουσία ως ένα κεντρικό πυρήνα, καθώς την συλλαμβάνει ως μια ‘‘πολύπλευρη λειτουργία μηχανισμών’’, ενώ όπως βλέπουμε να επισημαίνει, «ακριβώς επειδή δεν υπάρχει μια παντοδύναμη εξουσία, υπάρχουν πανταχού παρούσες σχέσεις εξουσίας»¹⁴⁸. Οι σχέσεις εξουσίας στην σκέψη του ενυπάρχουν σε όλες τις κοινωνικές σχέσεις και βρίσκονται σε όλες τις σχέσεις του κοινωνικού ως αντιπαραθέσεις δυνάμεων. Όπως μάλιστα επισημαίνει ο Θανάσης Λάγιος, στην φουκωϊκή φιλοσοφία «[η] εξουσία είναι ένα δίκτυο σχέσεων μεταξύ δυνάμεων, ένα δίκτυο πρακτικών, όπως ο λόγος είναι ένα δίκτυο κανόνων»¹⁴⁹.

Θα ισχυριζόμασταν κατά συνέπεια ότι η εξουσία στην σκέψη του, δεν συνιστά κάτι το ενικό το οποίο εντοπίζεται σε έναν κεντρικό πυρήνα, αλλά διακατέχει όλο το κοινωνικό πεδίο. Ο Φουκώ συνθέτει έτσι μια αντίληψη της εξουσίας από κάτω προς τα πάνω και όχι ως ένα πυραμιδικό σύστημα, διερευνώντας την στην ιστορική της πολλαπλότητά, υπό την μορφή σχέσεων εξουσίας. Με άλλα λόγια, κατά τον Φουκώ η εξουσία συντίθεται από την πρόσθεση όλων των σχέσεων εξουσίας, οι οποίες υπάρχουν σε μικρο-φυσικό επίπεδο μεταξύ των κοινωνικών δρώντων αλλά και ως ένα σύνολο ρευστών σχέσεων το οποίο ασκείται, έχοντας ως στόχο του το σώμα των υποκειμένων.

Η φουκωϊκή θεώρηση των σχέσεων εξουσίας, αντιτίθεται έτσι στην νομική και συμβολαϊκή σύλληψη της εξουσίας, καθώς συλλαμβάνει την εξουσία υπό ένα στρατηγικό μοντέλο ως ένα «δίκτυο σχέσεων εξουσίας». Ο Φουκώ τίθεται επίσης εναντίον του οικονομισμού, ως βασικής αντίληψης της υπαγωγής σε τελευταία ανάλυση της εξουσίας στην οικονομία. Θεωρεί ότι μια τέτοια ανάλυση δεν μπορεί να κατανοήσει τις εξουσιαστικές πειθαρχικές πρακτικές και τεχνικές, οι οποίες δρουν συμπληρωματικά στην οικονομική εκμετάλλευση σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Εναντίον των μαρξιστών, ο Φουκώ παρατηρούμε ότι δεν ανάγει την έννοια της εξουσίας ως καθοριζόμενη σε τελευταία ανάλυση από την οικονομική βάση, αλλά διερευνά τους διαφορετικούς τρόπους λειτουργίας της. Επισημαίνουμε ωστόσο ότι ο Φουκώ, δεν αρνείται την ύπαρξη της οικονομικής εκμετάλλευσης, αλλά θεωρεί ότι δεν πρέπει να αναχθεί σε υπερβατική αρχή ερμηνείας της ιστορίας, της πολιτικής και της εξουσίας. Κατά συνέπεια, θεωρούμε ότι η γενεαλογική του ανάλυση για το πώς

¹⁴⁸ Φουκώ Μ., *Σκέψεις γύρω από τον Μαρξισμό, την Φαινομενολογία και την Εξουσία*, Μεταφρ-Επιμέλεια Θανάσης Λάγιος, Futura, Αθήνα, 2013, σ. 42

¹⁴⁹ Λάγιος Θ., *Stirner-Nietzsche- Foucault, Ο θάνατος του θεού και το τέλος του ανθρώπου*, Διδακτορική Διατριβή,, Αθήνα, 2010, σ. 362

λειτουργεί η εξουσία, τον διαφοροποιεί από τη μία από την φιλελεύθερη αναπαράσταση της ως νομικού συντάγματος και ανώτερης αρχής και από την άλλη από την μαρξιστική θεώρησή της, ως έναν κεντρικό κρατικό μηχανισμό εκμετάλλευσης και καταπίεσης, υπαγόμενο σε τελευταία ανάλυση στην οικονομία. Θεωρεί μάλιστα ότι και οι δύο αυτές αντιλήψεις της εξουσίας, παρά τις διαφορές τους μοιράζονται ως κοινό στοιχείο τον επικαθορισμό της σε τελευταία ανάλυση από την οικονομία.

Η αντίθεση του Φουκώ στον μαρξισμό, θεωρούμε ότι εδράζεται αφενός όπως δείξαμε στην απόρριψη της αναπαράστασης της εξουσίας ως κάτι το οποίο καθορίζεται εν τέλει από την οικονομική βάση και αφετέρου στην πλήρη εγκατάλειψη εκ μέρους του της μαρξιστικής έννοιας της ιδεολογίας, σαν εργαλείο ερμηνείας της ταξικής καταπίεσης και πάλης, ως μια ιδεολογική σύγκρουση σε επίπεδο μηχανισμών του κράτους. Η έννοια της ιδεολογίας απορρίπτεται επίσης από τον Φουκώ, καθώς θεωρεί ότι προϋποθέτει μια αντικειμενική αλήθεια την οποία επικαλύπτει και την οποία υποτίθεται ότι μια αντικειμενική Επιστήμη μπορεί να γνωρίσει. Θεωρεί αντίθετα, ότι η εξουσία δεν συγκαλύπτει την αλήθεια απλώς δια της ιδεολογίας, ούτε καταστέλλει βίαια, αλλά αντίθετα παράγει την γνώση και την αλήθεια. Σε μια συνέντευξή του με τίτλο *Αλήθεια και εξουσία* αναφέρει ότι « το πολιτικό ζήτημα,, δεν είναι η πλάνη, η ψευδαίσθηση, η αλλοτριωμένη συνείδηση ή η ιδεολογία είναι η ίδια η αλήθεια. Εξ ου και η σπουδαιότητα του Nietzsche»¹⁵⁰. Με λίγα λόγια για τον γενεαλόγο Φουκώ, δεν μπορούμε να βγούμε από την γνώση και να βρούμε ένα σημείο αλήθειας, έτσι ώστε να την κρίνουμε ως ψευδή ιδεολογία ή ως αντικειμενική επιστημονική γνώση. Επιπροσθέτως εναντίον των μαρξιστών, ο Φουκώ δεν προϋποθέτει ότι το υποκείμενο της γνώσης υφίσταται ως απλή αντανάκλαση των οικονομικών διαδικασιών, ενώ η ίδια η γνώση και η αλήθεια δεν υπάρχουν απροϋπόθετα και δεν προσφέρονται ανεξάρτητα στο ίδιο το υποκείμενο, το οποίο υπάρχει ως μια σταθερή αναφορά επικύρωσής τους.

Όσον αφορά την κεντρική φουκωική γενεαλογική προβληματική γνώσης/εξουσίας, παραθέτουμε σε αυτό το σημείο ότι στην σκέψη του Φουκώ διαφαίνεται ότι η εξουσία παράγει γνώση και η γνώση με τη σειρά παράγει εξουσία, καθώς όπως βλέπουμε να υποστηρίζει «... η εξουσία και η γνώση ενέχουν άμεσα η

¹⁵⁰ “ Φουκώ Μ., *Εξουσία Γνώση και Ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987, σελ. 37

μία την άλλη, ότι δεν υπάρχει σχέση εξουσίας χωρίς συσχετική συγκρότηση ενός πεδίου γνώσης, ούτε γνώση που να μην προϋποθέτει και να μην συγκροτεί συγχρόνως σχέσεις εξουσίας»¹⁵¹. Κατά τον Ζιλ Ντελέζ μάλιστα, στο γενεαλογικό έργο του Φουκώ, «οι σχέσεις εξουσίας ενέχουν τις σχέσεις γνώσεις αλλά και οι σχέσεις γνώσης προϋποθέτουν με τη σειρά τους τις σχέσεις εξουσίας»¹⁵².

Ωστόσο ο Φουκώ δεν μοιάζει να ανάγει τους όρους γνώση και εξουσία ως ρυθμιστικές αρχές ανάλυσης, καθώς σε ένα μεταγενέστερο κείμενό του με τίτλο *Τι είναι κριτική* το 1978, βλέπουμε να αναφέρει τα εξής : «ποτέ δεν θα έπρεπε να θεωρήσουμε ότι υπάρχει μια γνώση ή μια εξουσία ή ακόμα χειρότερα η γνώση ή η εξουσία που θα ήταν αυτές καθαυτές λειτουργικές. Η γνώση και η εξουσία δεν είναι παρά ένα πλέγμα ανάλυσης»¹⁵³. Για τον γενεαλόγο Φουκώ, οι κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες παράγουν την γνώση και την αλήθεια, ενώ ακολουθώντας τον Νίτσε υποστηρίζει ότι «..η αλήθεια δεν βρίσκεται έξω από την εξουσία ούτε της λείπει η εξουσία»¹⁵⁴. Θεωρεί ότι δεν μπορούμε να αποδεσμεύσουμε την γνώση και την αλήθεια από την εξουσία, ούτε όμως και να τις ταυτίσουμε απόλυτα. Όπως παρατηρούμε μάλιστα να επισημαίνει ο Ζιλ Ντελέζ, στην σκέψη του Φουκώ «[κ]άθε μοντέλο αλήθειας παραπέμπει σε ένα μοντέλο εξουσίας, κάθε είδος γνώσης, ακόμη και επιστημονικής εκφράζει και εμπερικλείει μια επί τω έργο εξουσία »¹⁵⁵

Αναφέρουμε εδώ ορισμένα σημεία των φουκωικών γενεαλογιών με βάση τις διαλέξεις του στο College De France με τίτλο *Για την υπεράσπιση της Κοινωνίας* (1976) και ειδικότερα από τα Μαθήματα της 7^{ης} και της 14^{ης} Ιανουαρίου, τα οποία θεωρούμε ότι θα δια φωτίσουν καλύτερα την γενεαλογική του θεώρηση για την πολιτική, την ιστορία, την εξουσία, το δίκαιο και την αλήθεια. Παρατηρούμε ότι ο γενεαλόγος Φουκώ, προσδίδει πολεμικό χαρακτήρα στην συγκρότηση της πολιτικής με το να αντιστρέφει τον Κλάουζεβιτς και να υποστηρίζει ότι «η πολιτική είναι η συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα»¹⁵⁶. Επιστρέφει μάλιστα στον Χομπς, τον οποίο βλέπει ως προάγγελο της νομικο-συμβολαϊκής αντίληψης της συγκρότησης της

¹⁵¹ Φουκώ Μ., *Επιτήρηση και Τιμωρία : Η Γέννηση της Φυλακής*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 37

¹⁵² Ντελέζ Ζ., *Φουκώ*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον Αθήνα, 2005, σ. 142

¹⁵³ Φουκώ Μ., *Τι είναι Κριτική*, Μεταφρ. Θανάσης Λάγιος, Πλέθρον, Αθήνα, 2016, σ. 34

¹⁵⁴ Φουκώ Μ., *Εξουσία Γνώση και Ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987, σ. 34

¹⁵⁵ Ντελέζ Ζ. *Φουκώ*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2005, σ. 76

¹⁵⁶ Φουκώ Μ., *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας*, Μεταφρ. Τίτικα Δημητρούλια, Πρόλογος-Στέφανος Ροζάνης, Ψυχογιός, 2015, Αθήνα, σ. 33

κυριαρχίας και της εξουσίας, επιχειρώντας να αναδείξει ότι η έννοια της κυριαρχίας στο έργο του, είναι τελείως απομακρυσμένη από τον πραγματικά πολεμικό και στρατηγικό τρόπο με τον οποίο συντίθεται η ‘‘ κρατική κυριαρχία’’ [raison d’ État] και η ‘‘πολιτική εξουσία’’. Κατά τον Ζιλ Ντελέζ, όπως βλέπουμε να επισημαίνει «[ο] Φουκώ αποδεικνύει ότι ο νόμος δεν συνιστά κατάσταση ειρήνης, όπως δεν συνιστά αποτέλεσμα ενός κερδισμένου πολέμου: είναι ο ίδιος ο πόλεμος, η στρατηγική αυτού του διεξαγόμενου πολέμου, όπως ακριβώς η εξουσία δεν αποτελεί ιδιοκτησία της κυρίαρχης τάξης, αλλά ενεργητική άσκηση της στρατηγικής της»¹⁵⁷.

Ο Φουκώ φαίνεται ότι οικειοποιείται την γενεαλογική προοπτική του Νίτσε, αλλά μετατοπίζει την γενεαλογική του μέθοδο προς την μελέτη της διαπλοκής της ιστορικής διαμάχης του γίνεσθαι από το επίπεδο της γλώσσας, του νοήματος και της ερμηνείας όπου ο Νίτσε την τοποθετεί, στο επίπεδο της στρατηγικής και του πολέμου. Η φουκωϊκή γενεαλογική ανάλυση της ιστορίας και της πολιτικής, προσδίδει συνεπώς μια πρωταρχικότητα στην δύναμη και την κυριαρχία έναντι του νοήματος και της ερμηνείας. Όπως αναφέρει μάλιστα σε μια συνέντευξή του το 1977 με τίτλο Αλήθεια και Εξουσία : « η ιστορία που μας φέρει και μας καθορίζει έχει μορφή πολέμου παρά μορφή γλώσσας: σχέσεις εξουσίας παρά σχέσεις νοήματος»¹⁵⁸. Στην συγκεκριμένη εννοιολόγηση της πολιτικής από τον Φουκώ, εγείρονται ορισμένα ζητήματα, τα οποία παρατηρούμε ότι θίγει ο Achille Mbembe στο δοκίμιό του με τίτλο *Νεκροπολιτική*¹⁵⁹. Ο Achille Mbembe, βρίσκει εν πολλοίς ελλειπείς στο έργο του Φουκώ τις έννοιες της βιοεξουσίας, και της βιοπολιτικής, ως θεωρητικά εργαλεία ανάλυσης των τρόπων διακυβέρνησης στη νεωτερικότητα, αλλά και προβληματική την έννοια του πολέμου ως αρχή ερμηνείας της πολιτικής και της κυριαρχίας, καθώς όπως βλέπουμε να υποστηρίζει, θέτει ως δεδομένη την θανάτωση του αντιπάλου ως συστατικό στοιχείο της ίδιας της πολιτικής.

Παρατηρούμε επίσης ότι το δίκαιο για τον γενεαλόγο Φουκώ, αναδύθηκε ως θεσμός της εξουσίας ιστορικά κατ’ εντολή του βασιλιά, ώστε να περιορίσει την δύναμη των περλαμένων. Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι το δίκαιο τίθεται για πρώτη φορά ως αρχή νομιμοποίησης των αιώνιων δικαιωμάτων της βασιλικής εξουσίας,

¹⁵⁷ Ντελέζ Ζ., *Φουκώ*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον Αθήνα, 2005, σ. 62

¹⁵⁸ Φουκώ Μ., *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987, σ. 17

¹⁵⁹ Βλ, Mbembé A., *Necropolitics*, Public Culture, Volume 15, Number 1, Winter 2003, pp. 11-40, (Σε ελληνική μετάφραση στην διαδικτυακή ιστοσελίδα Ennui and Riots, *Νεκροπολιτική*, Μεταφρ. Αλέξης Ιωαννίδης, Γιώργος- Οδυσσέας Προδρόμου, 2017)

κάτι το οποίο θεωρεί ότι οικειοποιείται ως πρακτική το νεωτερικό κράτος, το οποίο διαβλέπει ότι εγκαθιδρύει την κυριαρχία και νομιμοποιεί την κρατική του υπόσταση βασιζόμενο πάνω σε μια 'Αλήθεια του Δικαίου'. Η εξουσία του σύγχρονου έθνους-κράτους [raison d' État], πηγάζει για τον Φουκώ εν πολλοίς από την επανενεργοποίηση του αρχαίου ρωμαϊκού δίκαιου. Αντιλαμβάνεται συνεπώς το δίκαιο ως εξουσιαστικό εργαλείο εγκαθίδρυσης της κυριαρχίας και διατήρησης της εξουσίας και όχι ως ένα μέσο επίτευξης της ειρήνης. Όπως βλέπουμε μάλιστα να επισημαίνει σε μια συζήτησή του με τον Jack Ranciere το 1977 :«[τ]ο δίκαιο δεν είναι ούτε η αλήθεια ούτε το άλλοθι της εξουσίας. Είναι ένα εργαλείο της εξουσίας, περίπλοκο και συνάμα μερικό»¹⁶⁰.

Ο Φουκώ διερευνά τις σχέσεις εξουσίας με αρχή ανάλυσης τον πόλεμο, διακρίνοντας μια στρατιωτικοποίηση των πολιτικών θεσμών από τον 17^ο αιώνα και μετά. Στον πυρήνα της σύγχρονης εξουσίας διαβλέπει το τρίγωνο 'εξουσία, δίκαιο, αλήθεια', ενώ το βασικό ερώτημα το οποίο θέτει είναι το «ποιοι κανόνες δικαίου ενεργοποιούν σχέσεις εξουσίας προκειμένου να παράγουν λόγους αλήκειας»¹⁶¹. Για τον Φουκώ, οι σχέσεις εξουσίας οι οποίες διέπουν το κοινωνικό, παράγουν Λόγους αλήκειας, οι οποίοι συνθέτουν τα υποστηρίγματα θεσμών και πρακτικών πειθάρχειας των υποκειμένων, ενώ αναδεικνύει ότι η εξουσία διαχειρίζεται την οικονομία των Λόγων και προτρέπει τους πάντες να πούνε την αλήθεια μέσα από διαδικασίες εξέτασης, ανάκρισης και ομολογίας. Όπως παρατηρούμε να αναφέρει, «δεν υπάρχει άσκηση της εξουσίας χωρίς μια οικονομία των λόγων της αλήκειας, οι οποίοι λειτουργούν στο πλαίσιο σχέσεων εξουσίας»¹⁶². Επηρεασμένος από τον Νίτσε, ο Φουκώ φαίνεται για εμάς ότι προβληματοποιεί το απόλυτο της έννοιας της αλήκειας, την οποία συλλαμβάνει ως ιστορική επινόηση της διαπλοκής των σχέσεων γνώσης / εξουσίας. Με λίγα λόγια, για τον νιτσεικό Μισέλ Φουκώ η αλήθεια αποτελεί κατασκευάσμα της εξουσίας και μέσο καθυπόταξης και κυριαρχίας. Όπως μάλιστα διακρίνουμε να αναφέρει σε μια συζήτησή του με τον A. Fontana και τον P. Pasquino, το 1977 με τίτλο Αλήθεια και εξουσία: «[η] αλήθεια είναι ένα στοιχείο αυτού του κόσμου : παράγεται αποκλειστικά χάρη σε πολλαπλές μορφές καταναγκασμού. Και παράγει κανονικά αποτελέσματα εξουσίας. Κάθε κοινωνία έχει το

¹⁶⁰ Φουκώ Μ., *Το μάτι της εξουσίας*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Βάνιας, Αθήνα, 2008, σ.175

¹⁶¹ Φουκώ Μ., *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας*, Μεταφρ. Τιτίκα Δημητρούλια, Πρόλογος-Στέφανος Ροζάνης, Ψυχογιός, Αθήνα, 2015, σ. 39

¹⁶² Αυτ., σ. 39

καθεστώς αλήθειας της, τη γενική πολιτική της αλήθειας της ...»¹⁶³. Σύμφωνα μάλιστα με τον Ζιλ Ντελέζ, στην γενεαλογική θεώρηση του Φουκώ η εξουσία, «[π]αράγει το αληθές ως πρόβλημα»¹⁶⁴.

Επιπλέον, όσον αφορά τα θέματα και τον σκοπό των γενεαλογικών του ερευνών, σε ένα μεταγενέστερο κείμενο του 1982 με τίτλο *Δυο δοκίμια για το Υποκείμενο και την Εξουσία*, παρατηρούμε ότι ο Φουκώ αναφέρει τα εξής : «[π]ροσπάθησα μάλλον να παράγω μια ιστορία των διαφορετικών τρόπων υποκειμενοποίησης του ανθρώπινου όντος στην κουλτούρα μας, σ' αυτήν την οπτική πραγματεύτηκα τρεις τρόπους αντικειμενοποίησης που μετασχηματίζουν τα ανθρώπινα όντα σε υποκείμενα»¹⁶⁵. Εκθέτει μάλιστα ότι για να μελετήσει τους τύπους αντικειμενοποίησης των υποκειμένων, θέτει ως αφετηρία του τις αντιστάσεις οι οποίες εγείρονται σε μια σειρά θεσμών της εξουσίας, αναφέροντας ότι «[α]υτό λοιπόν που συνιστά το γενικό θέμα των ερευνών μου δεν είναι η εξουσία αλλά το υποκείμενο»¹⁶⁶. Βλέπει αυτές τις τοπικές αντιστάσεις των υποκειμένων, ως σημεία φανέρωσης των αποκρυμμένων τεχνικών και των μεθόδων της εξουσίας, κάτι το οποίο κρίνει ως επιτακτική ανάγκη οποιασδήποτε μορφής κριτικής της εξουσίας στο σήμερα. Ο Φουκώ εν συνεχεία ισχυρίζεται ότι το κράτος ως νέα μορφή πολιτικής εξουσίας η οποία αναδύθηκε τον 16^ο αιώνα, συνθέτει έναν περίπλοκο μηχανισμό «τεχνικών εξατομίκευσης και ολοποιητικών μεθόδων»¹⁶⁷, ενσωματώνοντας μια παλαιότερη μορφή εξουσίας από τον Χριστιανισμό, την «ποιμαντορική εξουσία» και τις τεχνικές της. Αυτή η μορφή εξουσίας για τον Φουκώ, διαφοροποιείται από την υπέρτατη εξουσία του κυρίαρχου βασιλιά, καθώς εξατομικεύει τα υποκείμενα και ενδιαφέρεται για την γνώση των μυστικών της ζωής τους, συνδεόμενη έτσι για τον Φουκώ με την παραγωγή της αλήθειας επί του κοινωνικού και ατομικού πεδίου. Θεωρεί με άλλα λόγια ότι το κράτος στη νεωτερικότητα, δεν συστάθηκε επιτρέποντας στους υπηκόους του να υπάρχουν χωρίς να γνωρίσει επακριβώς ποιοι είναι, τι σκέφτονται και τι επιζητούν, αλλά αντίθετα ισχυρίζεται ότι αναπτύχθηκε υπό την προϋπόθεση της καθυπόταξης και της ενσωμάτωσης των υποκειμένων σε μια σειρά μηχανισμών πειθάρχησης και καθυπόταξης. Η μορφή την οποία καταλαμβάνει η

¹⁶³ Φουκώ Μ., *Εξουσία Γνώση και Ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987, σ. 34

¹⁶⁴ Ντελέζ Ζ., *Φουκώ*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2005, σ. 142

¹⁶⁵ Φουκώ Μ., *Η μικροφυσική της εξουσίας*, Μεταφρ-Σχόλια Λίλα Τρουλινού, Ύψιλον Αθήνα, 1991, σ. 75

¹⁶⁶ Αυτ., σ. 76

¹⁶⁷ Αυτ., σ. 83

διασφάλιση της παλαιότερης θρησκευτικής αιώνιας σωτηρίας στο νεωτερικό κράτος για τον Φουκώ, είναι η διασφάλιση εκ μέρους του της ευζωίας, της ασφάλειας και του βιοτικού επιπέδου, τα οποία υποκαθιστούν την αιώνια σωτηρία των ουρανών ως επιταγή και αίτημα των υπηκόων προς το κράτος, το οποίο καθίσταται υπεύθυνο να τα παρέχει. Υποστηρίζει πως οι σχέσεις εξουσίας συνιστούν εν γένει πειθαρχίες, ενώ διαβλέπει μια «πειθαρχικοποίηση των κοινωνιών»¹⁶⁸ από τον 18^ο αιώνα, η οποία προκύπτει ως μια ορθολογιστικού τύπου συναρμογή ανάμεσα στις σχέσεις εξουσίας και στις παραγωγικές σχέσεις. Αρχή ανάλυσης της εξουσίας για τον Φουκώ αποτελεί το σχήμα των σχέσεων εξουσίας, ενώ δηλώνει emphatically ότι « η εξουσία δεν υπάρχει παρά εν ενεργεία »¹⁶⁹. Όπως μάλιστα επισημαίνει : «[α]υτό που ορίζει μια σχέση εξουσίας είναι ένας τρόπος δράσης που δεν ενεργεί άμεσα και ευθέως στους άλλους, αλλά ενεργεί στην ίδια τους την δράση»¹⁷⁰. Έτσι, διαφαίνεται σε εμάς ότι η εξουσία για τον γενεαλόγο Φουκώ κατά μια γενική έννοια, δεν είναι απλά της τάξης της αντιπαράθεσης αλλά της διακυβέρνησης. Διευκρινίζουμε μάλιστα ότι η έννοια κυβερνησιμότητας [governmentalite] αποτελεί στην σκέψη του την ικανότητα να ελέγχεις το ενδεχόμενο πεδίο δράσης των άλλων, ενώ παρατηρούμε ότι διαβλέπει μια ‘‘κρατικοποίηση’’ των σχέσεων εξουσίας, αλλά και την ανάδυση νέων στρατηγικών διακυβέρνησης στη νεωτερικότητα.

Κάνοντας μια ανασκόπηση, παραθέτουμε εδώ ότι ο γενεαλόγος Φουκώ αναδεικνύει όχι μόνο τον κατασταλτικό, αλλά επίσης και τον παραγωγικό ρόλο της εξουσίας, αντιλαμβανόμενος την εξουσία με νατουραλιστικούς όρους και όχι μέσω της παραδοσιακής εργαλειακής αναπαράστασής της, ήδη από το έργο του για τις φυλακές, πριν ακόμη εισάγει τον όρο «βιο-εξουσία» στη γενεαλογική μελέτη της σεξουαλικότητας. Μάλιστα όπως θα δούμε στην συνέχεια, η εξουσία στην σκέψη του δεν συνιστά βία , όχι μόνο καθότι εκφράζει σχέσεις δύναμης προς δύναμη (προτρέπω, παρακινώ), αλλά επίσης διότι παράγει γνώση και αλήθεια, συγκροτώντας τα υποκείμενα ώστε βλέπουν και να μιλούν κατά συγκεκριμένο τρόπο, να αναγνωρίζουν την εγκυρότητα της ‘‘αλήθειας’’ ενός Λόγου, αλλά και την αλήθεια του εαυτού τους. Η αλληλοδιαπλοκή υποκειμένου, γνώση/εξουσίας και αλήθειας, διαφαίνεται για εμάς εντονότερα στην γενεαλογική μελέτη της σεξουαλικότητας, κάτι στο οποίο θα εμμένουμε στο επόμενο και τελευταίο μέρος της εργασίας μας.

¹⁶⁸ Αυτ., σ. 90

¹⁶⁹ Αυτ., σ. 91

¹⁷⁰ Αυτ., σ. 91

**2)ΣΤ)Η γενεαλογία του συστήματος της σεξουαλικότητας :
μια ιστορία της πολιτικής της αλήθειας, *Η Ιστορία της
σεξουαλικότητας - Η βούληση για γνώση (1976)***

«Προσπαθώ να δείξω με ποιον τρόπο οι σχέσεις εξουσίας μπορούν να εισχωρήσουν, από υλικής απόψεως, βαθιά στο σώμα χωρίς να χρειάζεται να περάσουν από τις παραστάσεις των υποκειμένων. Αν η εξουσία φτάνει στο σώμα αυτό δεν σημαίνει ότι έχει πρώτα εσωτερικευθεί στη συνείδηση των ανθρώπων. Υπάρχει ένα δίκτυο βιο-εξουσίας, σωματο-εξουσίας, με βάση το οποίο γεννιέται η σεξουαλικότητα ως ιστορικό και πολιτισμικό φαινόμενο στο εσωτερικό του οποίου αναγνωρίζουμε και συνάμα χάνουμε τον εαυτό μας»¹⁷¹

Στον πρώτο τόμο της *Ιστορίας της σεξουαλικότητας Η Βούληση για Γνώση* (1976), ο Φουκώ εφαρμόζει την μέθοδο της γενεαλογίας, ενώ ο τίτλος του βιβλίου μαρτυρά για εμάς την επιρροή του από την νιτσεϊκή έννοια της *βούλησης για δύναμη*. Το έργο συνιστά μια γενεαλογική ιστορική ανάλυση της έννοιας της σεξουαλικότητας, η οποία έχει προσλάβει κατά τον στοχαστή την θέση μιας αναλλοίωτης πτυχής της ανθρώπινης φύσης στην αντίληψη των νεότερων κοινωνιών, ενώ παράλληλα αναδεικνύει τον ιστορικό μετασχηματισμό των πρακτικών και των μηχανισμών της εξουσίας γύρω από την σεξουαλικότητα. Ο γενεαλόγος Φουκώ μελετά ειδικότερα με ποιον τρόπο και κάτω από ποιες ιστορικές συνθήκες δυνατότητας εμφανίστηκε μια *βούληση για γνώση* γύρω από το σεξ και την σεξουαλικότητα στην σύγχρονη εποχή. Από μεθοδολογικής άποψης, θεωρούμε ότι το συγκεκριμένο έργο αποτελεί τόσο μια εισαγωγή ενός θεωρητικού σχεδίου που δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, όσο και μια γενική διατύπωση των υποθέσεων τις οποίες διαρθρώνει ο γενεαλόγος Φουκώ απέναντι στις κυρίαρχες αντιλήψεις για την σεξουαλικότητα. Διαφέρει έτσι θεματικά από τις μετέπειτα έρευνές του της δεκαετίας του 1980, στις οποίες επικεντρώνεται στις τεχνικές συγκρότησης του εαυτού ως σεξουαλικού υποκειμένου. Στους επόμενους τρεις τόμους της σεξουαλικότητας, με τους οποίους δεν θα ασχοληθούμε σε αυτήν την εργασία, ο ύστερος Φουκώ της ηθικής περιόδου, μετατοπίζει την γενεαλογική του έρευνα με στόχο να συνθέσει μια ιστορική κριτική ανάλυση των πρακτικών διακυβέρνησης του εαυτού και των τεχνικών διαχείρισης της σεξουαλικής επιθυμίας, οι οποίες οδήγησαν ως αρχές και

¹⁷¹ Φουκώ Μ., *Το μάτι της εξουσίας*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Βάνιας, Αθήνα, 2008, σ.154

κώδικες ηθικής[ethique] τα άτομα να συγκροτήσουν τους εαυτούς τους ως ηθικά και σεξουαλικά υποκείμενα από την Κλασσική Ελληνική Αρχαιότητα και την Ρωμαϊκή περίοδο έως τον πρώιμο Χριστιανισμό¹⁷².

Ο Φουκώ βλέπουμε ότι αναπτύσσει στο βιβλίο του τις θεωρητικές του υποθέσεις, όσον αφορά τις ιστορικές συνθήκες ανάδυσης της έννοιας της σεξουαλικότητας, διερευνώντας τους Λόγους αλήθειας και τις πρακτικές που εγέρθηκαν γύρω από το σεξ, αλλά και κάτω από ποιες συνθήκες συγκροτήθηκαν στη νεωτερικότητα. Θεωρεί εν πολλοίς ότι η «σεξουαλικότητα», είναι μια ιστορική επινόηση του συστήματος Λόγου του 19ου αιώνα, η οποία καθιερώθηκε ως αντικείμενο ανάλυσης σε διάφορους τομείς επιστημονικής γνώσης και διαμόρφωσε κανόνες αλήθειας σε πολύπλευρους θεσμούς, οι οποίοι συστάθηκαν γύρω από το σεξ, ενώ εν πολλοίς ισχυρίζεται ότι το σεξ εγκαθίδρυσε μια αλήθεια γύρω απ την σεξουαλικότητα.

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου, παρατηρούμε ότι ο Φουκώ αντιτάσσεται θεωρητικά στην ‘‘Υπόθεση της Καταστολής’’, εγείροντας *«τρεις καίριες αμφιβολίες»*¹⁷³ εναντίον της. Όπως υποστηρίζει μάλιστα ο Κύρκος Δοξιάδης, *«το βασικό κίνητρο για τη συγγραφή τού βιβλίου, και τελικά η σημαντικότερη συμβολή του Foucault, [...] είναι η άσκηση κριτικής σε ότι αποκαλεί υπόθεση της καταστολής»*¹⁷⁴. Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι η καταστολή ως ιστορικό-θεωρητικό σχήμα ανάλυσης, καθίσταται ανεπαρκές για να περιγράψει τις θετικές διαστάσεις των πολιτικών τεχνολογιών της σύγχρονης εξουσίας, αλλά και τους τρόπους λειτουργίας και επένδυσής της στα ανθρώπινα σώματα. Αντίθετα, θεωρεί ότι η εξουσία δρα επί της σεξουαλικότητας των υποκειμένων μέσω του συνόλου των θεσμικών πρακτικών και των Λόγων, τις οποίες διαρθρώνει γύρω από το σεξ, καθιερώνοντας την πρωτοκαθεδρία μιας ετερο-κανονικής σεξουαλικότητας στα πρότυπα τις βιολογικής νόρμας ως εργαλείο ελέγχου και αρχή ταξινόμησης των σεξουαλικών παρεκκλίσεων και όχι απλά καταστέλλοντας τις σεξουαλικές επιθυμίες των υποκειμένων. Όπως μάλιστα εκθέτει : *«πρόκειται να προσδιορίσουμε σε επίπεδο λειτουργίας και λόγων*

¹⁷² Βλ. Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Η Χρήση των Ηδονών (2^{ος} τόμος), Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Η επιμέλεια του Εαυτού (3ος τόμος), Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Οι ομολογίες της σάρκας (4^{ος} τόμος).

¹⁷³ Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Η βούληση για γνώση*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 19

¹⁷⁴ Δοξιάδης Κ., *Ο Foucault και η κριτική της σεξουαλικότητας*, Σύγχρονα Θέματα. Τεύχος 116, (Ιανουάριος- Μάρτιος 2012, σ. 80-88), σ. 83

ύπαρξης το καθεστώς εξουσίας-γνώσης-ηδονής που υποστηρίζει σ' εμάς τον λόγο για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα»¹⁷⁵.

Ο γενεαλόγος Φουκώ δεν αρνείται κατά απόλυτο τρόπο την καταστολή και την «περιοριστική οικονομία»¹⁷⁶ των Λόγων γύρω από το σεξ, αλλά θεωρεί ότι αποτελούν δευτερεύουσες τεχνικές ενός συνολικότερου συστήματος παραγωγής και διαχείρισης του Λόγου επί της σεξουαλικότητας. Διερευνά λοιπόν την έκρηξη Λόγων γύρω από το σεξ στη νεωτερικότητα, θεωρώντας ότι τον 17^ο αιώνα αναδύεται ως αποτέλεσμα πολιτικο-κοινωνικών μετασχηματισμών, μια νέα πολιτική τεχνολογία της εξουσίας, η οποία έθεσε το σεξ ως προνομιακό πεδίο παρέμβασης, μέσω μιας «σφαιρικής στρατηγικής» συσχετισμού Λόγων και πρακτικών. Οι νέες «πολύμορφες τεχνικές της εξουσίας»¹⁷⁷, θεωρεί ότι έθεσαν ως αντικείμενό τους την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και μέσω μιας ευρύτερης «θεσμικής προτροπής», παρότρυναν τα υποκείμενα να εκφράζουν Λόγο για το σεξ τους, εγκαθιδρύοντας ορισμένα αποτελέσματα εξουσίας επί των σεξουαλικών τους επιθυμιών.

Κατά τον Φουκώ η χριστιανική εξομολόγηση του αμαρτήματος της ηδονής, υποβοήθησε την συνολικότερη διαδικασία «Λογοθέτησης του σεξ» από τον 17^ο αιώνα και μετά, επιβαλλόμενη ως η παλαιά υποχρέωση για κάθε χριστιανό να μετατρέπει κάθε σεξουαλική του επιθυμία και φαντασίωση σε λόγο. Η ομολογία του σεξ, καθίσταται έτσι για τον Φουκώ αντικείμενο διερεύνησης από μια σειρά θεσμών και πρακτικών της εξουσίας στη νεωτερικότητα. Όπως παρατηρούμε μάλιστα να αναφέρει, «..ο δυτικός άνθρωπος, προσηλώθηκε εδώ και τρεις αιώνες σ' αυτό το καθήκον να λέει τα πάντα για το σεξ του»¹⁷⁸, ενώ υποστηρίζει ότι «το σεξ έγινε ένα διακύβευμα και μάλιστα δημόσιο διακύβευμα ανάμεσα στο άτομο και το κράτος. Επενδύθηκε από ένα ευρύ πλέγμα από λόγους, γνώσεις, αναλύσεις και εντολές»¹⁷⁹.

Με το αρνείται μια πρωταρχική καταστολή της σεξουαλικής επιθυμίας των υποκειμένων από την εξουσία, ο Φουκώ θεωρούμε ότι ασκεί κριτική στον φροϋδομαρξισμό (Marcuse κ.ά) και ειδικότερα στην θεώρηση του Wilhelm Reich αλλά και στην φροϋδική και την λακανική ψυχανάλυση. Παρόλα αυτά, παρατηρούμε

¹⁷⁵ Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Η βούληση για γνώση*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 20-21

¹⁷⁶ Αυτ., σ. 28

¹⁷⁷ Αυτ., σ. 21

¹⁷⁸ Αυτ., σ. 34

¹⁷⁹ Αυτ., σ. 38

ότι σε ορισμένα σημεία του βιβλίου του, αναδεικνύει τις ριζοσπαστικές πτυχές της θεωρίας του Φρουντ, στην οποία όμως ασκεί έντονη κριτική, με το να αμφισβητεί τις αξιώσεις της επιστημονικής της αντικειμενικότητας. Θεωρεί μάλιστα ότι η ψυχανάλυση ως επιστημονική πρακτική, ενσωματώνει πολλά στοιχεία αλλά και τον βασικό χαρακτήρα της πρακτικής της χριστιανικής εξομολόγησης.

Κατά τον Φουκώ το καθεστώς Λόγου/γνώσης/Αλήθειας του 19^{ου} αιώνα αναδύθηκε ιστορικά ταυτόχρονα με το σύστημα της σεξουαλικότητας. Έτσι η οποιαδήποτε προσπάθεια κριτικής εκ μέρους του Λόγου της καταστολής της σεξουαλικότητας, υποστηρίζει ότι είναι ήδη ενσωματωμένη στο ιστορικό σύστημα Λόγου, στο οποίο επιχειρεί να ασκήσει κριτική, αποτελώντας μέρος του. Θεωρεί μάλιστα ότι στην απελευθερωτική κριτική από μια υποτιθέμενη καταστολή της σεξουαλικής επιθυμίας, οι διαφορετικοί τύποι καταστολής μετασχηματίζονται ιστορικά, αλλά σε αντιστοιχία με ένα ιστορικά σταθερά συγκροτημένο υποκείμενο αναφοράς, ενώ εκθέτει ότι η συγκεκριμένη θεώρηση αδυνατεί να αναδείξει τις θετικές διαστάσεις της εξουσίας, περιοριζόμενη σε μια αρνητική και κατασταλτική αναπαράστασή της. Με λίγα λόγια, ο Λόγος της καταστολής του σεξ και των σεξουαλικών πρακτικών εκ μέρους της πουριτανικής ηθικής της αστικής τάξης η οποία ξεκινά κατά πολλούς τον 17^ο αιώνα, ταυτίζει εσφαλμένα για τον Φουκώ την καταστολή του σεξ με την ανάδυση του καπιταλισμού, ενώ προϋποθέτει μια απλή παράβαση του νόμου ως τρόπο απελευθέρωσης της σεξουαλικότητας, επιδιώκοντας παράλληλα να εκφράσει μια αλήθεια για το σεξ. Υποστηρίζει επίσης ότι ο Λόγος της καταστολής της σεξουαλικότητας, παρέχει ένα πλεονέκτημα στον ομιλητή καθώς υπόσχεται την σεξουαλική απελευθέρωση, εναποθέτοντάς την σε μια μελλοντική συνθήκη, γι' αυτό επισημαίνει ότι ευδοκιμεί στην εκφορά και την υιοθέτησή του στις σύγχρονες κοινωνίες.

Ο Φουκώ αναλύει εν είδει υποθέσεων ορισμένα ιστορικά και θεωρητικά προβλήματα, επιδιώκοντας για εμάς να αναδείξει τους διαφορετικούς τρόπους λειτουργίας της εξουσίας γύρω από την σεξουαλικότητα. Σημειώνουμε όμως ότι μετατοπίζοντας την γενεαλογική του μέθοδο στο πεδίο της σεξουαλικότητας, ο Φουκώ δεν επιχειρεί να αποδείξει το ότι το σεξ δεν υφίσταται καταστολή από την εξουσία, αλλά επιδιώκει να επανατοποθετήσει το πρόβλημα της σεξουαλικότητας με πολιτικούς όρους, αναδεικνύοντας τις ‘‘θετικές’’ διαστάσεις της εξουσίας στην ιστορική συγκρότηση των διαφορετικών συστημάτων και καθεστώτων Λόγου γύρω

από την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και την συγκρότηση της σεξουαλικής επιθυμίας των υποκειμένων.

Θεωρούμε ότι ο Φουκώ ιστορικοποιεί στο έργο του την έννοια της σεξουαλικότητας, διερευνώντας την ιστορική διαπλοκή των σχέσεων γνώσης / εξουσίας, οι οποίες συνυφαίνονται όσον αφορά την εμφάνιση της έννοιας της σεξουαλικότητας των ατόμων ως αντικείμενο μελέτης από πρακτικές Λόγου και πρακτικές της εξουσίας. Θα λέγαμε έτσι ότι η σεξουαλικότητα στην σκέψη του Φουκώ, αποτελεί ένα διακριτό ιστορικό σύστημα και όχι μια σταθερή α-ιστορική φύση του ανθρώπου. Αποφεύγοντας οποιαδήποτε ολοποίηση των διερευνόμενων αντικειμένων της θεωρίας του, ο γενεαλόγος Φουκώ ιστορικοποιεί απόλυτα την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και πραγματεύεται τις ιστορικές συνθήκες ανάδυσης των πρακτικών υποκειμενοποίησης της εξουσίας στη νεωτερικότητα, οι οποίες ωθούν τα υποκείμενα να εκφράζουν συνεχώς Λόγο γύρω από την σεξουαλική τους ζωή και όχι τόσο τις τεχνικές αντικειμενοποίησης και πειθάρχησής τους, τις οποίες όπως είδαμε διερευνά στο βιβλίο του *Επιτήρηση και Τιμωρία* (1975).

Υπ' αυτήν την έννοια, διαφαίνεται σε εμάς ότι ο Φουκώ θεωρεί πως η εξουσία στη νεωτερικότητα λειτουργεί περισσότερο παροτρύνοντας τα υποκείμενα να μιλούν συνεχώς για το σεξ, παρά καταστέλλοντας τις σεξουαλικές τους ενορμήσεις, επεκτείνοντας τους τρόπους με τους οποίους τα ελέγχει, κάτι το οποίο την καθιστά 'πααραγωγική'. Σύμφωνα με τον G. Prado μάλιστα, το βασικό θέμα της φουκωϊκής γενεαλογικής ανάλυσης του συστήματος της σεξουαλικότητας είναι το «...πώς οι σχέσεις εξουσίας λειτουργούν στην επένδυση της σεξουαλικότητας»¹⁸⁰. Υποστηρίζει μάλιστα ότι ο Φουκώ μέσω της γενεαλογίας, διερευνά την παραγωγή γνώσης και αλήθειας για την σεξουαλικότητα, επισημαίνοντας ότι στο έργο του αναδεικνύεται ότι «[η] ουσία είναι ότι η σεξουαλικότητα δεν ανακαλύπτεται αλλά παράγεται από τη βούληση για γνώση»¹⁸¹.

Η σεξουαλικότητα για τον Φουκώ αποτελεί προνομιακό πεδίο παρέμβασης των πρακτικών της εξουσίας, καθώς συνδυάζει την δυνατότητα επένδυσης στο ατομικό επίπεδο και το σώμα του υποκειμένου, αλλά και σε συλλογικό επίπεδο, στο κοινωνικό σύνολο και στους πληθυσμούς, καθώς όπως παρατηρούμε να αναφέρει

¹⁸⁰ Prado C.G, *Starting with Foucault, An introduction to Genealogy*, Westview Press, Colorado, 2000, σ. 101

¹⁸¹ Αυτ., σ. 92

«[τ]ο σεξ βρίσκεται στον πυρήνα του οικονομικού και πολιτικού προβλήματος του πληθυσμού»¹⁸². Για τον Φουκώ, η αστική τάξη του 19^{ου} αιώνα επιχείρησε να ερμηνεύσει την σεξουαλική της ζωή ως το πιο καλά κρυμμένο μυστικό της, ενδιαφερόμενη να αποκαλύψει την βαθύτερη ουσία του εαυτού της μέσα σ' αυτό, όπως παλιότερα η βασιλική κάστα διασφάλιζε την ανωτερότητά της μέσω του διαχωρισμού της στη βάση του αίματός της.

Το σεξ, συγκροτείται έτσι κατά τον 19^ο αιώνα για τον Φουκώ, «ως το μυστικό»¹⁸³ για το οποίο τα υποκείμενα όχι απλά δεν απαγορεύεται να μιλάνε, αλλά επενδύονται μέσω πρακτικών της εξουσίας να μιλάνε συνεχώς. Υποστηρίζει μάλιστα ότι μετά τον Μεσαίωνα, ενορχηστρώνεται μια συσσώρευση Λόγων γύρω από το σεξ, «μια διασκόρπιση εστιών απ' όπου εκφέρονται τέτοιοι λόγοι...»¹⁸⁴, ενώ διαβλέπει ότι γύρω από το σεξ διαρθρώνονται πολύπλευροι μηχανισμοί και θεσμοί της εξουσίας και παρατηρεί ότι αναπτύσσεται «μια εύτακτη και πολύμορφη προτροπή στους Λόγους»¹⁸⁵.

Κατά τον γενεαλόγο Φουκώ, στην βάση της πρακτικής της ομολογίας της σεξουαλικής επιθυμίας, δίνεται το περιθώριο στην εξουσία όχι απλώς να πολλαπλασιάζει τους παραγόμενους Λόγους γύρω από το σεξ, αλλά να «εμφυτεύει τις σεξουαλικές διαστροφές» στα υποκείμενα, κάτι που της επιτρέπει να ταξινομεί και να κανονικοποιεί τις σεξουαλικές παρεκκλίσεις των υποκειμένων, με βάση έναν βιολογικά καθορισμένο και φυσικό κανόνα σεξουαλικής αλήθειας (π. χ το συζυγικό ζευγάρι). Ο Φουκώ διαβλέπει μια ιστορική μετάβαση από την εξέταση της ετεροφυλόφιλης μονογαμίας, στην διερεύνηση και ταξινόμηση της σεξουαλικότητας των ομοφυλοφίλων των τρελών και των παιδιών εκ μέρους της εξουσίας, κάτι που θεωρεί ότι συγκρότησε την «αναρίθμητη οικογένεια των διεστραμμένων, που γειτονεύουν με τους εγκληματίες και ομοιάζουν με τους τρελούς»¹⁸⁶. Όπως μάλιστα υποστηρίζει, «.. αν τύχει να τεθεί εκ νέου υπό εξέταση η τακτική σεξουαλικότητα, τούτο συμβαίνει αντίρροπα με αφετηρία αυτές τις περιφερειακές σεξουαλικότητες. Εξ ου και η

¹⁸² Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Η βούληση για γνώση*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, , σ. 37

¹⁸³ Αυτ., σ. 48

¹⁸⁴ Αυτ., σ. 47

¹⁸⁵ Αυτ., σ. 47

¹⁸⁶ Αυτ., σ. 53

οριοθέτηση μιας ειδικής διάστασης του «παρά φύσιν» στο πεδίο της σεξουαλικότητας»¹⁸⁷.

Ο Φουκώ ισχυρίζεται ότι η αυστηρότητα και ο έλεγχος των σεξουαλικών παρεκκλίσεων, αρχίζει κατά τον 19ο αιώνα να αποσυνδέεται από το επίπεδο της νομικής τιμωρίας και της απαγόρευσης του αθέμιτου, διαβλέποντας την συγκρότηση νέων βαθμίδων ελέγχου και νέων θεσμών επιτήρησης της σεξουαλικότητας των ατόμων σε διαφορετικούς τομείς, όπως η παιδαγωγική και η θεραπευτική, σε συσχέτιση με επιστημονικούς κανόνες, τους οποίους εισάγει η ψυχιατρική, η ιατρική και η ψυχανάλυση. Τα υποκείμενα μετατρέπονται έτσι για τον Φουκώ όχι σε νομικούς παραβάτες της σεξουαλικής κανονικότητας, όπως ισχυρίζονται οι υπέρμαχοι της σεξουαλικής καταπίεσης, αλλά σε συγκεκριμένα πρόσωπα με μια συγκεκριμένη ιστορία και μια «μυστηριώδη φυσιολογία»¹⁸⁸, τα οποία ταξινομούνται και διακρίνονται με βάση την σεξουαλικότητά τους από τους γιατρούς και τους ψυχιάτρους του 19^{ου} αιώνα, «εν είδει εντόμων»¹⁸⁹.

Θεωρεί ότι μέσω της εμφύτευσης των σεξουαλικών διαστροφών στο κοινωνικό, για την εξουσία « ζητούμενο είναι, μέσα της διασποράς τους, να διασκορπιστούν στο πραγματικό και να ενσωματωθούν στο άτομο»¹⁹⁰, διευρύνοντας το πιθανό πεδίο ελέγχου της και δεν στοχεύει στο να τις αποκλείσει ή να τις παρεμποδίσει. Με λίγα λόγια, ο Φουκώ υποστηρίζει ότι στην σύγχρονη εποχή « η εξουσία λειτουργεί ως μηχανισμός πρόσκλησης :προσελκύει και αποσπά τις εκκεντρικότητες που επιτηρεί»¹⁹¹, ενώ εκθέτει πως «η συγκεκριμένη εξουσία δεν έχει ούτε τη μορφή του νόμου ούτε τις επιπτώσεις της απαγόρευσης. Αντιθέτως, λειτουργεί πολλαπλασιάζοντας τις επιμέρους σεξουαλικότητες. Δεν ορίζει σύνορα για την σεξουαλικότητα, προεκτείνει τις διάφορες μορφές της και τις ακολουθεί με γραμμές απεριόριστης διείσδυσης. Δεν την αποκλείει αλλά την εγκλείει στο σώμα ως προσδιορισμό των ατόμων»¹⁹².

Εν συνεχεία, παρατηρούμε ότι ο Φουκώ εντοπίζει τον ιστορικό μετασχηματισμό της θρησκευτικής εξομολόγησης σε μια επιστημονική πρακτική, μια

¹⁸⁷ Αυτ., σ. 52

¹⁸⁸ Αυτ., σ. 56

¹⁸⁹ Αυτ., σ. 57

¹⁹⁰ Αυτ., σ. 58

¹⁹¹ Αυτ., σ. 59

¹⁹² Αυτ., σ. 61

επιστήμη του σεξ, την οποία ονομάζει «Scientia-Sexualis», καθορισμένη να παράγει την αλήθεια των υποκειμένων γύρω από το σεξ. Αυτή η ‘επιστήμη’, η οποία εμφανίζεται κατά τον 19^ο αιώνα στην Δύση, κατά τον Φουκώ διερευνά και προσδοκά να ανακαλύψει την Αλήθεια των υποκειμένων, με αποκλειστική βάση ανάλυσης την σεξουαλικότητά τους, κατασκευάζοντας το ιστορικό σύστημα της σεξουαλικότητας, ενώ αναφέρει ότι «[π]ροφασιζόμενη ότι λέει την αλήθεια έσπερνε παντού φόβους»¹⁹³, συγκροτώντας «μια ολόκληρη αισχρολογία του νοσηρού»¹⁹⁴ και «[σ]το όνομα μιας βιολογικής και ιστορικής αναγκαιότητας δικαιολογούσε τους τότε επικείμενους κρατικούς ρατσισμούς. Τους θεμελίωνε με όρους αλήθειας»¹⁹⁵. Ο γενεαλόγος Φουκώ αναδεικνύει έτσι για εμάς την γενικότερη ψυχ-ιατρικοποίηση, παθολογικοποίηση και βιολογικοποίηση της μη κανονικής σεξουαλικότητας από μια σειρά επιστημονικών κανονικοτήτων Λόγου όπως η ψυχιατρική, η ιατρική και η βιολογία κατά τον 19^ο αιώνα.

Κεντρική θεματική ανάλυσης της φουκωϊκής γενεαλογίας, όσον αφορά την παραγωγική διάσταση της εξουσίας, αποτελεί η πρακτική της «ομολογίας», η οποία κατά τον Φουκώ μετασχηματίζεται την περίοδο της Μεταρρύθμισης από εκκλησιαστική πρακτική, σε εργαλείο της εξουσίας για τον έλεγχο και την διαχείριση των δυνάμεων των σωμάτων και των επιθυμιών των υποκειμένων, ενώ αργότερα διαβλέπει ότι ενσωματώνεται ως πρακτική στους αναδυόμενους επιστημονικούς κλάδους της ψυχιατρικής και της ψυχολογίας κατά τον 19^ο αιώνα. Ο Φουκώ, υποστηρίζει έτσι ότι η χριστιανική πρακτική της ομολογίας, μετασχηματίζεται στην σύγχρονη εποχή σε πρακτική της σύγχρονης ψυχολογίας και της ψυχιατρικής, ως απαίτησή τους να διερευνηθεί η αλήθεια του ενδόμυχου εαυτού των υποκειμένων, μέσω της εξέτασης της σεξουαλικής τους επιθυμίας και της πρωταρχικής της καταστολής, αξιώνοντας μέσω αυτού την επιστημονική τους αντικειμενικότητα. Όπως βλέπουμε να αναφέρει σχετικά, «ο άνθρωπος στη Δύση έγινε ομολογητικό ζώο».¹⁹⁶

Διαβλέπει κατά συνέπεια μια σύμπλευση των πρακτικών της ομολογίας με θεσμικές πρακτικές υποκειμενοποίησης, διαδικασίες κανονικοποίησης και τεχνικές εξατομίκευσης των υποκειμένων. Επισημαίνει μάλιστα πως εγκαθιδρύονται ορισμένα

¹⁹³ Αυτ., σ. 68

¹⁹⁴ Αυτ., σ. 68

¹⁹⁵ Αυτ., σ. 68

¹⁹⁶ Αυτ., σ. 74

πολιτικά αποτελέσματα αλήθειας σε διαφορετικά πεδία του κοινωνικού πεδίου, μέσω θεσμικών πρακτικών και μηχανισμών Λόγου και γνώσης γύρω από το σεξ, ως αποτέλεσμα ενός γενικότερου μηχανισμού παραγωγής της αλήθειας εκ μέρους της εξουσίας. Υποστηρίζει μάλιστα ότι «η ομολογία της αλήθειας τοποθετήθηκε στην καρδιά των διαδικασιών εξατομίκευσης από την εξουσία»¹⁹⁷, ενώ όπως παρατηρούμε να αναφέρει, στο τελετουργικό της ομολογίας «η αλήθεια είναι αυτή που χρησιμεύει ως υποστήριγμα για το σεξ και τις εκφάνσεις του»¹⁹⁸.

Έτσι, μέσω της ανάλυσης αυτού που αποκαλεί «πολιτική ιστορία της αλήθειας»¹⁹⁹, ο γενεαλόγος Φουκώ επιχειρεί για εμάς να διερευνήσει τα διαφορετικά ιστορικά «καθεστώτα αλήθειας», τα οποία εγκαθιδρύονται μέσω της συσχέτισης κανονικοτήτων Λόγου και εξουσιαστικών πρακτικών. Οι παραγόμενοι Λόγοι γύρω από το σεξ και οι θεσμοί εντός των οποίων παράγονται, όπως επισημαίνει ο Brian LightBody, βρίσκονται στην σκέψη του Φουκώ σε μια «συμβιωτική σχέση»²⁰⁰. Ο γενεαλόγος Φουκώ, συνθέτει κατά συνέπεια μια ιστορία των συνθηκών προέλευσης των διαφορετικών καθεστώτων αλήθειας-γνώσης-εξουσίας, όσον αφορά την σεξουαλικότητά και παράλληλα διερευνά τις συνθήκες του ιστορικού μετασχηματισμού των πρακτικών και των τεχνικών υποκειμενοποίησης των υποκειμένων στην νεώτερη εποχή.

Επηρεασμένος από τον Νίτσε, ο Φουκώ αναδεικνύει ότι η αλήθεια ενέχει στοιχεία προφητείας, ενώ αρνείται την παραδοσιακή αναπαράσταση της ως αντικειμενικής και διακριτής υπόστασης από την εξουσία ή ως ένα εργαλείο το οποίο μπορεί να παράσχει μια ριζοσπαστική κριτική της ίδιας της εξουσίας. Η βούληση για γνώση και αλήθεια, είναι συνυφασμένη στην σκέψη του με μια συνεχή διαμάχη ως προς της νοηματοδότηση των πραγμάτων, ως εκ τούτου η εξουσία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη για τον Φουκώ με την παραγωγή της γνώσης και της αλήθειας γύρω από το σεξ. Με άλλα λόγια, κατά τον Φουκώ η αλήθεια δεν ενέχει κάτι το απελευθερωτικό, ούτε αντίκειται εκ φύσεως σε μια ιδεολογική παραγνώριση, την οποία επιβάλλει η εξουσία σε μια αληθινή και αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά

¹⁹⁷ Αυτ., σ. 73

¹⁹⁸ Αυτ., σ. 77

¹⁹⁹ Αυτ., σ. 75

²⁰⁰ Lightbody B, *Philosophical Genealogy Volume 1, An epistemological Reconstruction of Nietzsche and Foucault's Genealogical Method*, Peter Lang, New York, 2009, σ. 21

αντιθέτως παράγεται σε συσχέτιση με πρακτικές και θεσμούς της εξουσίας, εγκαθιδρύοντας αποτελέσματα επί του κοινωνικού.

Ο Φουκώ παρατηρεί ότι διαφορετικές πρακτικές όπως η ανάκριση, η εξέταση και η εξομολόγηση, εισχωρούν κατά τον 18^ο-19^ο αιώνα σε θεσμικές πρακτικές και συνδέονται με επιστημονικούς λόγους ιατροποίησης και παθολογικοποίησης της σεξουαλικότητας (ιατρική, βιολογία) των υποκειμένων, οι οποίοι καθιερώνουν έναν κανόνα [norme] της ανθρώπινης σεξουαλικότητας. Η έννοια του κανόνα θεωρούμε μάλιστα ότι υποδηλώνει την επιρροή του Φουκώ από τον καθηγητή του Γάλλο επιστημολόγο George Canguillem και συνυφαίνεται κατ' εμάς ως μια πτυχή της πρώιμης αρχαιολογικής του έρευνας στο γενεαλογικό του κείμενο για την σεξουαλικότητα²⁰¹. Θεωρεί κατά συνέπεια ότι στις νεώτερες κοινωνίες, το βιολογικό και το ιατρικό στοιχείο μέσω θεσμικών παρεμβάσεων αρχίζουν σταδιακά να εξαλείφουν το νομικό, αναδεικνύοντας παράλληλα μια προσπάθεια φυσικοποίησης και βιολογικοποίησης της σεξουαλικότητας. Η ιατρική και η βιολογία ως επιστημονικοί Λόγοι, εγκαθιδρύοντας αποτελέσματα επιστημονικής αλήθειας και βιολογικής νόρμας της σεξουαλικότητας, χρησίμευσαν μάλιστα για τον Φουκώ ως εργαλεία και υποστηρίγματα της ανάδυσης των κρατικών ρατσισμών του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα.

Στο επόμενο κεφάλαιο, ο γενεαλόγος Φουκώ μελετά τις ιστορικές συνθήκες εμφάνισης και μετασχηματισμού των ιστορικών συστημάτων *«εξουσίας και γνώσης, αλήθειας και ηδονής»*²⁰², τα οποία θεωρεί ότι διαφέρουν από την καταστολή, με λίγα λόγια την συσχέτιση αλήθειας/γνώσης/εξουσίας γύρω από την σεξουαλικότητα. Θεωρεί ότι η σεξουαλική ζωή των υποκειμένων καθίσταται προνομιακό πεδίο διερεύνησης και διευθέτησης εκ μέρους των θεσμών και των μηχανισμών της εξουσίας, καθώς συνδέεται με ζητήματα πειθάρχησης του σώματος των ατόμων αλλά και ρύθμισης των γεννήσεων και αναπαραγωγής των πληθυσμών. Το βιβλίο καθίσταται έτσι αρκετά σημαντικό για εμάς, όσον αφορά την αναλυτική περιγραφή των τρόπων επιβολής και επένδυσης των μικρο-φυσικών τεχνικών της εξουσίας στη

²⁰¹Βλ. Κανγκιλέμ Ζ., *Το κανονικό και το παθολογικό*, Μεταφρ-Επιμέλεια-Επίμετρο, Γιώργος Φουρτούνης, Εισαγωγή Μισέλ Φουκώ, Νήσος, Αθήνα, 2007

²⁰² Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Η βούληση για γνώση*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011,, σ. 90

σεξουαλικότητα των υποκειμένων, οι οποίες θεωρεί ότι κατέστησαν «*το σεξ ως αιτία των πάντων*»²⁰³. Η νεωτερική εξουσία κατά τον Φουκώ ενδιαφέρθηκε να συστήσει το σεξ ως ‘αλήθεια’, έτσι ώστε να κατορθώσει να συστήσει θεσμικές διαδικασίες ταξινόμησης και ελέγχου των υποκειμένων με βάση την ίδια τους την σεξουαλικότητα. Η φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα επικεντρώνεται στις συνθήκες ανάδυσης του συστήματος της σεξουαλικότητας και αναδεικνύει τους όρους εμφάνισης διαφορετικών πρακτικών υποκειμενοποίησης των υποκειμένων στη νεωτερικότητα με βάση την σεξουαλικότητά τους.

Θα λέγαμε ότι μέσω της γενεαλογικής έρευνας του συστήματος της σεξουαλικότητας, ο Φουκώ μελετά τους άξονες της εξουσίας, της αλήθειας και του υποκειμένου, επικεντρώνοντας την έρευνά του σε μια ιστορική ανάλυση της εξουσίας. Για τον Θανάση Λάγιο μάλιστα, ο Φουκώ «*βλέπει την εξουσία ως ιστορικό φαινόμενο και όχι ως μεταφυσική κατηγορία*»²⁰⁴. Για τον Φουκώ το μοναρχικό καθεστώς του 17^{ου} αιώνα βασίστηκε ως εξουσία πάνω σε ένα σταθερό Δίκαιο, ενώ θεωρεί ότι οι κριτικές(συμβολαϊκή/φιλελεύθερη 18^{ος} αιώνας, μαρξιστική 19^{ος} αιώνας) οι οποίες εγέρθηκαν εναντίον του, δεν κατάφεραν να αποδομήσουν το ίδιο το θεμέλιο του Δικαίου ως πηγή νομιμοποίησης της εξουσίας. Ωστόσο για τον Φουκώ, στην νεωτερικότητα εγείρονται νέοι μηχανισμοί εξουσίας, οι οποίοι «*δεν μπορούν κατά πάσα πιθανότητα να αναχθούν στην αναπαράσταση του δικαίου*»²⁰⁵, και αυτό το οποίο επιχειρεί για εμάς να συνθέσει θεωρητικά είναι μια «*αναλυτική της εξουσίας που δεν θα έχει πλέον το δίκαιο ως πρότυπο και ως κώδικα*»²⁰⁶. Σκοπός του είναι να διερευνήσει μέσω της εξέτασης των σχέσεων γνώσης/εξουσίας τις ιστορικές συνθήκες διαμόρφωσης των πολιτικών τεχνολογιών οι οποίες συστάθηκαν γύρω από την σεξουαλικότητα, χωρίς να αναγκαστεί να αναφερθεί σε μια νομικής φύσεως καταστολή και απαγόρευση της σεξουαλικότητας από την εξουσία.

Απορρίπτει έτσι την συνήθη «νομικο-λογοθετική» αναπάρασταση της εξουσίας ως μια κατά βάση αρνητική και κατασταλτική μηχανή απαγόρευσης και λογοκρισίας της σεξουαλικής επιθυμίας. Ο Φουκώ ορίζει αντίθετα την εξουσία ως

²⁰³ Αυτ., σ. 95

²⁰⁴ Λάγιος Θ., *Stirner-Nietzsche- Foucault : Ο θάνατος του θεού και το τέλος του ανθρώπου*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, 2010, σ. 351

²⁰⁵ Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Η βούληση για γνώση*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 106

²⁰⁶ Αυτ., σ. 107

«την πολλαπλότητα των σχέσεων δύναμης που είναι εμμενείς στον τομέα όπου ασκούνται, έχοντας συγκροτησιακό ρόλο στην οργάνωσή τους»²⁰⁷. Έτσι, θα λέγαμε ότι οι σχέσεις εξουσίας δεν βρίσκονται στην σκέψη του σε σχέση εξωτερικότητας με άλλες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές σχέσεις εκμετάλλευσης και καταναγκασμού, αλλά ότι ενυπάρχουν σε αυτές, έχοντας «έναν άμεσα παραγωγικό ρόλο»²⁰⁸. Όπως μάλιστα βλέπουμε να αναφέρει, προσδοκά να ενσωματώσει «την άφθονη παραγωγή λόγων για το σεξ στο πεδίο των πολλαπλών και ευμετάβλητων σχέσεων εξουσίας»²⁰⁹.

Ισχυρίζεται ότι η σεξουαλικότητα ως ιστορικά συγκροτημένη επιστημονική γνώση, δεν υφίσταται σε απόλυτη ανεξαρτησία από το πεδίο των σχέσεων εξουσίας αλλά βρίσκεται σε μια εμμένεια με τις ίδιες τις πρακτικές της εξουσίας. Ο Φουκώ διερευνά τις «τοπικές εστίες γνώσης /εξουσίας» της εξομολόγησης και του σώματος, ενώ θεωρεί ότι η σχέση γνώσης/εξουσίας παραπέμπει σε μια ασυνεχή μεταβολή, καθώς όπως βλέπουμε να αναφέρει *«[ο]ι σχέσεις εξουσίας-γνώσης δεν αποτελούν δεδομένες μορφές κατανομής, αλλά μήτρες μετασχηματισμού»²¹⁰*. Μάλιστα ο γενεαλόγος Φουκώ, προσπαθώντας να αποφύγει την αναγωγή του όρου της γνώσης στην εξουσία ή το αντίθετο εκπίπτοντας έτσι σε μια αυθαίρετη ολοποίηση, θεωρεί ότι *«[η] εξουσία και η γνώση συναρθώνονται μέσα στον ίδιο τον λόγο»²¹¹*.

Για τον Φουκώ δεν υφίσταται μια εκ φύσεως ετερόκλητη σεξουαλικότητα την οποία η εξουσία προσπαθεί να ελέγξει και να κανονικοποιήσει, αλλά αντιθέτως αντιλαμβάνεται την σεξουαλικότητα ως ένα ιστορικά κατασκευασμένο εργαλείο της εξουσίας. Όπως παρατηρούμε να ισχυρίζεται : *« η σεξουαλικότητα δεν είναι το πιο άκαμπτο στοιχείο στο πλαίσιο των σχέσεων εξουσίας, αλλά μάλλον ένα από εκείνα που διαθέτουν την μεγαλύτερη εργαλειακότητα: μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό χειρισμών και μπορεί να χρησιμεύσει ως σημείο στήριξης, ως αρμός για τις πλέον διαφορετικές στρατηγικές»²¹²*. Βλέπουμε να στοιχειοθετεί με λίγα λόγια ότι κατά τον 18^ο αιώνα αναδύθηκαν τέσσερα στρατηγικά σύνολα της

²⁰⁷ Αυτ., σ. 109

²⁰⁸ Αυτ., σ. 111

²⁰⁹ Αυτ., σ. 115

²¹⁰ Αυτ., σ. 117

²¹¹ Αυτ., σ. 118

²¹² Αυτ., σ. 121

εξουσίας ή «ειδικά συστήματα γνώσης και εξουσίας»²¹³ όπως τα ονομάζει γύρω από την σεξουαλικότητα: μια «υστερικοποίηση του γυναικείου σώματος», μια «παιδαγωγικοποίηση της παιδικής σεξουαλικότητας», μια «κοινωνικοποίηση των διαγωγών τεκνοποίησης» και μια «ψυχιατρικοποίηση των διεστραμμένων ηδονών». Διαβλέπει αντίστοιχα τέσσερις φιγούρες, οι οποίες τίθενται ως βασικές κατηγορίες αναφοράς του συστήματος της σεξουαλικότητας, το οποίο διαβλέπει ότι αντικατέστησε το σύστημα της επιγαμίας κατά τον 19^ο αιώνα,: η υστερική γυναίκα, το ανυψούμενο παιδί, το Μαλθουσιανό ζευγάρι και ο διεστραμμένος ενήλικας.

Η νεώτερη εξουσία για τον Φουκώ, έθεσε σε λειτουργία νέες πολιτικές τεχνολογίες του σώματος, μιας και οι ακραίες σωματικές απαιτήσεις της εργασιακής εκμετάλλευσης του 19^{ου} αιώνα, στις οποίες κρίνονταν αναγκαία μια περιστολή του σεξ, θεωρεί ότι σταδιακά περιορίζονται και τον 20^ο αιώνα δεν υφίστανται στον ίδιο βαθμό. Έτσι δεν διαβλέπει στην σύγχρονη εποχή μια καταστολή του σεξ για οικονομικούς και παραγωγικούς λόγους, αλλά μια συγκρότηση της σεξουαλικότητας δια του Λόγου από την εξουσία. Όπως αναφέρει : *«[δ]εν πρέπει να αντιλαμβανόμαστε τη σεξουαλικότητα ως ένα είδος φυσικού δεδομένου που η εξουσία θα προσπαθούσε να δαμάσει[....]Η σεξουαλικότητα είναι το όνομα που μπορούμε να δώσουμε σε ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα: όχι μια αθέατη πραγματικότητα, αλλά ένα μεγάλο δίκτυο επιφάνειας όπου η διέγερση των σωμάτων , η επίταση των ηδονών, η προτροπή στον λόγο, ο σχηματισμός των γνώσεων, η ενδυνάμωση των ελέγχων και των αντιστάσεων αλληλοσυνδέονται σύμφωνα με κάποιες μερίζονες στρατηγικές γνώσης και εξουσίας»*²¹⁴.

Ο Φουκώ διακρίνει την ιστορική εμφάνιση μιας «νέας τεχνολογίας του σεξ» κατά τον 18^ο αιώνα, η οποία υποστηρίζει ότι απομάκρυνε το ‘‘αμάρτημα’’ του σεξ από την εξομολογητική πρακτική της χριστιανικής εκκλησίας, ενώ *«[μ]έσω της παιδαγωγικής της ιατρικής και της οικονομίας καθιστούσε το σεξ όχι απλά εγκόσμια αλλά κρατική υπόθεση»*²¹⁵. Η νέα αυτή «τεχνολογία του σεξ», συνέτεινε κατά τον Φουκώ στην ιατρικοποίηση της σεξουαλικότητας ,ως ένα φυσικό και απομονωμένο ανθρώπινο «ένστικτο»,διακριτό από την κλινική ιατρική, *«το οποίο θεωρήθηκε ικανό ακόμη και χωρίς οργανική αλλοίωση, να παρουσιάζει ιδιοσυγκρασιακές ανωμαλίες,*

²¹³ Αυτ., σ. 121

²¹⁴ Αυτ., σ. 123

²¹⁵ Αυτ., σ. 136

*επίκτητες παρεκκλίσεις, αναπηρίες ή παθολογικές διεργασίες»*²¹⁶. Βασικά χαρακτηριστικά της κατά τον Φουκώ είναι «μια σχετική αυτονομία του σεξ από το σώμα»²¹⁷, η εγκαθίδρυση του «ιατρικο-ψυχολογικού τομέα των διαστροφών»²¹⁸, η σύσταση της ιδέας μιας ‘βιολογικής ευθύνης’ του σεξ εκ μέρους μιας κληρονομικής ανάλυσης, αλλά και η παθολογικοποίηση της σεξουαλικότητας μέσω της εισαγωγής της έννοιας του εκφυλισμού ως αρχή ανάλυσής της.

Θεωρεί ότι το σύστημα της σεξουαλικότητας ιστορικά, αφορά αρχικά μόνο την αστική τάξη, ωστόσο διαβλέπει ότι εισχωρεί βαθμιαία στον έλεγχο της σεξουαλικότητας των κατώτερων κοινωνικά τάξεων και ολόκληρου του κοινωνικού συνόλου, όχι όμως ομοιόμορφα, καθώς θεωρεί ότι «δεν υπήρξε ενιαία σεξουαλική πολιτική»²¹⁹ με κατασταλτικό χαρακτήρα. Ο Φουκώ αντιλαμβάνεται έτσι το ιστορικό σύστημα της σεξουαλικότητας, ως «νέα κατανομή των ηδονών, των λόγων, των αληθειών και των εξουσιών»²²⁰, το οποίο εδραιώνεται πάνω στις νέες τεχνολογίες του σώματος από την αστική τάξη του 19^{ου} αιώνα, η οποία θεωρεί ότι αυτό-επιβεβαιώνει την διαφορά της κάστας της από τους άλλους, μέσω της σεξουαλικότητας της και της «μεγιστοποίησης της ζωής»²²¹ της, παρά καταπιέζει την σεξουαλικότητα των άλλων τάξεων. Όπως βλέπουμε να αναφέρει, «συγκεκριμένες εργασίες επιβεβαιώνουν τη συσχέτιση αυτής της μέριμνας με το σώμα και το σεξ με έναν ρατσισμό»²²².

Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε ότι ο γενεαλόγος Φουκώ μελετά την εξουσία στις τριχοειδείς αναπτύξεις και στα όρια της, αντιλαμβάνοντάς την ως από τα κάτω εδραιωμένη, με λίγα λόγια ως ένα σύνολο τακτικών και στρατηγικών δύναμης και όχι ως μια εκ των άνω κεντρική διευθέτηση. Θεωρεί ότι η εξουσία αποτελεί το σύνολο των πολλαπλών σχέσεων εξουσίας, οι οποίες συνυφαίνονται σε κάθε κοινωνική και συλλογική σχέση και υφίσταται πολύπλευρες ανακατατάξεις, αποκρυσταλλωμένη από την εκάστοτε ηγεμονική στρατηγική των σχέσεων εξουσίας η οποία επιβάλλεται στο κοινωνικό σύνολο, δημιουργώντας ένα πυκνό δίκτυο μηχανισμών και θεσμών. Στην φουκωική φιλοσοφική θεώρηση, η αντίσταση είναι

²¹⁶ Αυτ., σ. 137

²¹⁷ Αυτ., σ. 137

²¹⁸ Αυτ., σ. 137

²¹⁹ Αυτ., σ. 142

²²⁰ Αυτ., σ. 143

²²¹ Αυτ., σ. 143

²²² Αυτ., σ. 146

αυτή η οποία προϋποθέτει την ύπαρξη διαφορετικών μορφών σχέσεων εξουσίας, καθώς όπως διακρίνουμε να αναφέρει «όπου υπάρχει εξουσία υπάρχει αντίσταση[...], η αντίσταση δεν βρίσκεται ποτέ σε θέση εξωτερικότητας προς την εξουσία»²²³. Αυτό, καταδεικνύει για εμάς ότι στην σκέψη του Φουκώ εξυφαίνεται μια ‘‘σχεσιακότητα’’ των σχέσεων εξουσίας. Η επανακωδίκευση του πεδίου των σχέσεων εξουσίας με όρους μη εξουσιαστικού και ηγεμονικού δικαίου είναι εφικτή κατά τον γενεαλόγο Φουκώ, ο οποίος αποφεύγει ωστόσο να προτείνει συγκεκριμένους τρόπους μετασχηματισμού του κοινωνικο-πολιτικού πλαισίου, αλλά αρκείται απλώς στο να εγείρει ερωτήματα στην πολιτική και να θέτει προβληματοποιήσεις [problematizations], γύρω από κοινωνικο-πολιτικά φαινόμενα επί του ιστορικού συγκειμένου στο οποίο τοποθετείται.

Στην σκέψη του κατά συνέπεια, τα δίκτυα των σχέσεων εξουσίας δεν είναι στατικά και αμετάβλητα, αλλά αναστρέψιμα και ιστορικά μεταβαλλόμενα, ανοιχτά συνεπώς προς μια επανανοηματοδότησή τους με διαφορετικό τρόπο. Για τον πολιτικό στοχαστή Φουκώ η εμπλοκή μας στα δίκτυα των σχέσεων εξουσίας είναι αναπόφευκτη, καθώς καταλαμβάνουμε ως υποκείμενα τις θέσεις του παιχνιδιού της διαμάχης, αλλά η διαφυγή μας δεν είναι ανέφικτη, μιας και οι σχέσεις εξουσίας ως πεδίο είναι ανοιχτό, μη παγιωμένο και αναστρέψιμο. Το να διεκδικείς εγείροντας αντιστάσεις σε τοπικές εστίες, χωρίς να προϋποθέτεις ένα ιστορικά συγκροτημένο συλλογικό υποκείμενο της επανάστασης και μια μεσσιανικού τύπου προοπτική η οποία παίρνει την μορφή προφητείας, είναι για εμάς μια αρκετά ριζοσπαστική ιδέα, η οποία μάλιστα αναδεικνύει νέους τρόπους αντίστασης σε τοπικές εστίες των σχέσεων εξουσίας στο σήμερα και δεν αρκείται στην εναπόθεση του κοινωνικο-πολιτικού μετασχηματισμού σε ένα μέλλον.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, ο Φουκώ βλέπουμε ότι στοιχειοθετεί τις θέσεις του όσον αφορά τις παραγωγικές διαστάσεις της εξουσίας και εισάγει την έννοια της βιο-εξουσίας, με απώτερο σκοπό να μελετήσει τους θετικούς μηχανισμούς και τις τεχνικές διαχείρισης της ζωής των υποκειμένων εκ μέρους της εξουσίας στην σύγχρονη εποχή. Κατά τον Φουκώ, το δικαίωμα του κυρίαρχου να ζητήσει την υπεράσπιση του κράτους από τους υπηκόους σε περίπτωση που νιώθει ότι απειλείται και να θανατώσει όποιον αντίκειται σε αυτό, αποτελεί την μετριασμένη μορφή του

²²³ Αυτ., σ. 112

ρωμαϊκού *patria potestas*, του δικαιώματος του πατέρα στο θάνατο και τη ζωή των παιδιών και των δούλων του. Όπως διακρίνουμε μάλιστα να εκθέτει, «ο ανώτατος άρχοντας ασκεί το δικαίωμα ζωής, ενεργοποιώντας ή περιστέλλοντας το δικαίωμά του να την αφαιρεί»²²⁴.

Βλέπουμε ότι αναπτύσσει την ιστορική γενεαλογική του έρευνα, ως ερευνητική ανάλυση των ιστορικών συνθηκών μετασχηματισμού των μηχανισμών της εξουσίας, διαβλέποντας ότι στη νεωτερικότητα η εξουσία δεν δρα δια της αρπαγής και της αφαίρεσης, αλλά μέσω μηχανισμών παραγωγικής επένδυσης και ενίσχυσης της ζωής των ατόμων, με σκοπό την ρύθμιση και την οργάνωση της αύξησης των δυνάμεων των σωμάτων και των πληθυσμών. Έτσι, υποστηρίζει ότι το παλαιότερο δικαίωμα του άρχοντα να επιβάλλει το θάνατο, μετασχηματίζεται σε ένα δικαίωμα της κοινωνίας να προστατευτεί και να διατηρηθεί. Παρόλη την επένδυση στην ζωή των υποκειμένων εκ μέρους της εξουσίας στην σύγχρονη εποχή, ο Φουκώ παρατηρεί την ολοένα αυξανόμενη δυνατότητα των πολεμικών τεχνολογιών για θανάτωση, αναφέροντας πως οι πόλεμοι γίνονται πλέον όχι «στο όνομα του ανώτατου άρχοντα που πρέπει να προστατευθεί, γίνονται στο όνομα της ύπαρξης όλων, πληθυσμοί ολόκληροι ωθούνται σε αλληλοεξόντωση στο όνομα της ανάγκης τους να ζήσουν. Οι σφαγές απέκτησαν ζωτικό χαρακτήρα»²²⁵. Ο λόγος κατά τον οποίο για τον Φουκώ, οι θάνατοι των υποκειμένων από πολέμους στο όνομα της επιβίωσης τους αυξάνεται στην νεωτερικότητα σε σχέση με την μείωση όσων θανατώνονται ως επιβολή τιμωρίας, είναι ότι η νεοεγερθείσα αστική εξουσία η οποία διαχειρίζεται την ζωή, δεν επιθυμεί να επιβάλλει όπως άλλοτε η Μοναρχική εξουσία δημόσια το θάνατο. Ωστόσο κατά τον Φουκώ, ο θάνατος ενός πληθυσμού από έναν άλλο τίθεται πλέον ως το κριτήριο επιβίωσής του, υποστηρίζοντας ότι αυτό ακριβώς αναδεικνύει το ότι η λειτουργία της νεωτερικής βιο-εξουσίας έγκειται στο επίπεδο της ζωής των ατόμων και των πληθυσμών, καθιστώντας ταυτόχρονα τον θάνατο «το πιο κρυφό και το πιο ιδιωτικό σημείο της ύπαρξης»²²⁶. Όπως βλέπουμε να υποστηρίζει, «το [παλαιό δικαίωμα να επιβάλλεις τον θάνατο ή να επιτρέπεις την ζωή αντικαταστάθηκε από μια εξουσία του να δίνεις ζωή ή να πετάς στον θάνατο»²²⁷.

²²⁴ Αυτ., σ. 158

²²⁵ Αυτ., σ. 159

²²⁶ Αυτ., σ. 161

²²⁷ Αυτ., σ. 161

Οι ανατομο-πολιτικές πειθαρχίες του σώματος και η βιο-πολιτική διαχείριση των πληθυσμών, συνθέτουν στην σκέψη του Φουκώ δύο πόλους μιας σφαιρικής στρατηγικής της βιο-εξουσίας, η οποία προσβλέπει στην παραγωγική σύνθεση και την διαχείριση της ζωής των υποκειμένων στη νεωτερικότητα. Οι νέες μορφές ανατομοπολιτικής του σώματος και βιοπολιτικής διακυβέρνησης της ζωής των πληθυσμών ως τεχνικές της εξουσίας, διαβλέπει ότι σχετίζονται με τις διαδικασίες συσσώρευσης των ανθρώπων και του κεφαλαίου, ενώ θεωρεί ότι ξεκινάνε από τον 17^ο αιώνα και συσχετίζονται με την ανάδυση μιας νέας μορφής εξουσίας της *βιοεξουσίας*, η οποία θεωρεί ότι ήταν απαραίτητη για την ανάπτυξη του κεφαλαιοκρατικού καπιταλισμού. Όπως επισημαίνει «[ο]ι πειθαρχίες του σώματος και οι ρυθμίσεις του πληθυσμού συνιστούν δύο πόλους γύρω από τους οποίους αναπτύχθηκε η εξουσία επί της ζωής»²²⁸.

Ο γενεαλόγος Φουκώ, αναδεικνύει για εμάς ότι η βιο-εξουσία θέτει την ζωή των υποκειμένων ως αντικείμενο γνώσης και πιθανό πεδίο παρέμβασης. Με άλλα λόγια, θεωρεί ότι το σώμα και η ζωή του ανθρώπου καθίστανται δια της βιοπολιτικής διακυβέρνησης, σημεία συσχέτισης των σχέσεων γνώσης/ εξουσίας, υποστηρίζοντας ότι «ο νεότερος άνθρωπος είναι ένα ζώο, στην πολιτική του οποίου τίθεται υπό αίρεση η ζωή του ως έμβιου όντος»²²⁹. Μάλιστα, διακρίνει ότι οι αντιστάσεις ενάντια σε αυτήν την μορφή βιο-εξουσίας από τον 19^ο αιώνα και μετά, διεξάγονται με όρους δικαιωμάτων στη ζωή : « η ζωή ως πολιτικό αντικείμενο »²³⁰.

Κάνοντας μια γενική επισκόπηση όσων προαναφέραμε, θα λέγαμε συνοπτικά ότι ο γενεαλόγος Φουκώ, μέσω της ιστορικής μελέτης της σεξουαλικότητας αναδεικνύει ότι το σεξ εδραιώθηκε εντός του συστήματος της σεξουαλικότητας ως «πολιτικό διακύβευμα»²³¹, καθώς όπως υποστηρίζει αποτέλεσε σημείο διασταύρωσης των ανατομοπολιτικών του σώματος και των βιοπολιτικών τεχνικών διαχείρισης των πληθυσμών, χρησιμοποιούμενο κατά συνέπεια εργαλειακά από την εξουσία «ως μήτρα πειθαρχιών και ως καταστατική αρχή ρυθμίσεων»²³². Κατά τον Φουκώ, το σεξ κατέστη κατά συνέπεια εντός του συστήματος της

²²⁸ Αυτ., σ. 162

²²⁹ Αυτ., σ. 167

²³⁰ Αυτ., σ. 169

²³¹ Αυτ., σ. 169

²³² Αυτ., σ. 170

σεξουαλικότητας ένα «φανταστικό στοιχείο»²³³ και συγκροτήθηκε ως κάτι «το επιθυμητό»²³⁴, αποκτώντας την δική του ιατρικο-βιολογική επιστημολογική υπόσταση, ως φυσικό ανθρώπινο ένστικτο. Μάλιστα, όπως παρατηρούμε να επισημαίνει σχετικά, «το σεξ κατάφερε να λειτουργήσει ως μοναδικό σημαίνον και καθολικό σημαινόμενο»²³⁵

Η φουκωική γενεαλογική ιστορική προσέγγιση της σεξουαλικότητας, διερευνά για εμάς εν πολλοίς το πως η σεξουαλικότητα των υποκειμένων αξιώθηκε σε αντικείμενο παρέμβασης και ελέγχου της εξουσίας. Επίσης, ο Φουκώ μέσω της γενεαλογίας πραγματεύεται τις ιστορικές συνθήκες μετασχηματισμού των καθεστώτων αλήθειας-γνώσης-εξουσίας-ηδονής και των ορθολογικών τεχνικών διακυβέρνησης, τις οποίες καθιέρωσαν συναρμογές γνώσεων και εξουσιαστικών πρακτικών στη νεωτερικότητα, όσο και τους κανόνες τους οποίους επέβαλλαν στην σεξουαλικότητα των υποκειμένων, ωθώντας τα μέσω θεραπευτικών και παιδευτικών διαδικασιών να αρθρώνουν Λόγο γύρω την σεξουαλική τους επιθυμία. Μάλιστα, επισημαίνουμε ότι η εν γένει ιστορική συγκρότηση των υποκειμένων ως σεξουαλικών ατόμων από την εξουσία αλλά και η εν γένει «λογοθετική παραγωγή» τους στην φουκωϊκή σκέψη, φαίνεται να επηρέασε σύγχρονους φιλοσόφους και θεωρητικούς του Φύλου, του φεμινισμού και της Queer θεωρίας όπως η Judith Butler κ.α. (βλ. Judith Butler, *Αναταραχή Φύλου, Η Ψυχική ζωή της εξουσίας, Λογοδοτώντας για τον εαυτό κ.α.*).

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι ο Φουκώ μέσω της γενεαλογίας μελετά τις σχέσεις εξουσίας και τις πρακτικές οι οποίες εγέρθηκαν γύρω από την σεξουαλικότητα των υποκειμένων στη νεωτερικότητα. Εξετάζει εν ολίγοις τους τρόπους λειτουργίας της εξουσίας, με τους οποίους προσπαθεί να συγκροτήσει διαμέσω της παραγωγής Λόγου την σεξουαλική επιθυμία των υποκειμένων και όχι απλώς να την καταστείλει. Υποστηρίζουμε έτσι ότι η φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα της σεξουαλικότητας, αποτελεί έναν διαφορετικό τύπο της ιστορίας, η οποία μας παρέχει την πολιτική δυνατότητα να δράσουμε σε μια εμμένεια στο ιστορικό μας παρόν, καθότι αναδεικνύει ότι η χειραφέτησή μας δεν συγκροτείται ως μια υπερ-ιστορική κατηγορία η οποία υπερβαίνει το παρόν, αλλά κατά εμμενή τρόπο στο ίδιο

²³³ Αυτ., σ. 183

²³⁴ Αυτ., σ. 183

²³⁵ Αυτ., σ. 180

μας το παρόν. Για τον γενεαλόγο Φουκώ, δεν υπάρχει έξοδος από την κίνηση της ιστορίας, συνεπώς η σεξουαλική απελευθέρωση δεν είναι κάτι το υπερ-ιστορικό, ούτε εναπόκειται σε ένα μελλοντικό σχέδιο, αλλά μπορούμε να ανιχνεύσουμε κατά εμμενή τρόπο στο ίδιο το παρόν τις δυνατότητές μας να απεμπλακούμε από τις σχέσεις εξουσίας, οι οποίες ελέγχουν και κατασκευάζουν τις επιθυμίες μας, μέσω μιας νέας χρήσης των σωμάτων μας και των τρόπων άντλησης ηδονής από αυτά. Όπως μάλιστα υποστηρίζει : *«[σημείο στήριξης για μια αντεπίθεση ενάντια στο σύστημα της σεξουαλικότητας δεν πρέπει να είναι το σεξ-επιθυμία, αλλά τα σώματα και οι ηδονές]*²³⁶.

Ως εκ τούτου, σύμφωνα με την φουκωϊκή γενεαλογική θεώρηση της σεξουαλικότητας, δεν πρέπει να υποβιβάσουμε τις διεκδικήσεις και τα αιτήματά μας σε μια στείρα κριτική του νόμου, ο οποίος δήθεν καταστέλλει την σεξουαλικότητά μας, ούτε να πιστέψουμε ότι η σεξουαλική μας απελευθέρωση έγκειται στο παρόν σύστημα και τους κανόνες του, αλλά να επινοήσουμε νέες μορφές άντλησης ηδονής από τα σώματά μας. Άλλωστε, στην τελευταία πρόταση του βιβλίου βλέπουμε να παραθέτει τα εξής : *«[ι]δού η ειρωνεία του εν λόγω συστήματος : μας κάνει να πιστεύουμε ότι διακυβεύεται εν προκειμένω η απελευθέρωσή μας]*²³⁷.

²³⁶ Αυτ., σ. 184

²³⁷ Αυτ., σ. 186

Επίλογος / Συμπεράσματα

Καταλήγοντας σε ορισμένα συμπεράσματα, θα λέγαμε ότι παρότι υπάρχουν ορισμένες εκλεκτικές συγγένειες των γενεαλογιών του Φουκώ με το γενεαλογικό έργο του Νίτσε, τις οποίες επιχειρήσαμε έως ένα βαθμό να αναδείξουμε, οι δύο φιλόσοφοι διαρθρώνουν τις γενεαλογικές τους αναλύσεις προς την εξέταση διαφορετικών θεμάτων. Όπως παρουσιάσαμε, η ιδέα του γενεαλόγου Νίτσε, ο οποίος διερευνά την ιστορικές συνθήκες προέλευσης των ηθικών αξιών του Χριστιανισμού, για την ιστορία, την γνώση και την αλήθεια ως μια διαμάχη βουλήσεων δύναμης, επηρέασαν τον Φουκώ και τον ώθησαν να συνθέσει στο ύστερο έργο του γενεαλογικές μελέτες των ιστορικών μετασχηματισμών των σχέσεων γνώσης / εξουσίας γύρω από συγκεκριμένα πολιτικο-κοινωνικά φαινόμενα, με λίγα λόγια να διερευνήσει την ιστορική διαπλοκή Λόγων και πρακτικών στα πεδία της τρέλας, του πειθαρχικού φαινομένου και της σεξουαλικότητας στη νεωτερικότητα, ασκώντας για εμάς κριτική στον Φιλελευθερισμό.

Όπως καταδείξαμε, ο Φουκώ διαβλέπει στο γενεαλογικό έργο του Νίτσε, μια προσπάθεια υπονόμησης των θεμελίων της ανθρώπινης γνώσης, της αλήθειας και του υποκειμένου, αλλά και νέους τρόπους ανάλυσης των λειτουργιών της εξουσίας. Κατά συνέπεια, θα λέγαμε ότι η γενεαλογική ιστορική του έρευνα αποτελεί έναν διαφορετικό τρόπο ιστορικής προσέγγισης της συγκρότησης των εαυτών μας, του ποιοι είμαστε και του τι μας έχει διαμορφώσει ιστορικά. Με άλλα λόγια, θα επισημαίναμε ότι η φουκωϊκή γενεαλογική μέθοδος, συνθέτει μια κριτική ανάλυση των θεμελιακών κατηγοριών της δυτικής φιλοσοφικής σκέψης, όπως το υποκείμενο, το σώμα, η αλήθεια, η γνώση και η εξουσία, τα οποία όπως αναδείξαμε ιστορικοποιεί απόλυτα, κάτι το οποίο ενέχει για εμάς σημαντικές επιστημολογικές και πολιτικο-θεωρητικές προεκτάσεις.

Θα συμπεραίναμε επίσης εδώ, ότι η φουκωϊκή γενεαλογική έρευνα ως μελέτη της ιστορικής προέλευσης των κοινωνικών και πολιτικών πρακτικών της εξουσίας στη νεωτερικότητα, συνιστά μια ιστορικοποίηση του υπερβατολογικού πεδίου, μια αποφυσικοποίηση των αυταπόδεικτων αληθειών και των σταθερών θεμελίων της δυτικής ορθολογικότητας και μια από-υπερβατικοποίηση των αναλλοίωτων αξιών του Διαφωτισμού.

Όπως παραθέσαμε, ο Φουκώ μέσω της υιοθέτησης της νιτσεϊκής γενεαλογίας στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ριζοσπαστικοποιεί την θεωρητική του έρευνα και μετατοπίζεται ερευνητικά από το θεωρητικό πεδίο του Λόγου, στην μελέτη της ιστορικής διαπλοκής γνώσης/εξουσίας. Στρέφεται έτσι θεωρητικά στην μελέτη των πρακτικών της εξουσίας στη νεωτερικότητα, ασκώντας κριτική στον Φιλελευθερισμό ως σύστημα διακυβέρνησης των υποκειμένων και των κοινωνιών, αλλά και στον Μαρξισμό κυρίως ως Επιστημονική θεωρία. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μας η σχέση του Φουκώ με το γαλλικό μαρξισμό, αλλά κυρίως με το ίδιο το έργο του Μαρξ, είναι ανοιχτή προς μια θεωρητική επανεξέταση, καθώς θεωρούμε ότι αποτελεί ένα πεδίο το οποίο μπορεί να μας προσφέρει σημαντικά θεωρητικά εργαλεία και μέσω του οποίου δύναται να ανθίσει μια αμφισβήτηση προς τις παγιωμένες αφηγήσεις του νεοφιλελευθερισμού και του καπιταλισμού αλλά και των ολοκληρωτικών και ορθολογικών παγκόσμιων πολιτικών διακυβέρνησης της εποχής μας. Πέραν του ότι ο Φουκώ παραπέμπει σε κάποια σημεία στον ίδιο τον Μαρξ, κάτι το οποίο για εμάς υποδηλώνει μια θεωρητική αναμέτρηση και συζήτηση μαζί του, πολλοί μελετητές θεωρούν ότι η ιστορικότητα την οποία προσδίδει στην εξουσία, προσιδιάζει σε μια μαρξιστική αντίληψη της εξουσίας, ενώ θα λέγαμε ότι συνολικότερα στο έργο του τάσσεται με τους καταδιωκόμενους, τους εκτοπισμένους, τους αδύναμους και τους μη προνομιούχους κοινωνικά και πολιτικά, κάτι το οποίο θεωρούμε ότι μας δίνει το περιθώριο να τον εντάξουμε στην ριζοσπαστική θεωρία, ως έναν στοχαστή της ταξικής πάλης και της αντίστασης απέναντι στην εξουσία. Άλλωστε κριτική δεν σημαίνει εξ ορισμού απόρριψη, αλλά αναστοχασμό και επαναξιολόγηση.

Διαρθρώνοντας την γενεαλογική του μέθοδο υπό την μορφή ιστορικής κριτικής έρευνας του θεωρητικού σχήματος ανάλυσης γνώσης – εξουσίας, ο Φουκώ όπως επιχειρήσαμε να αναδείξουμε διερευνά την ιστορική σχέση των εαυτών μας με την γνώση, η οποία συγκροτεί ιστορικά την υποκειμενική μας αντίληψη για το πώς είναι ο κόσμος στον οποίο βρισκόμαστε, προσφέροντας μας παράλληλα θεωρητικά εργαλεία ιστορικής ανασκόπησης των μετασχηματισμών των πολιτικών και των κοινωνικών πρακτικών, οι οποίες θεωρεί ότι ‘‘παράγουν την υποκειμενικότητά μας’’. Με άλλα λόγια, θα ισχυριζόμασταν εδώ ότι ο Φουκώ μέσω της γενεαλογίας, μελετά τους τρόπους με τους οποίους αυτή η γνώση ταξινομείται, οργανώνεται, συλλέγεται και παράγεται ιστορικά από μηχανισμούς και θεσμούς της εξουσίας, οι οποίοι διαμορφώνουν την σχέση με τον εαυτό μας, μέχρι και τις ίδιες μας τις επιθυμίες.

Συνοψίζοντας, επισημαίνουμε ότι δεν μπορεί να συσχετίσει κάποιος εύκολα τις πολιτικές εκφάνσεις του έργου του με κάποιο πολιτικό χώρο ή κάποια πολιτική θεωρία, μιας και ο Φουκώ δήλωνε σε κάθε περίπτωση ότι η φιλοσοφικο-θεωρητική του έρευνα δεν εκπροσωπεί κάποιο καθιερωμένο πολιτικό σχέδιο ή κόμμα, αλλά μια *προβληματοποίηση* ορισμένων πολιτικών και κοινωνικών φαινομένων, κάτι το οποίο αφήνει ανοιχτό το πεδίο αρκετών παρερμηνειών των πολιτικών διαστάσεων του έργου του. Μερικοί μάλιστα επιχειρούν να συνδέσουν πλήρως αβάσιμα την πολιτική του φιλοσοφία με τον φιλελευθερισμό και το νεοφιλελευθερισμό, ενώ άλλοι προσπαθούν να καταδείξουν την πλήρη αντίθεσή της στον Μαρξισμό, κάτι με το οποίο διαφωνούμε απόλυτα. Παρόλα αυτά, σύγχρονοι μελετητές του έργου του όπως ο Todd May, επαναθεμελιώνουν αρκετά εύστοχα για εμάς την θεωρητική συσχέτιση του Φουκώ ως μεταδομιστή φιλοσόφου με σύγχρονα μεταστρουκτουραλιστικά αναρχικά θεωρητικά ρεύματα, κυρίως όσον αφορά την αντίληψη του για την εξουσία, αλλά και με πολιτικά και κοινωνικά κινήματα αντίστασης του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα²³⁸.

Ελπίζουμε τέλος να συνεισφέραμε στην ευρύτερη θεωρητική συζήτηση της νιτσεϊκής επιρροής του Φουκώ και να παρουσιάσαμε την γενεαλογική μέθοδο στο έργο των δύο στοχαστών όσο το δυνατόν εκτενέστερα, αναδεικνύοντας την θεωρητική της σημασία ως φιλοσοφική και ιστορική μέθοδο, καθώς τα κοινωνικά φαινόμενα της ψυχικής ασθένειας, των φυλακών και της σεξουαλικότητας αλλά και τα πολιτικά προβλήματα, αποκλεισμού, περιθωριοποίησης, πειθαρχίας και ελέγχου τα οποία τα συνοδεύουν, καθίστανται για εμάς απολύτως σημαντικά στην μετανεωτερική εποχή του ύστερου καπιταλισμού στην οποία διαβιούμε. Υποστηρίζουμε κατά συνέπεια ότι η εκ νέου προβληματοποίησή τους, μέσω του νιτσεϊκού και φουκωϊκού γενεαλογικού έργου, μας παρέχει θεωρητικά εργαλεία κατανόησης των ιστορικών συνθηκών της συγκρότησης μας ως υποκείμενα και μας βοηθάει να εγείρουμε αντιστάσεις απέναντι στις σύγχρονες πρακτικές κανονικοποίησης και εξατομίκευσης της εξουσίας, καθώς οι τωρινές διαστάσεις της διαπλοκής γνώσης/εξουσίας εγκαθιδρύονται ως διεθνείς κανόνες και τεχνικές παγκόσμιας διακυβερνησιακής ορθολογικότητας.

²³⁸ May T., *The Political Philosophy of Post Structuralist Anarchism*, Pennsylvania University Press, Pennsylvania, 1994, βλ. στο κεφάλαιο : The positivity of power and the end of Humanism

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία/Αρθρογραφία

Δοξιάδης Κ., *Ο Foucault και η κριτική της σεξουαλικότητας*, Σύγχρονα Θέματα. Τεύχος 116, Ιανουάριος- Μάρτιος 2012, σ. 80-88

Κακολύρης, Γ., «*Michel Foucault: Υποκείμενο, Γνώση, Εξουσία*» στο Α.-Ι. Δ. Μεταξάς (επιμ.), *Διακλαδική και συγχρονική διερεύνηση της πολιτικής πράξης*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2016, σ. 213-225

Κανγκιλέμ Ζ., *Το κανονικό και το παθολογικό*, Μεταφρ-Επιμέλεια-Επίμετρο, Γιώργος Φουρτούνης, Εισαγωγή Μισέλ Φουκώ, Νήσος, Αθήνα, 2007

Klossowski P., *Κείμενα για τον Νίτσε*, Μεταφρ. Νίκος, Ηλιάδης Ποταμός, Αθήνα, 2003

Κοφμάν Σ., *Ο Νίτσε και η μεταφορά*, Μεταφρ. Δημήτρης Γκινοσάτης, Σμίλη, Αθήνα, 2010

Λάγιος Θ., *Stirner-Nietzsche-Foucault: Ο θάνατος του θεού και το τέλος του ανθρώπου*, Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΠΑ, Αθήνα, 2010

Μεταφάς Π., *Η πολιτική του Φουκώ*, Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΠΑ, Αθήνα, 2011

Νίτσε Φ., *Η Γενεαλογία της Ηθικής*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Εισαγωγή Λίλα Τρουλινού, Εκδοτική Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1980

Νίτσε Φ., *Η Χαρούμενη Γνώση*, Μεταφρ. Λίλα Τρουλινού, Εξάντας, Αθήνα, 1996

Νίτσε Φ., *Ίδε ο άνθρωπος*, Μεταφρ. Κώστας Σαρόπουλος, Γκοβόστη, Αθήνα, 1993

Νίτσε Φ., *Πέρα από το Καλό και το Κακό*, Πρελούδιο σε μια φιλοσοφία του μέλλοντος, Μεταφρ Ζήσης Σαρίκας, Νησίδες, Αθήνα, 2004

Ντελέζ Ζ., *Ο Νίτσε και η Φιλοσοφία*, Μεταφρ. Γιώργος Σπανός, Πλέθρον, Αθήνα, 2018

Ντελέζ Ζ., *Φουκώ*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2005

Φουκώ Μ., *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας*, Μεταφρ. Τιτίκα Δημητρούλια, Πρόλογος-Στέφανος Ροζάνης, Ψυχογιός, Αθήνα, 2015

Φουκώ Μ., *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Μεταφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα, 1987

Φουκώ Μ., *Επιτήρηση και Τιμωρία, Η Γένεση της Φυλακής*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011

Φουκώ Μ., *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*, Μεταφρ. Κωστής Παπαγιώρης- Επιμέλεια Βασίλης Πατσογιάννης, Πλέθρον, Αθήνα, 2017

Φουκώ Μ., *Η Γένεση της Βιοπολιτικής, Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας(1978-1979)*, Μεταφρ. Βασίλης Πατσογιάννης- Επιμέλεια Λουκάς Ρινόπουλος, Πλέθρον, Αθήνα, 2012

Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της σεξουαλικότητας : Η βούληση για γνώση*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα, 2011

Φουκώ Μ., *Η Ιστορία της Τρέλας*, Μεταφρ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, Ηριδανός, Αθήνα, 2004

Φουκώ Μ., *Η μικροφυσική της εξουσίας*, Μεταφρ-Σχόλια Λίλα Τρουλινού, Ύψιλον Αθήνα, 1991

Φουκώ Μ., *Η τάξη του Λόγου*, Μεταφρ. Μ. Χριστίδης, Ηριδανός, Αθήνα

Φουκώ Μ., *Οι μη Κανονικοί, Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας(1973-74)*, Μεταφρ. Σωτήρης Σιαμανδούρας, Εστία, Αθήνα, 2011

Φουκώ Μ., *Σκέψεις γύρω από τον Μαρξισμό, την Φαινομενολογία και την Εξουσία*, Μεταφρ- Επιμέλεια Θανάσης Λάγιος, Futura, Αθήνα, 2013

Φουκώ Μ., *Τι είναι Κριτική*, Μεταφρ. Θανάσης Λάγιος, Πλέθρον, Αθήνα, 2016

Φουκώ Μ., *Το μάτι της εξουσίας*, Μεταφρ. Τάσος Μπέτζελος, Βάνιας, Αθήνα, 2008

Φουκώ Μ., *Τρία κείμενα για τον Νίτσε*, Μεταφρ. Δημήτρης Γκινοσάτης, Πλέθρον, Αθήνα, 2011

Φουρτούνης Γ., *Φουκώ, Αλτουσέρ, Μπάτλερ : Η απορία του υποκειμένου*, Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 106, Σεπτέμβριος 2009, σ. 51-58

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία/Αρθρογραφία

Bevir M., *What is Genealogy*, Journal of the Philosophy of History 2, (2008) p. 263–275

Foucault M., *Dits et Ecrits I*, Επιμέλεια D. Defert και F. Ewald, Gallimard, Paris, 1994

Foucault M., *Power/ Knowledge, Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, Επιμέλεια C. Gordon, Μετάφρ. C. Gordon, L. Marshall, J. Mepham και K. Soper, Pantheon Books, New York, 1980

Foucault M., *Politics, Philosophy and Culture – Interviews and Other Writings 1977–1984*, Edited by Lawrence D. Kritzman, Translated by A. Sheridan & Others, Routledge, New York 1990

Gutting G., *The Cambridge Companion to Foucault*, Cambridge University Press, New York, 2005

Gutting G., *Foucault: A very short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2005

Hatab J. L., *Nietzsche's On the Genealogy of Morality: An Introduction*, Cambridge University Press, New York, 2008

Koopman C., *Genealogy as Critique, Foucault and the problems of modernity*, Indiana University Press, Bloomington, 2013

Lightbody B., *Philosophical Genealogy Volume 1, An epistemological Reconstruction of Nietzsche and Foucault's Genealogical Method*, Peter Lang, New York, 2009

Magnus B., M. Higgins K., *The Cambridge Companion to Nietzsche*, Cambridge University Press, New York, 1996

Mahon M., *Foucault's Nietzschean Genealogy: Truth, Power and the Subject*, State University of New York Press, Albany, 1992

May T., *Between genealogy and epistemology*, Pennsylvania University Press, Pennsylvania, 1993

May T., *The Political Philosophy of Post Structuralist Anarchism*, Pennsylvania University Press, Pennsylvania, 1994

Mbembé A., *Necropolitics*, Public Culture, Volume 15, Number 1, Winter 2003, pp. 11-40 (Σε ελληνική μετάφραση στην διαδικτυακή ιστοσελίδα Ennui and Riots, *Νεκροπολιτική*, Μεταφρ. Αλέξης Ιωαννίδης, Γιώργος- Οδυσσέας Προδρόμου, 2017)

Nietzsche F., *On the genealogy of morality*, Translation - Maudemarie Clark - Alan Swensen, Introduction by Maudemarie Clark, Hackett, Indianapolis, 1998

Prado C.G., *Starting with Foucault, An introduction to Genealogy*, Westview Press, Colorado, 2000

Saar M., *Understanding Genealogy: History, Power, and the Self*, Journal of the Philosophy of History 2 (2008) p.295–314

Schrift A., *Nietzsche's French Legacy, A Genealogy of Post Structuralism*, Routledge, New York, 1995

Westfall J. - Rosenberng A., *Foucault and Nietzsche: A critical Encounter*, Bloomsbury, New York, 2018